

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vlastenecké kramářské písně v 19. století

Lenka Jordáková

Vedoucí práce: PhDr. Martina Ondo Grečenková, Ph. D.

Praha 2022

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. 6. 2022

.....

Podpis autora práce

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Martině Ondo Grečenkové, Ph. D. za její vstřícný přístup, cenné rady a ochotu, své rodině za podporu a svým přátelům za pochopení a trpělivost.

Obsah

1	ÚVOD	1
1.1	DOSAVADNÍ BIBLIOGRAFIE	1
1.2	POUŽITÉ PRAMENY	2
1.3	CÍLE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE A METODOLOGIE	3
2	KRAMÁŘSKÁ PÍSEŇ A JEJÍ HISTORIE	4
2.1	DEFINICE A VYMEZENÍ	4
2.2	CHARAKTERISTIKY	4
2.3	FUNKCE KRAMÁŘSKÉ PÍSNĚ A JEJÍ PROMĚNA.....	8
2.4	HISTORIE A PŘEDCHŮDCI KRAMÁŘSKÝCH PÍSNÍ	9
3	PÍSNÍČKÁŘI A TISKAŘI V 19. STOLETÍ	12
3.1	KDO BYLI PÍSNÍČKÁŘI?.....	12
3.2	TISKAŘI A TISKÁRNY	14
3.3	CENZURA	15
3.4	PŘÍBĚHY O VYTRVALÉM OBCHÁZENÍ CENZURNÍCH NAŘÍZENÍ.....	18
4	DEVATENÁCTÉ STOLETÍ	20
4.1	VLASTENECKÁ SPOLEČNOST	20
4.2	DOBOVÉ NÁZORY NA KRAMÁŘSKOU PÍSEŇ.....	21
5	ANALÝZA	24
5.1	CESTA K VLASTENECKÝM PÍSNÍM.....	24
5.2	IDEÁL ČESKÉ ŽENY	25
5.3	NĚMCI VS ČEŠI.....	31
5.4	ČESKÝ JAZYK	39
5.5	SLAVNÁ MINULOST	43
5.6	KRÁSNÉ ČECHY	51
5.7	SLOVANSTVÍ	55
5.8	VLAST A NÁROD.....	59
6	ZÁVĚR	65
7	BIBLIOGRAFIE	67
8	PŘÍLOHY	78

Klíčová slova:

Kramářské písně, kramářské tisky, 19. století, lidová kultura, cenzura, národní obrození, vlastenectví, slovanství, nacionalismus, 1848, revoluce, česko-německé vztahy, vlast, národ.

Key words:

Broadside ballads, broadsides, 19th century, folk culture, censorship, national revival, patriotism, slavism, nationalism, 1848, revolution, Czech-German relations, fatherland, nation.

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se budu věnovat světským vlasteneckým kramářským písním z 19. století, ve kterých budu sledovat a analyzovat projevy vlastenectví a národního cítění.

Kramářská píseň vstoupila do povědomí české vědecké veřejnosti v průběhu druhé poloviny 19. století. Zprvu však musela překonávat povýšenost, se kterou se na ni pohlíželo. Vyplývá to nejen z dobových týdeníků a časopisů, v nichž je kramářská píseň často charakterizována jako nehodnotná, ohyzdná či sprostá¹, ale i z nedostatku studií, které by se kramářské písni věnovaly. Nicméně v 70. a 80. letech se objevuje první odborný zájem a na kramářskou píseň se pomalu začíná pohlížet jako na plnohodnotný předmět bádání. Později se ukázalo, že kramářská píseň je nejen zajímavým fenoménem, který stojí za zkoumání, ale i přínosným pramenem pro několik oborů společenských věd. Jak píše Robert Smetana:

„Kramářské písně se v rukou dějepisce knihtisku osvědčí nesporně jako cenný knihopisný pramen, pro sociologa budou hlubokým zdrojem poznatků a poučení o refeudalizačním teroru a propagandě u nás v 18. století; pro historika budou výmluvným pramenem historického poznání a pro filologa naopak zase prvořadým pramenem poznání jazykového a třeba i literárního anebo literárněhistorického; pro historika zpravodajství budou právem bohatou, ale dávno ovšem už překonanou historickou formou zpravodajství, ... ekonomu zaujme tento písňový druh jako ne nezajímavý předmět starého tržního obchodu ...“²

Možná právě proto, že bylo kramářským písním dlouho odepíráno místo na výsluní a že jsou tak jedinečným a různorodým jevem, ve mně vzbudily upřímný zájem.

1.1 Dosavadní bibliografie

Mezi prvními, kdo se kramářskými písněmi zabýval, byl František Bartoš. Ve své sbírce *Lid a národ: sebrané rozpravy národopisné a literární*³ nashromáždil velký počet písňového materiálu obsahující i kramářskou poezii s národními písněmi, kterou podrobil tematickému, jazykovému i obsahovému rozboru. Dalším, kdo se kramářskými písněmi zabýval, byl kulturní historik a folklorista Čeněk Zíbrt se svými přehledy a rozbory světských, duchovních,

---

¹ Například Josef Richard Vilímek vydal roku 1873 *Pěkné čtení: výbor básní výpravných, myslí lidu lehce přístupných*. Pod tímto názvem je doplněno: „Na vytlačení sprostých písní jarmarečních“. Viz VILÍMEK, Josef Richard. *Pěkné čtení: výbor básní výpravných, myslí lidu lehce přístupných*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1873.

² SMETANA, Robert. K problematice jevu české písně kramářské. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 14–15. ISSN 0231-9896.

³ BARTOŠ, František, Alena PRUDKÁ a Karel PAVLIŠTÍK. *Lid a národ, Svazek druhý*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše, 2003. ISBN 80-239-2118-5.

historických i národních písní, nebo Antonín Blažek.

Systematičtější pojednání přicházejí od Miloslava Novotného, Roberta Smetany nebo Bedřicha Václavka, který se v *Českých písních kramářských*⁴ věnoval i roli kramářské tvorby ve vzestupu české národní poezie. Roku 1961 se pořádala konference Václavkova Olomouc⁵, kde byla kramářská píseň rozebírána z pojmového, regionálního, jazykového, formálního i estetického hlediska. Mnoho referátů se zabývalo přímo 19. stoletím a souvislostí kramářských písní s národním obrozením a lidovou kulturou. Vývoj kramářských písní a předchůdce jarmarečních zpěváků podrobně rozebírá Josef Scheybal v publikaci *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*⁶. Nechybí ani otisk několika desítek písní s kulturně historickým komentářem, mezi nimi i písně revoluční, vlastenecké a politické. Z dalších autorů, kteří přispěli k objasnění různých aspektů kramářských písňových tisků 19. století, jmenujme Bohuslava Beneše, Josefa Petřtyla, Evu Ryšavou, Dobroslavu Bergovou, Markétu Holubovou, Vladimíra Karbusického a Jiřího Fialu.

K prozkoumání české společnosti využijí knihu *Obrozené vlastenectví a nacionalismus*⁷ od Františka Kutnara, dále také publikace od Miroslava Hrocha⁸ a Vladimíra Macury⁹, kteří ve svých dílech zkoumají českou obrozenou společnost, národní hnutí a jeho cíle.

V podkapitole o cenzuře budu čerpat zejména z prvního svazku knihy *V obecném zájmu*¹⁰, který detailně zachycuje proměny cenzurních nařízení od poloviny 18. století až do poloviny 20. století. Autoři se věnují mj. i kramářským tiskům. Ze starších autorů se dějinami cenzury dlouhodobě zabýval Josef Volf.

1.2 Použité prameny

Základními prameny pro mou bakalářskou práci budou světské vlastenecké kramářské písně z 19. století získané z archivu knihovny Národního muzea, jejichž část je zpřístupněna v digitální knihovně Špalíček.¹¹

⁴ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. České písně kramářské. Praha: Fr. Borový, 1937.

⁵ DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. ISSN 0231-9896.

⁶ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991. ISBN 80-7031-624-1.

⁷ KUTNAR, František. *Obrozené vlastenectví a nacionalismus*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-7184-833-6.

⁸ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-298-7.

⁹ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a české sny*. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2506-7.

¹⁰ WÖGERBAUER, Michael et. al. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*. Svazek I / 1749–1938. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2491-6.

¹¹ Digitální knihovna kramářských tisků Špalíček je dostupná na adrese <http://www.spalicek.net/>.

Vybrané vlastenecké písně podrobím kritické analýze a na základě podobností je rozdělím do několika skupin, které umožní ucelenější pohled na projevy vlastenectví v kramářské písňové produkci.

Cenným pramenem jsou *Vzpomínky pražského písničkáře*¹², Františka Haise, známého jarmarečního písničkáře, který žil v 19. století. Díky němu máme informace o nabídce a prodeji kramářských písní z první ruky a máme také možnost nahlédnout do života písničkářů a lidí nižších vrstev.

1.3 Cíle bakalářské práce a metodologie

Protože v 19. století dochází k mnoha společenským změnám, které se dotýkají i kramářských písní, rozhodla jsem se zaměřit právě na toto období, přesněji na národní vzepětí, které budu v kramářské písňové produkci sledovat.

Práce bude rozdělena do čtyř částí:

První část práce se bude věnovat historii, vývoji a obecné charakteristice kramářských písní. Cílem bude vytvořit teoretické zázemí k porozumění problematice kramářských písní. Toho dosáhneme zodpovězením těchto základních otázek: Co je kramářská píseň? Čím je charakteristická? Jaké jsou její funkce? V jaké době se můžeme s kramářskými písněmi setkat?

Ve druhé části budu s důrazem na 19. století sledovat kramářské písničkáře, jak žili a jak prodávali kramářské písně. Dále se budu věnovat tiskárnám, které byly v popředí v produkci kramářských tisků a v neposlední řadě se zaměřím na cenzurní opatření, se kterými se písničkáři a tiskaři museli potýkat.

Ve třetí části se zaměřím na vlasteneckou společnost a na dobové názory na kramářskou píseň v 19. století.

Ve čtvrté, analytické části provedu kritickou analýzu jednotlivých vlasteneckých kramářských písní. Cílem bude najít odpovědi na následující otázky: Jak se v kramářských písních projevovalo vlastenecké cítění a jaké měly tyto projevy tendence? V jakých tématech se prvky vlastenectví objevovaly? Jak byly projevy vlastenectví v písních ovlivňovány dobovými událostmi? V závěru provedu syntézu s využitím komparativní metody. Přístup k analýze a její postup blíže rozeberu v páté kapitole.

Dnešní digitální doba umožňuje získat okamžitý přístup k mnoha informacím. Výše zmíněné publikace a mnoho dalších souvisejících článků, esejí a děl jsem našla a získala v digitální knihovně JSTOR, dále v digitální knihovně Kramerius a v Národní digitální knihovna.

---

¹² HAIS, František. *Vzpomínky pražského písničkáře: 1818–1897*. Eva RYŠAVÁ (ed.). Praha: Odeon, 1985.

2 Kramářská píseň a její historie

Než se ponoříme do výkladu o písničkářích a tiskařích, o dobových názorech, o propojení kramářských písní s národním obrozením a o mnohém dalším, bylo by dobré si kramářskou píseň nejprve charakterizovat a definovat.

2.1 Definice a vymezení

Již s vymezením pojmu „kramářská píseň“ to nebude lehké. Kramářské písně jsou samy o sobě velmi rozmanité, což ztěžuje vytvoření jednotné definice. Abych se vyhnula vyčerpávajícímu výčtu definic¹³, použiji zde pouze jednu:

„Je to píseň, řečeno nejobecněji, která byla vytištěna jednotlivě v samostatném (čtyřlístém, později dvoulistém) tisku, aby byla lidu podávána trhovými zpěváky na trzích nebo písňovými kramáři po vesnicích.“¹⁴

Přidejme ještě, že kramářské písně byly prodávány i v obchodech a podomním způsobem ve městech a že v českém prostředí můžeme tento kulturní a historický jev sledovat od 16. století,¹⁵ avšak největší rozkvětu se kramářské písně dočkaly v 18. století.¹⁶

Vedle termínu „kramářská píseň“ se nejčastěji uvádí synonymní termín „jarmareční píseň“ (odkazující k místu prodeje), ale můžeme se setkat i s označením „letáková píseň“ (odkazující k podobě tisku), „poutní píseň“, nebo dokonce píseň „špalíčková“ (podle svazečků, tj. špalíčků, do kterých se písně svazovaly).¹⁷

2.2 Charakteristiky

Tím nejzákladnějším znakem kramářské písně byl její tiskový charakter.¹⁸ Po celou dobu si kramářská píseň udržela víceméně jednotnou formu i vzhled. V českém prostředí byla nejoblíbenějším formátem šestnáctěrka¹⁹, kterou od poloviny 19. století z větší části nahradil

¹³ Užitečný přehled k vymezení pojmu a definicím napsal IVÁNEK, Jakub. Poznámky k vymezení pojmu kramářská píseň: (s ohledem na tisky náboženské povahy). *Listy Filologické / Folia Philologica*. Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR, 2017, roč. 140, č. 1/2, s. 201–230. ISSN 0024-4457.

¹⁴ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. České písně kramářské. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 9.

¹⁵ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 19, 44. ISBN 80-7031-624-1.

¹⁶ VOIT, Petr. Kramářská píseň [online]. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha, 2006. Dostupné také z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Kram%C3%A1%C5%99sk%C3%A1_p%C3%ADse%C5%88.

¹⁷ IVÁNEK, Jakub. Poznámky k vymezení pojmu kramářská píseň: (s ohledem na tisky náboženské povahy). *Listy Filologické / Folia Philologica*. Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR, 2017, roč. 140, č. 1/2, s. 204. ISSN 0024-4457.

¹⁸ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. České písně kramářské. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 17.

¹⁹ Šestnáctěrkou se označuje arch, který byl čtyřikrát přeložen a měl tak šestnáct potištěných listů. Jejich výška se pohybovala pod 150 mm. Viz VOIT, Petr. Šestnáctěrka [online]. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha, 2006. Dostupné také z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=%C5%A0estn%C3%A1lterka&oldid=15569>.

formát osmerkový^{20, 21} Ve stejné době se namísto hrubého hadrového papíru začal používat papír dřevitý a reformy se dočkal i pravopis českého jazyka.²²

Oproti lidovým písním, které mají pevně danou a pro tento účel vytvořenou melodii, kramářská píseň využívala a přebírala již existující a známé melodie, ke kterým na první straně písně odkazovala slovy: „zpívá se jako...“, „nápěv dle písně...“ apod.²³ Někdy se však v tisku odkazovalo pouze k obecné melodii: „zpívá se známou notou“, „má povědomou notu“, „má snadnou notu“ apod.²⁴ Spojení „obecná nota“, jak zjistil Robert Smetana, odkazovala k jakékoli melodii, která splňovala určité schéma, a to „... schéma jedné strofy se čtyřmi verši o osmi slabikách ...“²⁵ Autoři kramářských písní se tak namísto hudební složky písní zaměřovali na složku jazykovou. A aby publikum oslovili, upoutali a navnadili, využívali oslovovacích strof, přímé řeči zakomponované do slok nebo senzacechtivých titulků.²⁶

Oslovovací strofy, objevující se v úvodu i v průběhu, se v písních užívaly k navázání kontaktu s posluchačem, k moralizování nebo k uvedení jej do písně.²⁷ Objevovaly se zejména u těch písní, které se prodávaly na trzích a jarmarcích.²⁸ Ukažme si to na „Žertovné písní o nynějším kroji pro zasmání“, kde v první sloce slyšíme: *Mládenci, panny, slyšte zpívání, / co vám zazpívám pro vyražení ...*²⁹ a v poslední sloce: *A tak mládenci, také panenky,*

---

²⁰ Osmerkou se označoval natříkrát přeložený s osmi potištěnými listy. Výška byla vyšší než u šestnácterek – mezi 150 a 200 mm. Viz VOIT, Petr. Osmerka [online]. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha, 2006. Dostupné také z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Osmerka>.

²¹ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 65. ISBN 80-7031-624-1.

²² VEČERKOVÁ, Eva. *O historii kramářské písně*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1995, s. 6–11. ISBN 80-7028-077-8

²³ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 27–28. ISBN 80-7031-624-1.

²⁴ Tamtéž, s. 28.

²⁵ SMETANA, Robert. K problematice jevu české písně kramářské. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 34. ISSN 0231-9896.

²⁶ BENEŠ, Bohuslav. Příspěvek k poetice českých kramářských písní I. Zpravodajsko-historické písně. *Český lid*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 1966, roč. 53, č. 4, s. 185–192. ISSN 0009-0794.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ SMETANA, Robert. K problematice jevu české písně kramářské. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 15. ISSN 0231-9896.

²⁹ Vzhledem k tomu, že některé z citovaných písní byly psané ve starém pravopisu, rozhodla jsem se pro transkripci ke snadnějšímu čtení textu. Důvodem byl i fakt, že moje práce se zaměřuje na obsahovou stránku písní, a ne na jazykovou. Znaky staré grafiky jsem nahradila znaky dnešní češtiny (například *ff* měním na *š* nebo *w* na *v* apod.). Problémem bylo psaní *i* a *y*. Většina písní dodržovala pravidla, jaká máme dnes my. V ostatních písních, ve kterých nebylo používáno *i* a *y* v souladu s dnešními pravidly, jsem slova opravila (*pline* na *plyne*...). Snažila jsem se respektovat dobové a nářeční zvláštnosti i nespisovnou češtinu (například *pejcha* jako *pýcha*). Bylo to i z toho důvodu, že některé rýmy závisely právě na nespisovném tvaru slova a já jsem nechtěla zasahovat do rytmu písní. Jednoznačné překlady a chyby jsem opravovala s ohledem na kontext (chybu *ctíi* jsem opravila jako *ctíiti*). Interpunkci jsem k lepšímu pochopení písní upravovala v souladu s dnešními pravidly.

/ odpusťte obsah moji myšlenky ...³⁰

K podobným účelům, jaké měly oslovovací strofy, sloužila přímá řeč v průběhu písně.³¹ *Ach, to jest trest Boží, křesťane rozmilý, / co se v světě děje, Bůh to všecko vidí...*, píše se ve 21. sloce „Písně noviny z Polska do naší krajiny“. Sloka varuje před hříšným životem, a zároveň oslovuje každého posluchače zvlášť (*křesťane*). V dalších slokách se k prosbám přidává i on: *Nedopouštěj na nás mor, hlad, vojny, prosíme Ježíši služebnícy tvoji...*, a tak splňuje další funkci přímé řeči, a to podle Bohuslava Beneše, ztotožnění autora s posluchači.³² Využijí ještě tuto píseň k ukázce zveličování a senzacechtivosti vyvolávající hrůzu:

*Tento trest od Boha je v Polsku náramný,
neb lidé od hladu někteří umřeli.*

*Ach nejní horšího a strašlivějšího viděti
umírat člověka hladovéhoho.*

*Neb když smrt s tělem se ukrutně zápasí,
on hladem bolestně trhá maso z ruky.*

*Jak strašlivo, když devátý den skoná,
on sobě na světě více být nežádá.*

*Z očí slze tečou a plakat musíme,
když sobě smrt hladem jenom představíme.*³³

Častým jevem, který prostupoval i světskými písněmi, bylo již zmíněné moralizování.³⁴ Tato tendence souvisela, stejně jako nárůst náboženských písní, s pobělohorskou dobou a rekatolizací.³⁵ V písni „Truchlivá píseň o otcovraždě ve vsi Drahoňovicích blíž Turnova, dne 18. září roku 1880“ se zpívá:

---

³⁰ KRATOCHVÍL, Jan František. *Žertovná píseň o nynějším kroji pro zasmání*. Incipit: *Mládenci, panny, slyšte zpívání*. Nápěv: *Nápěv: „Ach já jsem člověk pod supernací.“* Praha: Jan Spurný. [po roce 1862]. KNM, sign. KP M 184/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_M_184_1.

³¹ BENEŠ, Bohuslav. Příspěvek k poetice českých kramářských písní I. *Zpravodajsko-historické písně. Český lid*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 1966, roč. 53, č. 4, s. 186. ISSN 0009-0794.

³² Tamtéž.

³³ *Píseň novina z Polska do naší krajiny*. Incipit: *Pro pět ran Ježíše, slyš křesťanská duše*. Bez nápěvu. Prešpurk: s. n. 1846. KNM, sign. KP R. Hlava 7333. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7333.

³⁴ SMETANA, Robert. K problematice jevu české písně kramářské. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 16. ISSN 0231-9896.

³⁵ Tamtéž.

*Pamatujte rodičové, synové, také dcery,
na to čtvrté přikázání, jak svaté písmo velí,
budeš ctítí svoje rodiče, otce i svého i matku svou,
dá ti Pán Bůh dlouhé žití po smrti radost věčnou.³⁶*

V „Písni nové o neslušném kroji, a Bohu protivné pejše, která v nynějších časech se rozmnožila“ se zase zpívá:

*Nad stav se nemáme vyvyšovati,
sprostý hled' jen svůj kroj pozorovati,
sprostnost jest pěkná ctnost a Bohu milá,
Pejcha pak vždy Bohu protivná byla.*

*A tak polepšme se, číňme pokání
a žádejme Boha za smilování.
zanechejme pejchy a zlých žádostí,
abychme dosáhli Boží milosti.³⁷*

Stejně jako mohl konec písně sloužit k napomínání a nabádání ke ctnosti, mohl také odkazovat k ceně písně. V „Písni o nynější modě“ autor vtipně ukončuje píseň s tím, že by rád pokračoval, ale že se bojí, a v posledním dvojverší zpívá, za kolik se píseň prodává.

*Zpíval bych vám ještě dále já už musím nechat toho
nebo bych mohl od někoho dostatí pak mnoho,
komu se píseň zalíbí, stojí jen dva krejcary,
za dva kusy bereme pouze čtyry krejcary.³⁸*

Zajímavý pohled na různorodost kramářských písni skýtají samotné názvy. Ty většinou odkazovaly k obsahu písně („Truchlivá píseň o hrozné povodni v města Vídně“³⁹). Některé

---

³⁶ JEŽEK, Josef. *Truchlivá píseň o otcovraždě ve vsi Drahoňovicích blíže Turnova, dne 18. září roku 1880*. Incipit: *zastavte se, rodičové, slyšte smutné zpívání*. Bez nápěvu. Praha: Jan Spurný. [Asi 1880]. KNM KP R. Hlava 2924. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_2924.

³⁷ *Píseň nová o neslušném kroji, a Bohu protivné pejše, která v nynějších časech se rozmnožila*: Incipit: *Ach! Co jest to slyšet za naříkání*. Nápěv: *Spívá se jako: Vále marný Světe, vale ti, ec.* Brno: s. n. [1. polovina 19. století]. KNM KP A 30/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_A_30_1.

³⁸ *Píseň o nynější modě*. Incipit: *Mnohé děvče s "fedrpušem" po chodníku chodí*. Bez nápěvu. Praha: Jul. Janů, [Poslední třetina 19. století]. KNM KP M 199/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_M_199_1.

³⁹ *Truchlivá píseň o hrozné povodni u města Vídně*. Incipit: *Křesťané rozmilí poslechněte nyní*. Bez nápěvu. S. l., s. n. [1790–1840]. Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., sign. II b. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=idset20080306_40_1.

názvy vám však o obsahu písně neřekly takřka vůbec nic („Nová radostná píseň až k pláči“⁴⁰) a jiné byly pro změnu až příliš sdílné:

„Píseň nová aneb Radostné prozpěvování v zemi České, o osvobození a od oblehnutí Měst pražských, skrze sedm neděl, totiž: dne 7. máje zavřený byli, a dne 18. junii bitva držaná, léta 1757, která byla mezi Kolínem, a Kouřimem a na to odevřeno dne 20. téhož měsíce, což mocí Božskou Praha osvobozená, od bombardýrování a střelení po bitvě, též také o Jábloní, a Litoměřicích, a České Lípě, což z této Písně lépe vyrozuměti mohou“⁴¹ (viz příloha č. 1).

Jindy název písně nabádal ku poslechu, jak je to vidět na posledním úseku citovaného názvu písně. Často se v názvech objevovaly senzacechtivé, hrůzu vyvolávající spojení jako „truchlivý“, „ukrutný“ nebo „strašlivý příběh“ („Nová píseň aneb: Strašlivý příběh k vejstraze přílišným tanečníkům“⁴²).

2.3 Funkce kramářské písně a její proměna

Jednou ze základních funkcí kramářských písní byla funkce zpravodajská, která byla vyjádřena zájmovou oblastí písní.⁴³ O domácích a zahraničních událostech zpívaly písně duchovní i světské a pro chudé vrstvy byly mnohdy jediným zdrojem informací, a to jak v době převažující negramotnosti, které začalo řešit až osvícenství, tak i později v 19. století, protože jiné tiskoviny, noviny, deníky a časopisy, byly pro lidové vrstvy finančně nedostupné.⁴⁴ Například Národní listy stály 6 krejcarů, kramářská píseň pouhé dva a až příchod modernějších komunikačních prostředků, a především krejcarového Pražského deníku roku 1866, upozadil základní zpravodajskou funkci písní.⁴⁵ Na tuto změnu reagoval i František Hais: „... ted' když jsem zpíval něco takového [dějové písně, pozn. aut.], lidé říkali: ‚A to jsme čtli již v Deníčku,‘ a nekoupili nic ...“⁴⁶

Se zpravodajskou funkcí byla těsně spjata funkce ideologická a výchovná, protože až

⁴⁰ *Nová radostná píseň až k pláči*. Incipit: *Ach mí rozmilí mládenci, slyšte mou lamentaci*. Bez nápěvu. Mladá Boleslav, Josef Ježek. [asi 1864]. KNM, sign. KP 175/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_175_1.

⁴¹ *Píseň nová aneb Radostné prozpěvování...* Incipit: *Rozmilý krajane, poslyš mého zpívání*. Nápěv: *Zpívá se jako: Přešťastný čas a den v něm, svatá Kateřina etc.* Praha, Karel Josef Jauernich. [asi 1757]. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6512.

⁴² *Nová píseň aneb Strašlivý příběh k vejstraze přílišným tanečníkům*. Incipit: *Poslechněte vlastencové, co vám budu zpívat*. Bez nápěvu. Praha, s. n. [první polovina 19. století]. KNM, sign. KP 8604. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_8604.

⁴³ BENEŠ, Bohuslav. Funkce českých kramářských písní se zřetelem k jejich slovanským paralelám. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 1968, roč. 17, č. D 15, s. 167. ISSN 1211-697.

⁴⁴ RYŠAVÁ, Eva. Tisk a prodej kramářských písní v Praze v 19. století. In: *Documenta Pragensia*. Praha: Scriptorium, 1990, č. 10/2, s. 365–371. ISSN 0231-7443.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ HAIS, František. *Vzpomínky pražského písničkáře: 1818-1897*. Eva RYŠAVÁ (ed.). Praha: Odeon, 1985. s. 388.

na krátkou dobu v revolučních letech fungovala přísná cenzura, a tak většina písní se svým ideovým obsahem nijak nevymykala dobovým sociálním a politickým postojům.⁴⁷

Další základní funkcí je funkce zábavná. Bohuslav Beneš ji spojuje jak s primární společenskou funkcí, která souvisí s prodejní stránkou kramářských písní, tak se sekundární společenskou funkcí, kde obchodní element chybí a která se realizuje při zpěvu společenském, ať už v rodinném kruhu nebo na slavnostech. Protože šlo v této funkci o soukromé využití kramářské písně, mohlo docházet k jejím úpravám a přizpůsobováním jak z hlediska textu, tak z hlediska melodie. A tak se původní obchodní artikl, který vznikl pro širokou veřejnost, mohl proměnit v něco osobnějšího. Od kramářské písně, která je součástí zpravodajské a obchodní sféry, se tak přechází ke kramářské písni, která je součástí lidové zábavy, jejíž funkci Beneš nazývá funkcí estetickou.⁴⁸

Důležitou funkcí byla funkce výdělečná a obchodní. Všem, kteří písně tiskli, vydávali a prodávali, šlo v první řadě o výdělek.⁴⁹

Jednou z aktivit intelektualizace jazyka v průběhu národního obrození je slovy M. Hrocha: „Sbírání, úprava a napodobování lidové poezie a lidové tvorby vůbec.“⁵⁰ To platí i o kramářských písních. I přesto, že v pozdější době byla kramářská píseň parodována, do roku 1820 můžeme sledovat časté ne-parodické ohlasy kramářské písně u obrozeneckých básníků.⁵¹ Zároveň se kramářské písně v letech 1848 a 1849 staly důležitým nositelem revolučních a vlasteneckých myšlenek,⁵² a tak kramářská píseň má v 19. století i funkci agitační.

2.4 Historie a předchůdci kramářských písní

Vznik a šíření kramářských písní záviselo zprvu na oblibě zpěvu a zadruhé na vzniku a využití knihtisku.⁵³

Kořeny zpravodajských písní, pojednávajících o událostech místních i z dalekých

---

⁴⁷ BENEŠ, Bohuslav. Funkce českých kramářských písní se zřetelem k jejich slovanským paralelám. *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 1968, roč. 17, č. D 15, s. 167. ISSN 1211-697.

⁴⁸ Tamtéž, s. 165–170.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. s. 65. ISBN 80-7106-298-7.

⁵¹ BERGOVA, Dobroslava. Ohlas kramářské písně v obrozenecké poezii. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 125–143. ISSN 0231-9896.

⁵² HRZALOVÁ, Hana. Kramářská píseň v letech 1848–1849. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 149–150. ISSN 0231-9896.

⁵³ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *České písně kramářské*. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 13–22.

krajin, můžeme vysledovat až do doby okolo 5. století př. n. l.⁵⁴ S ohledem na základní zpravodajskou funkci je můžeme považovat za předchůdce kramářských písní. Na tuto tradici navazují potulní epičtí pěvci zpívající o mýtech a legendách, bitvách a událostech, opěvující hrdiny a povzbuzující bojovníky, jejichž sláva trvala až do nástupu a rozšíření křesťanství, které se zbavovalo všeho, co připomínalo starý pohanský svět.⁵⁵ A tak kdysi uznávání staří potulní pěvci, oblíbení středověcí minstrelové, trubadúři nebo minesengři se pomalu, ale jistě propadali na samé dno společnosti.⁵⁶ „Trhový zpěvák kramářských písní posledních století ... je přímým potomkem, pozdním, upadlým a zchudlým příbuzným žakěřů.“⁵⁷

Mezi česky psanými prvotisky bychom našli tisky duchovního charakteru jako bible či pasionály i tisky světské v podobě sněmovních usnesení, vyhlášek apod. a o něco málo později se začaly tisknout i kalendáře.⁵⁸ Spojení tisku a zpěvu muselo ještě počkat. Prvně se toho ujali až Němci, kteří písně využili k propagaci a prodeji svých novin.⁵⁹ Zatímco německé písně byly pouze doplňkem, první dochované české tištěné písně přímo reagovaly na dobové události,⁶⁰ a tak je můžeme považovat i za první české kramářské písně vůbec. Byly to písně vztahující se k roku 1524 a tehdejšímu událostem v Praze (vydané roku 1525 nebo 1526⁶¹), a písně o tureckých válkách a smrti Ludvíka Jagellonského z roku 1526.⁶² Ve druhé polovině 16. století začíná masovější produkce písní.⁶³ V 18. století produkce kramářských písní vrcholí, a ještě v 19. století není pokles kramářské písňové produkce znát.⁶⁴

I přes to, že ve 20. století je kramářská píseň už jen duchem minulosti, přetrvala alespoň jako inspirace písní z kabaretních divadel. „Píseň strašlivá o Golemovi“ od slavné trojice Werich, Voskovec a Ježek je přímým odkazem ke kramářské produkci. Píseň byla doprovázena ilustracemi a hlavní název písně byl doplněn o: *který chtíčem byl jat, a jak to*

---

⁵⁴ Tamtéž, s. 13.

⁵⁵ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 9–12. ISBN 80-7031-624-1.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ ČERNÝ, Václav. Od kramářského zpěváka ke středověkému žakěřovi. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 259. ISSN 0231-9896.

⁵⁸ URBÁNKOVÁ, Emma. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století - dodatky*. Díl 1. Prvotisky (do r. 1500). Praha: Národní knihovna ČR, 1994, s. 3–14. ISBN 80-7050-164-2.

⁵⁹ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *České písně kramářské*. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 13.

⁶⁰ Viz POHANKA, Jaroslav. Historické kořeny české kramářské písně. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 89–92. ISSN 0231-9896.

⁶¹ Tamtéž, s. 91. Srov. s SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991. Prostor. ISBN 80-7031-624-1. s. 19. Jaroslav Pohanka datuje vydání písní k roku 1525, Josef Scheybal o rok později.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ VEČERKOVÁ, Eva. *O historii kramářské písně*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1995, s. 5–24. ISBN 80-7028-077-8.

*s ním dopadlo, z písně každý vyrozumí,*⁶⁵ který tak silně připomíná názvy typických kramářských písní. Podobným příkladem synkrese prvků kabaretních a kramářských je tvorba Pavla Kopty.⁶⁶⁶⁷

---

⁶⁵ WERICH, Jan, Jirí VOSKOVEC a Jan JEŽEK. Píseň strašlivá o Golemovi, kterak chtíčem byl jat a jak to s ním dopadlo, z písně každý vyrozumí. *Literární noviny*. Praha, 1930–1931, roč. 5, č. 19. MZM, sign. LS II. Oddělení dějin divadla.

⁶⁶ JUSTL, Vladimír. Kramářská píseň jako inspirační zdroj současného českého kabaretního divadla. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 165–170. ISSN 0231-9896.

⁶⁷ Vývoji kramářské písně se podrobně věnuje Drahomíra Vašková ve své diplomní práci. VAŠKOVÁ, Drahomíra. *Od kramářské písničky k Osvobozenému divadlu*. Praha, 2005. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin.

3 Písničkáři a tiskaři v 19. století

Bádání o jednotlivých autorech, písničkářích a tiskařích kramářských písní ztěžuje fakt, že většina písní byla anonymní, čímž se tiskaři a písničkáři chránili před cenzurou. Kromě jmen na písních často chybí i datace nebo místo tisku. Setkáváme se i s tím, že místo tisku sice uvedeno bylo, ale šlo o místo nadmíru nepravděpodobné, tedy schválně chybné (jako Lvov, Bamberk apod.).⁶⁸

3.1 Kdo byli písničkáři?

„... lidé povětšinou neznámí, trosečníci života, neoplývající statky tohoto světa, poslední z posledních ...“⁶⁹

Písničkáři patřili k té nejnižší vrstvě obyvatel. Šlo povětšinou o mrzáky, invalidy, vysloužilé vojáky, chudé, zchudlé a nezaměstnané, o žebráky a tuláky.⁷⁰ Mnoho písničkářů bylo zároveň i autory kramářských písní, mezi nimi například Ladislav Hájek, Jan František Kratochvíl z Chrudimi, Josef Chládek, Josef Tér, Josefa Sikorová, František Žáček, Karel Marvall, Karel Pavlica, František Tůma a nejznámější z nich, František Hais.⁷¹

Život kramářského zpěváka nebyl příliš lukrativní. Hais ve svých *Vzpomínkách* sice popisuje, jak se mu několikrát podařilo prodat všechny písně, kalendáře a další tiskoviny, které u sebe měl; v jeden den se mu podařilo prodat dvanáct velkých kalendářů a utržit tak 2 zlatý a 16 krejcarů, v jiné dny se mu podařilo prodat více než sto písní; avšak na zabezpečení jeho početné rodiny to nestačilo.⁷² V době největší nouze na něj byla dokonce uspořádána sbírka oznámená v Národních listech.⁷³

Kramářské písně se nejlépe prodávaly na různých slavnostech, společenských akcích, na poutích a trzích, kde nechyběli ani tiskaři, knihkupci nebo dřevorytci, kteří písně s ostatním zbožím prodávali ve stáncích, ani písničkáři, kteří je shromážděnému obecenstvu zpívali.⁷⁴

⁶⁸ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 72–73. ISBN 80-7031-624-1.

⁶⁹ SCHEYBAL, Josef. Josef Tér, jarmareční písničkář. *Pojizerské listy*. Turnov: Müller a spol. 1942, roč. 57, č. 10, s. 4. ISSN 1210-4965.

⁷⁰ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 31–42. ISBN 80-7031-624-1.

⁷¹ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *České písně kramářské*. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 18.

⁷² HAIS, František. *Vzpomínky pražského písničkáře: 1818-1897*. Eva RYŠAVÁ (ed.). Praha: Odeon, 1985, s. 141–143, 153, 155, 200, 209, 247, 289.

⁷³ Znění článku v Národních listech se trochu liší, Haisova verze je o něco primitivnější, číší z ní mluva používaná v kramářských písních. Hais ve své verzi také napsal, že prvními dobrodinci byli Julius Grégr a Karel Sladkovský, kteří přispěli 2 zlatými každý. V Národních listech o tom ale není žádná zmínka. František Hais. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1867, roč. 7, č. 216, s. 3. ISSN 1214-1240. Srov. HAIS, František. *Vzpomínky pražského písničkáře: 1818-1897*. Eva RYŠAVÁ (ed.). Praha: Odeon, 1985, s. 362–363.

⁷⁴ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 19–20. ISBN 80-7031-624-1.

Součástí jejich „vystoupení“ bývala i plátna s namalovanými obrázky, která zobrazovala děj písně, a na která písničkáři a písničkářky v průběhu zpěvu ukazovali, avšak v českém prostředí se žádná nedochovala.⁷⁵ Na trhy a jarmareční písničkáře zavzpomínal ve svém článku *Na českém jarmarce před 40 lety* i Čeněk Zíbrt, kde nelichotivě charakterizoval nejen samotné písničkáře, ale i jejich zpěv, který žádným zpěvem nebyl, protože šlo o „... pouhé hekání, helekání, huhňání, škvrcení, mručení, mňoukání ...“.⁷⁶

František Hais kromě trhů obcházel s písničkami a dalším kramářským zbožím také hospody a kavárny:

„V sobotu o trhu jsem obešel všechny vejsadní hospody, mezi venkovani nejvíce jsem prodal, a než jsem obešel Václavské náměstí, toho času tam býval obilní, chlebový a bramborový trh, a pak Poříč, formanské hospody, bývaly tři hodiny, šel jsem domu.“⁷⁷

„Já chodil jako nějaký otrapa po trhu, kavárnách a hospodách, prodával kroniky, snáře a písně, ...“⁷⁸

Tím se dostáváme k dalšímu způsobu prodeje písní, ke kolportáži. Potulní kolportéři, chudí písničkáři, flašinetáři a harmonikáři si nejdříve u tiskaře zakoupili písně a další tisky a poté je šli do ulic, na dvory domů a na venkov prodávat.⁷⁹ Písně, knížečky a kalendáře si kupovali zejména prostí lidé a venkované, jak píše Hais⁸⁰, díky jejich nízké ceně (stála většinou 2 krejcarý). Pro představu: ve druhé polovině 19. století se dalo v hostincích najíst za 25 až 30 krejcarů, v pouličních kuchyních za ještě méně – porce husy stála kolem 13 krejcarů, porce brambor za 3 krejcarý, káva za 4.⁸¹

Posledním způsobem prodávání kramářských písní byl prodej přímo v obchodech a dílnách tiskařů.⁸² Na tuto možnost se mohlo upozorňovat na první nebo poslední straně písně.

---

⁷⁵ Tamtéž, s. 25–26.

⁷⁶ ZÍBRT, Čeněk. Na českém jarmarce před 40 lety. *Český Lid*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 1912, roč. 22, č. 2, s. 83. ISSN 0009-0794.

⁷⁷ HAIS, František. *Vzpomínky pražského písničkáře: 1818-1897*. Eva RYŠAVÁ (ed.). Praha: Odeon, 1985, s. 200.

⁷⁸ Tamtéž, s. 172–173.

⁷⁹ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 18. ISBN 80-7031-624-1.

⁸⁰ HAIS, František. *Vzpomínky pražského písničkáře: 1818-1897*. Eva RYŠAVÁ (ed.). Praha: Odeon, 1985, s. 200.

⁸¹ ŠTASTNÁ, Jarmila. Stravování pražského dělnictva a chudiny ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století. *Český Lid*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 1977, roč. 64, č. 1, s. 10–11. ISSN 0009-0794.

⁸² RYŠAVÁ, Eva. Tisk a prodej kramářských písní v Praze v 19. století. In: *Documenta Pragensia*. Praha: Scriptorium, 1990, č. 10/2, s. 370. ISSN 0231-7443.

3.2 Tiskaři a tiskárny

Kramářské písně se vyznačovaly častými tiskovými vadami a celkovou nedokonalostí, a to nejen u písní, které vycházely z menších tiskáren, ale kupodivu i u písní z tiskáren větších.⁸³ Zprvu byly kramářské tisky tištěny především ve velkých městech, nicméně v průběhu 17. a 18. století došlo k nárůstu počtu tiskáren na venkově, kam se řadila například tiskárna v Litoměřicích, v Litomyšli, v Chebu apod., které nakonec produkci kramářských tisků dominovaly.⁸⁴ V 19. století bylo v Praze zaznamenáno na 61 tiskařů.⁸⁵

K nejvýznamnějším pražským tiskařským podnikům v 19. století, které mimo jiné produkovaly i kramářské písně, patřila například Arcibiskupská knihtiskárna, Česká expedice, tiskárna rodiny Jeřábkových, tiskárna Karla Bellmana nebo Bedřicha Rohlíčka.⁸⁶ František Hais si své písně nechával tisknout například u Jana Spurného, v Mohrmannově knihtiskárně, u Bedřicha Stýbla nebo ve Vetterlovské knihtiskárně v Praze.

K mimopražským patřila například tiskárna v Hradci Králové a její sesterský podnik v Chrudimi, tiskárna příbramská a známá tiskárna v Jindřichově Hradci, kterou koncem 18. století získal Josef Landras,⁸⁷ která se v 19. století stala jednou z největších mimopražských tiskáren.⁸⁸ Tiskem kramářských písní se zabývaly i další tiskárny v Jičíně (František Jan Kastránek), v Kutné hoře (Josef Antonín Vondráček), v Litomyšli (Václav Vojtěch Tureček a jeho synové) nebo v Pardubicích.⁸⁹

Pro celé období produkce kramářských písní uvádí Robert Smetana, že „kramářské písně byly tištěny u nás v neméně než padesáti městech a místech, v nichž bylo zjištěno přes 200 tiskařů ...“⁹⁰

---

⁸³ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 49. ISBN 80-7031-624-1.

⁸⁴ Tamtéž, s. 53–54.

⁸⁵ RYŠAVÁ, Eva. Tisk a prodej kramářských písní v Praze v 19. století. In: *Documenta Pragensia*. Praha: Scriptorium, 1990, č. 10/2, s. 366. ISSN 0231-7443.

⁸⁶ Tamtéž, s. 366–367.

⁸⁷ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 54–58. ISBN 80-7031-624-1.

⁸⁸ BĚHALOVÁ, Štěpánka. Produkce Landrasovy tiskárny a nakladatelství v 19. století. *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*. Praha: Národní muzeum, 2018, roč. 63, č. 3–4, s. 155. ISSN 0036-5351.

⁸⁹ Soupis tiskařských podniků a tiskařů od roku 1749–1848 nabízí německy psaná kniha *Buchwesen in Böhmen*, kde jsem našla zmíněné tiskaře. MADL, Claire, PÍŠA, Petr a Michael WÖGERBAUER. *Buchwesen in Böhmen 1749–1848. Kommentiertes Verzeichnis der Drucker, Buchhändler, Buchbinder, Kupfer- und Steindrucker*. Wiesbaden: Harrasowitz, 2019, s. 104, 221, 215. ISBN 978-3-447-11297-0.

⁹⁰ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. České písně kramářské. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 11. Více viz SMETANA, Robert. Tiskaři a nakladatelé českých písní kramářských. *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 1934, roč. 58, č. 1–4, s. 296–307. ISSN 0323-052X.

3.3 Cenzura

Knihtisk znamenal revoluci v šíření informací a brzy se stal nástrojem propagandy a zbraní nižších stavů „... proti feudální šlechtě, panovníkovi a církvi.“⁹¹ Netrvalo dlouho a ze stran vládnoucích kruhů se začaly objevovat snahy tisk ovládat a zabránit šíření takových informací a myšlenek, které by je mohly poškozovat a které by mohly podněcovat lid proti stávajícímu pořádku. Tyto snahy způsobily, že k tisku jakékoli knihy, jakéhokoli spisu, jakékoli básně i písni bylo zapotřebí imprimatur, tj. schválení k tisku, a že prodej necenzurovaných a zakázaných tisků byl tvrdě trestán. Nařízením se nevyhnuli ani mědirytci, kteří ke kramářským písničkám ryli obrázky, i ty totiž musely být předloženy cenzorovi ke schválení.⁹² Jak jsem uvedla výše, proti těmto opatřením se chránili anonymitou. V menších městech a na venkově se cenzurní opatření nedodržovala tak přísně, a proto není náhoda, že většina z neschválené kramářské produkce vycházela právě z mimopražských tiskáren.⁹³

Už od roku 1528 lze vidět snahy Ferdinanda I. omezit prodej a šíření kacířských knih, hanlivých letáků nebo písni, které vyznívaly protihabsbursky nebo proticírkevně.⁹⁴ Tyto snahy sestávaly z nejrůznějších nařízení, předpisů a z pověření církevních a světských hodnostářů preventivním dozorem tiskovin.⁹⁵ Tisků, které byly v tehdejší době označeny jako zakázané, se sice nedochovalo mnoho, jejich existenci a četnost však lze vypočítat ze soudních zápisů při jejich konfiskaci.⁹⁶ Tak se například dozvídáme, že v roce 1566 vznikla píseň namířená proti biskupovi, v roce 1585 proti církvi, a dokonce i proti tehdejšímu panovníkovi Rudolfovi II.⁹⁷

V době pobělohorské nastala značná represe. Vlivem silné rekatolizace začaly převládat písni s náboženskou tematikou a v roce 1627 bylo vydáno cenzurní nařízení zaměřující se na dohled šíření tiskovin na jarmarcích a v ulicích.⁹⁸ Ale i některá duchovní kramářská literatura (pověrečné, zázračné nebo prorocké texty a písni), vlivem šíření osvícenské racionality, se stala předmětem zákazů.⁹⁹ Ve světských písničkách byly umlčeny

---

⁹¹ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 14. ISBN 80-7031-624-1.

⁹² Více viz VOLF, Josef. *Z dějin censury mědirytin. Památky archeologické*. Praha: Archeologická komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1922, roč. 33, č. 1–2, s. 160–164. ISSN 0031-0506.

⁹³ WÖGERBAUER, Michael et. al. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Svazek I / 1749–1938. Praha: Academia, 2015, s. 256. ISBN 978-80-200-2491-6.

⁹⁴ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 69–70. ISBN 80-7031-624-1.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ POHANKA, Jaroslav. Historické kořeny české kramářské písni. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 92. ISSN 0231-9896.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 47, 70. ISBN 80-7031-624-1.

⁹⁹ Tamtéž, s. 73.

jakékoli myšlenky revolučního charakteru, myšlenky o nepříznivých sociálních poměrech a robotě a zakázané byly i prosby ke svatému Václavovi nebo Sybillino proroctví.¹⁰⁰

Za vlády Marie Terezie docházelo k centralizaci a k zestátnění cenzury, roku 1751 vznikla *cenurní dvorská komise* a o tři roky později první seznam zakázaných knih.¹⁰¹ Nástup Josefa II. na trůn přinesl zmírnění a zjednodušení cenurních nařízeních. Koncem 80. let byla zrušena předběžná cenzura, tzn. že kontrola probíhala zpětně, a z cenzury byly vyňaty knihy a spisy v soukromých sbírkách, vědecká pojednání, a dokonce byla povolena i kritika.¹⁰² Tato tolerantní opatření vzala za své vlivem francouzské revoluce a rostoucímu počtu tiskovin namířených proti panovníkovi, a tak se Josef II. koncem roku 1789 vrátil k cenurní předběžné.¹⁰³ Francouzské události ovlivňovaly cenurní nařízeních ještě několik dalších let a evropští panovníci přijímali, ve strachu z francouzských volnomyšlenkářských spisů, tvrdá cenurní nařízeních.¹⁰⁴ Tak byl například potrestán knihtiskař František Jeřábek, který ve svých novinách oznámil překlad knihy Goraniho, stoupence francouzské revoluce.¹⁰⁵ Nařízeních se zaměřovala na zahraniční i domácí noviny, které francouzskou revoluci podporovaly. Zejména za Františka II. se ustanovil přísný dohled nad zahraničními i domácími tisky, které měly prorevoluční, protináboženský a protimonarchistický charakter.¹⁰⁶

V roce 1795 přišlo několik nových nařízeních. Ustanovil se *knížní revizní úřad*, který měl nyní poslední slovo při vydávání povolení k tisku, zakázal se dovoz a prodej cizích knih bez cenzury pod hrozbou vysokých pokut a ztráty živnosti, byl zakázán podomní prodej knih a později se zákazy obrátily i na veřejné prostory jako na čítárny nebo knihovny.¹⁰⁷ Zákaz podomního prodeje se týkal i drobných kramářských tisků, ale zdá se, „... že výklad tohoto nařízeních nebyl zcela jasný, že se totiž kramáři nepočítali mezi pouliční vyvolávače a podomní obchodníky a že se kramářské písne prodávaly i nadále na ulicích“¹⁰⁸, a tak o měsíc později

---

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. XI. a. 1792–1860. Praha: Paseka, 2013, s. 74. ISBN 80-7185-328-3.

¹⁰² Tamtéž. Srov. WÖGERBAUER, Michael et. al. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Svazek I / 1749–1938. Praha: Academia, 2015, s. 127. ISBN 978-80-200-2491-6.

¹⁰³ WÖGERBAUER, Michael et. al. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Svazek I / 1749–1938. Praha: Academia, 2015, s. 127–128. ISBN 978-80-200-2491-6.

¹⁰⁴ KRBEČ, Miloslav. Kramářská píseň a cenzura. In: DVORÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 117–118. ISSN 0231-9896.

¹⁰⁵ VOLF, Josef. Paběrky z dějiny cenzury. *Česká revue: měsíčník Národní strany svobodomyšlné, věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Edvard Beaufort, 1921, roč. 14, č. 4, s. 189–190. ISSN 1801-125X.

¹⁰⁶ BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. XI. a. 1792–1860. Praha: Paseka, 2013, s. 76. ISBN 80-7185-328-3.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 76–79.

¹⁰⁸ KRBEČ, Miloslav. Kramářská píseň a cenzura. In: DVORÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 117. ISSN 0231-9896.

byl vydán další dekret, který zákaz vztahoval už i na ně.¹⁰⁹

Roku 1810 byl vydán cenzurní předpis, který se staršími předpisy i novými doplňujícími nařízeními vydržel bezmála čtyři desítky let. Stát měl podle něj dbát na to, co člověk čte a jaký to na něj může mít účinek. Měl čtenáře chránit před texty nehodnotnými, škodlivými, podněcujícími nepokoje a narušujícími stávající řád. V seznamu zakázaných děl mezi lety 1810 a 1848 se tak nečekaně objevilo hned několik desítek náboženských i světských písní.¹¹⁰

Už od dvacátých let 19. století začala být cenzura a její zasahování kritizováno (například Františkem Palackým, Karlem Postlem a dalšími). Ale až v roce 1848 se vlivem revolučního hnutí, které mj. požadovalo i svobodu slova, dosavadní cenzurní systém rozpadl. Snaha nahradit stará opatření novým a liberálním tiskovým zákonem se nesečkala s pozitivními ohlasy - březnový pokus by se dal jen těžko považovat za pokrokový, když za těžké tiskové delikty hrozil až trest smrti. Po dalších nepokojích bylo vytvoření tiskového zákona předáno Kroměřížskému sněmu. Jeho rozpuštění však zničilo veškeré naděje na vydání a přijetí připravované ústavy, spolu s níž se rozplynula i naděje na tiskovou svobodu (tj. bez předběžné cenzury). Liberální a demokratické myšlenky byly definitivně pohřbeny silvestrovskými patenty.¹¹¹

V následujících letech se vrátily kauce a koncese¹¹², čímž rapidně klesl počet českých periodik a časopisů.¹¹³ Opatření proti zneužívání tisku šla tvrdě i po sebemenších zmínkách namířených proti „... trůnu, státní jednotě a integritě, náboženství, veřejným mravům či společenským zásadám ...“¹¹⁴ Neoabsolutismus (Bachův absolutismus) a jeho atmosféru, s nadsázkou, skvěle vystihuje lidová anekdota o sedlákovi, který se během několika minut stačil dopustit čtyř přestupků, a když si povzdychl se slovy: „Člověk se už ani nemůže pohnout, aby se neprotivil zákonu!“, zapisoval si četník přestupek pátý.¹¹⁵ Ještě v roce 1849 se vrátil zákaz podomního prodeje tisků, který se opakovaně objevil v tiskových zákonech z

---

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ WÖGERBAUER, Michael et. al. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Svazek I / 1749–1938. Praha: Academia, 2015, s. 228, 230, 252–253. ISBN 978-80-200-2491-6.

¹¹¹ WÖGERBAUER, Michael et. al. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Svazek I / 1749–1938. Praha: Academia, 2015, s. 231–236, 347–348, 358–366. ISBN 978-80-200-2491-6.

¹¹² Novinářská kauce byla skládána u politických periodik jako záruka za možné peněžité pokuty. Koncese bylo povolení k provozu určité činnosti nebo živnosti. Podrobněji v BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3028-8.

¹¹³ WÖGERBAUER, Michael et. al. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Svazek I / 1749–1938. Praha: Academia, 2015, s. 354, 373. ISBN 978-80-200-2491-6.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 370.

¹¹⁵ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí*. VII. Praha: Via facti, 2020, s. 173. ISBN 978-80-907314-1-7.

roku 1852 a 1862.¹¹⁶ V šedesátých letech však bylo „... povoleno prodávat spisy vydané na vlastní náklad, v autorově bytě nebo na jiném místě k tomu určeném.“¹¹⁷ Hlavní myšlenka těchto tiskových zákonů, i přes zmírnění a revize, přetrvala až do první světové války.¹¹⁸

3.4 Příběhy o vytrvalém obcházení cenzurních nařízení

I sebestřísnější cenzurní opatření se dala obejít. Kramářští tiskaři, písničkáři i mědirytcí si s nimi nedělali příliš velké starosti a často se dostávali do hledáčku revisního úřadu a policie (ať už kvůli obsahu písňe nebo kvůli porušení některého z tiskových zákonů), jak uvidíme na několika příbězích.

Díky práci Josefa Volfa si můžeme ukázat hned dva příběhy. V prvním případě jde o konfiskaci dvou pobuřujících písní z roku 1789 v Praze. Konfiskaci „Písňe o robotě sedlské“ a „Písňe nové o zlých ženách, pro obveselení mysle a ukrácení času vydané“ předcházelo udání, na jehož základě byli vypátráni tiskaři těchto necensurovaných písní, jimiž byli Korec a Jeřábek. Je úsměvné, že v obou případech na sebe vzaly vinu manželky tiskařů, nicméně to nijak nepomohlo při následném zabavení a zničení písní. Manželka Korce vypověděla, že píseň dala do tisku na žádost záhadného muže. K žádným velkým trestům nedošlo a v jednom případě byla dokonce rodině tiskaře, kvůli velké chudobě, za konfiskaci písní poskytnuta kompenzace (1 zlatý).¹¹⁹

Tiskař František Jeřábek figuruje i ve druhém příběhu, o kterém se dovídáme z *Paměti* Jana Theobalda Helda. Josef Volf porovnal vzpomínky Helda s dobovými úředními spisy, což mu umožnilo vylicít události pravdivěji a uvést některé věci na pravou míru. Roku 1811 byla Dr. Josefem Erlerem sepsána melodie (a následně vytištěna jako píseň) k Hoffmannově básni „Wer ist ein Volksfreund?“ neboli „Kdo jest lidumilem?“ pějící chválu na Františka Pabsta. Šetření písňe začalo chybějícím povolením k tisku melodie. Policie vyslýchala tři knihkupce, tiskaře Františka Jeřábka, který píseň vytiskl, mědirytec a Dr. Erlera, jakožto tvůrce melodie. Ten byl při výslechu obviněn, že báseň schválně parodoval a že chtěl zesměšnit text i samotného Pabsta, proti čemuž se Erler teatrálně ohradil, že podobnost jeho melodie s melodií některé odrhovačky je čistě náhodná. Šetření tím skončilo a nedošlo k žádným větším postihům. Výtisky písňe měly být zkonfiskovány a zničeny, zabavena byla i notová plotna a jediným odsouzeným byl mědirytec Jan Stelzel za chybějící povolení

¹¹⁶ RYŠAVÁ, Eva. Tisk a prodej kramářských písní v Praze v 19. století. In: *Documenta Pragensia*. Praha: Scriptorium, 1990, č. 10/2, s. 369. ISSN 0231-7443.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 369.

¹¹⁸ WÖGERBAUER, Michael et. al. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Svazek I / 1749–1938. Praha: Academia, 2015, s. 377, 485–487. ISBN 978-80-200-2491-6.

¹¹⁹ VOLF, Josef. Konfiskace Písňe o robotě a Písňe nové o zlých ženách r. 1789. *Český lid*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 1912, roč. 22, č. 2, s. 65–68. ISSN 0009-0794.

(excudatur). Měl strávit dva dny ve vězení, které mu však byly později prominuty, a tak vyvázl s pouhou důtkou.¹²⁰

Podobně byl v roce 1808 vyšetřován za tisk písní bez předešlého schválení i tiskař Josef Košina z Pardubic.¹²¹ Jan Houdek byl zase v roce 1832 odsouzen k měsíčnímu pobytu ve vězení, protože nepovolené tisky (dohromady 23 zakázaných písní) prodával.¹²² Podobně si policie došlápla i na Jana Vlacha s manželkou roku 1833 v Jamném u Písku, kteří rovněž prodávali zakázané tisky a písně.¹²³ I František Hais se setkal s podobnými nepříjemnostmi. Když začal svou kariéru písničkáře, musel si obstarat povolení, aby mohl veřejně hrát na flašinet. Zprvu povolení nedostal, a proto hrál na jméno matky nebo strýce, kteří povolení měli. Na to se však přišlo a Hais strávil 24 hodin ve vězení, mj. i za to, že bez povolení prodával písně. V 60. letech měl s policií hned několik konfliktů. Většinou se jednalo o porušení zákazu podomního prodeje a o nepovolený prodej písní. Pozornost policie však vzbuzoval i obsah některých jeho písní.¹²⁴ V Národních listech z roku 1877 se píše o dalším kolportérovi, Čenku Rešovi, který se dopustil krádeže a byl odsouzen na 7 měsíců do vězení. To, co zajímá nás, je poslední odstavec, kde se píše:

„Zajímavost jest, že Reš byl již 28krát trestán pro přestupek tiskový. A sice provinil se vždy proti článku 23. tisk. zák. Prodával bez povolení úředního po hospodách epicko lyrické plody Haisů-Žáků a j. zamilovaných pěvců našich kuchařek. Za tento přestupek dostal včera po devětadvacáté 8 dní vězení.“¹²⁵

Jakkoli přísná byla opatření, necenzurované kramářské písně i nadále kolovaly mezi lidmi a písničkáři bez povolení i nadále obcházeli ulicemi, zpívali a prodávali své písně, někteří snad i bez většího strachu z odhalení jako “recidivista“ Čeněk Reš.

---

¹²⁰ VOLF, Josef. Konfiskovaná melodie. *Zvon: týdeník beletristický a literární: majetek družstva spisovatelského*. Praha: Česká grafická akc. společnost Unie, 1922, roč. 22, č. 31, s. 432–434, č. 33, s. 460–461.

¹²¹ JOHANIDES, Josef. *První knihtiskárna v Pardubicích*. Hradec Králové: Kruh, 1970, s. 18.

¹²² SEDLÁČEK, August. *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou. Díl II.: Od zřízení král. úřadu až do dnešní doby*. Písek: Obec Písecká, 1912, s. 117–118.

¹²³ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 341, pozn. č. 103. ISBN 80-7031-624-1.

¹²⁴ HAIS, František. *Vzpomínky pražského písničkáře: 1818-1897*. Eva RYŠAVÁ (ed.). Praha: Odeon, 1985, s. 10–19.

¹²⁵ Písničkář. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1877, roč. 17, č. 317, s. 3. ISSN 1214-1240.

4 Devatenácté století

4.1 Vlastenecká společnost

Podobně jako na jiné evropské národy, působila francouzská revoluce i na českou společnost a její pojetí. Podle Františka Kutnara ovlivnila tato událost a následující napoleonské války podobu českého vlastenectví, a to nejdříve v rámci rakouského soustátí proti napoleonskému stínu, později v rámci samotného českého národa a jeho vzestupu.¹²⁶ „Stát ke své obraně vyvolával síly, které se později musely nutně obrátit proti němu.“¹²⁷ Kromě francouzské revoluce byla česká společnost ovlivněna i aktivním zapojením ruského carství v napoleonských válkách jako spojence rakouského císaře, které podnítilo silnější slovanské uvědomění a pocity sounáležitosti, které v radikální podobě vykrytalizovaly do rusofilství.¹²⁸

První počiny národního hnutí se zaměřily na český jazyk, kulturu a minulost. Miroslav Hroch rozlišuje pět složek vztahování se k jazyku v národním hnutí: zaprvé to byla oslava a obrana českého jazyka, která se stala součástí společenského života, zadruhé šlo o gramatickou a pravopisnou kodifikaci jazyka.¹²⁹ Kodifikace a reformy probíhaly během první poloviny 19. století a jejich výsledkem byl přechod k analogickému pravopisu, změna grafiky (namísto fraktury používání antikvy) a změna estetická (*w* nahrazeno *v*, *au* nahrazeno *ou*...¹³⁰ Třetí rovinu tvořila intelektualizace jazyka s cílem jazyk obohacovat, rozvíjet a šířit.¹³¹ Poslední dvě složky se zabývaly jazykovou rovnoprávností.¹³²

Vlastenecká společnost svým důrazem na českou řeč začala měnit i společenský život. Vlastenci si počestvovali jména, vytvářeli si tzv. vlastenecká jména (druhé jméno, většinou slovanského původu), přijímali nová oslovení („vlastence“, „Velectěný“ apod.) a zaváděli „vykání“, to vše ve snaze odlišit se od německé společnosti. K těmto demonstrativním jazykovým počínům se přidalo ještě zdůrazňování české národnosti, které proniklo i do milostné sféry, kde se šířila myšlenka národnostní jednoty (oba partneri mají být Češi).¹³³

Zájem o český jazyk byl doprovázen zájmem o českou minulost. Oslava minulých vítězství, epoch a dob vzkvétání českého národa „imputovala totiž čtenáři představu, že

---

¹²⁶ KUTNAR, František. *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*. Praha: Karolinum, 2003, s. 175–176. ISBN 80-7184-833-6.

¹²⁷ Tamtéž, s. 175.

¹²⁸ Tamtéž, s. 176.

¹²⁹ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 59–61. ISBN 80-7106-298-7.

¹³⁰ TEŠNAR, Hynek. *K pravopisným polemikám v 1. polovině 19. století. Naše řeč: listy pro vzdělávání a tříbení jazyka českého*. Praha: E. Šolc, 2000, roč. 83, č. 5, s. 243–252. ISSN 0027-8203.

¹³¹ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 65. ISBN 80-7106-298-7.

¹³² Tamtéž, s. 67, 69.

¹³³ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a české sny*. Praha: Academia, 2015, s. 134–147. ISBN 978-80-200-2506-7.

atributem plného národního života je politická svébytnost, státnost, právo rozhodovat o vlastních záležitostech ...“¹³⁴

Nástup agitační fáze, tj. fáze šíření národních a vlasteneckých idejí, znamenal vydávání česky psaných periodik, zájem o lidovou kulturu a tvorbu, rozvoj divadel a v souvislosti s kramářskými písněmi i vznik a zhudebnění vlasteneckých básní,¹³⁵ které se dostávaly i do kramářské produkce, která se tak stala součástí vlastenecké agitace.¹³⁶

4.2 Dobové názory na kramářskou píseň

V době národního obrození se kramářská píseň stala „součástí“ děl národních obrozenců. Ve svých dílech využívali jejích prvků, ať šlo o oslovení posluchačů, o typický výklad děje nebo o moralizování, a napodobovali její formu, jazyk i strukturu, a to bez známky parodie. Chtěli se tím co nejvíce přiblížit lidovým vrstvám. Objevuje se to v básních Hněvkovského, Nejedlého, Šnajdra a dalších. Tyto zprvu vážné počiny se po roce 1820 přesouvaly spíše do sféry komičnosti a parodie.¹³⁷

V době zapojení široké veřejnosti vlasteneckého hnutí se oblíbené básně a písně vlastenců a obrozenců dostávaly zase naopak do kramářské produkce. Bylo tomu například u Jana Sekavce, novináře a poslance Karla Tůmy, Augusta Horislava Škultétyho, básníka Josefa Jaroslava Kaliny, Františka Ladislava Čelakovského, Karla Havlíčka a dalších. Vlastenecké myšlenky se tak šířily hlouběji do lidových vrstev. I na tuto agitační funkci kramářských písní se, jak se zdá, ve druhé polovině 19. století zcela zapomínalo.

Z tehdejších periodik se ozývalo:

„... neb ve venkovských těchto tiskárnách netisklo se skoro nic jiného, než modlitby a modlitební knihy a písničky naplněné všelikým nesmyslem a pověrou ...“¹³⁸

Z konce 19. století se ozývá: „Určeny jsou pro hamižný zisk, vyznačují se hlavně oním křiklavým tónem, jemuž neubrání se ani výtvořiny umělé, pracovány-li za pouhým

---

¹³⁴ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. s. 88. ISBN 80-7106-298-7.

¹³⁵ Tamtéž, s. 65–66.

¹³⁶ Podobou české společnosti ve druhé polovině 19. století se podrobně zabývá Otto Urban ve své knize *Česká společnost 1848–1918*. URBAN, Otto. *Česká společnost 1848–1918*. Praha: Svoboda, 1982.

¹³⁷ BERGOVÁ, Dobroslava. Ohlas kramářské písně v obrozenské poezii. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 125–143. ISSN 0231-9896.

¹³⁸ TADRA, František. K dějinám českého knihtiskařství a knihkupectví. *Časopis Musea království Českého*. Praha: Matice česká, 1877, roč. 51, č. 1, s. 178. ISSN 1210-9746.

výdělkem.¹³⁹ Avšak autor hned poté uznává, že i kramářské písně mohou být zajímavým předmětem zkoumání.¹⁴⁰

Podobně se o nich vyjadřuje i František Bartoš: „Výrobky, které nejnovější poesie kramářská mezi lidem šíří, nejsou jen naprosto bezcenné, nýbrž i lidu našemu na nejvýš škodlivé i nebezpečné, hrozíce mu duchovní porobou a mravní nákazou. Jsouť to na mnoze necudné plody sprosté luzy, určené taktéž ‚k obveselení mysle mládencům a pannám‘ a pitomé výmysly o kdo ví jakých divech a zázracích.“¹⁴¹

Při inzerci knihy (*Pěkné čtení: výbor básní výpravných, myslí lidu lehce přístupných*¹⁴²) Josefa Richarda Vilímka se v *Humoristických listech* píše, že jedním z cílů této sbírky básní je „... pozvolna a postupně nahražovat posavadní jalové, obyčejně obsahu, formy i studu prázdné písně jarmareční.“¹⁴³

O jarmarečním písničkářovi Františku Haisovi napsal dokonce Jan Neruda ve svém fejetonu *Pražský pěvec*:

„Třicet let nám zpívá! Přes čtyry sta písní sepsal, sestavil a vydal! Snad řekne mnohý – ba bojím se, že velmi mnohý! –, že všechny dohromady nestojí za nic. Že v nich není jiskry poetického nadání. Že marně bys v nich hledal jedinou myšlenku, která by tě vyrušila, jediné místo, které by zachvělo citem. Že k tomu mají formu naprosto mizernou, rým až hanba. Že Hais nezná z gramatiky ani zbla. Ba že ani ten flašinet, jímž zpěvy své doprovázel, nestál za nic. Ano, ano! copak ale má být *všechno* na něm dobré?“¹⁴⁴ Pokračuje dobrosrdečně.

Kramářským písním se vytýkaly jazykové nedostatky, senzacechtivost, vytýkala se jim i jejich výdělečná funkce a obecně byly považovány za nositelky jazykové zkázy a úpadku. Není divu, kramářské písně byly klišovitě, často plné chyb a nedokonalých rýmů.¹⁴⁵ Nicméně zájem, i když negativní, odráží skutečnost, že kramářské písně byly ve druhé polovině 19. století mezi lidovými vrstvami ještě stále oblíbené. Jejich přežití už ale nezáviselo na jejich

---

¹³⁹ Lidová hudba na výstavě. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1895, roč. 35, č. 299, s. 1. ISSN 1214-1240.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ BARTOŠ, František. Paběrky sebrané na poli české poesie kramářské. *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 1871, roč. 3, č. 1, s. 10. ISSN 0323-052X.

¹⁴² VILÍMEK, Josef Richard. *Pěkné čtení: výbor básní výpravných, myslí lidu lehce přístupných*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1873.

¹⁴³ *Humoristické listy: Archiv českého rozmaru a vtipu*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1873, roč. 15, č. 15, s. 120. ISSN 1802-7210

¹⁴⁴ NERUDA, Jan. *Pražský pěvec. Lumír: časopis zábavný a poučný*. Praha: Servác B. Heller a Josef V. Sládek, 1877, roč. 5, č. 1, s. 11. ISSN 1212-0243.

¹⁴⁵ MICHÁLKOVÁ, Věra. K jazyku kramářských písní. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. s. 209–225. ISSN 0231-9896.

zpravodajské funkci, ale na funkci zábavné, která začala dominovat právě v průběhu 19. století.¹⁴⁶

---

¹⁴⁶ RYŠAVÁ, Eva. K obsahové stránce kramářských písní z Landfrasovy tiskárny. In: BĚHALOVÁ, Štěpánka (ed.). *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny*. Jindřichův Hradec: Okresní muzeum. 1998. s. 58–60. ISBN:80-86227-00-6

5 Analýza

Výběr kramářských písní jsem provedla na základě několika kritérií. Prvním kritériem širšího výběru písní bylo jejich umístění v KNM, jejichž část je v digitalizované podobě zpřístupněna ve Špalíčku. K užšímu výběru ve Špalíčku jsem použila klíčová slova: vlastenectví, Češi, češství, český jazyk, nacionalismus, rok 1848, vlast, národ, Němci a slovanství. Vzorky z archivu mi byly na základě stejných hesel laskavě poskytnuty pracovníkem KNM, panem Michalem Klackem. Písně jsem následně roztřídila komparativní metodou do 7 skupin, ze kterých jsem při analýze vybírala. Celkem jsem v analytické části použila 72 písní. Již rozdělení bylo značně problematické, protože se v písních objevovalo hned několik sledovaných vlasteneckých projevů najednou (například oslava vlasti, jazyka a historie, k tomu protiněmecké verše a opěvování slovanství). Z tohoto důvodu se mohou písně opakovat. Vzhledem k velkému množství světských vlasteneckých písní jsem se rozhodla nevěnovat pozornost písním náboženským. Jsem si však vědoma, že i v nich bych našla zajímavé projevy vlastenectví. V analytické části jsem se snažila o smysluplné provázání nejen zkoumaného materiálu uvnitř podkapitol, ale i podkapitol samotných.

5.1 Cesta k vlasteneckým písním

Nejpočetnější skupinu kramářské písňové produkce tvoří písně duchovní.¹⁴⁷ Například v Landfrasově tiskárně tvořily světské tisky pouhých 12 % z celkové kramářské produkce.¹⁴⁸ Protireformační úsilí v druhé polovině 17. století přineslo jejich nebývalý nárůst.¹⁴⁹ Časté byly písně o světcích („Nábožná píseň k svatému Janu Nepomuckému“¹⁵⁰), písně o Kristovi, Panně Marii, o poutních místech, o zázracích, legendách či božím hněvu a hříchu („Pravdivá píseň o shoření chrámu Páně v zemi americké roku 1864 všem katolickým křesťanům k polepšení vydaná“¹⁵¹).

Námětem světských písní bylo například manželské soužití, šťastná i nešťastná láska

---

¹⁴⁷ Beneš udává okolo 75–80 %. BENEŠ, Bohuslav. *Poslyšte písničku hezkou...: kramářské písně minulých dob*. Praha: Mladá fronta, 1983, s. 10.

¹⁴⁸ BĚHALOVÁ, Štěpánka. Odras žen v kramářských tiscích z jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny. In: HOLUBOVÁ, Markéta a kol. *Obrazy ženy v kramářské produkci*. Praha: Akademie věd České republiky, 2008. s. 18. ISBN 978-80-87112-09-0.

¹⁴⁹ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 47. ISBN 80-7031-624-1. Viz také BENEŠ, Bohuslav. *Poslyšte písničku hezkou...: kramářské písně minulých dob*. s.l.: Mladá fronta, 1983, s. 10–11.

¹⁵⁰ *Nábožná píseň k svatému Janu Nepomuckému*. Incipit: *K tobě, můj otče, Jene z Nepomuku*. Nápěv: *Zpívá se na povědomou notu*. Praha, s.n. s.a. KNM, sign. KP 633. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_633.

¹⁵¹ *Pravdivá píseň o shoření chrámu Páně v zemi americké roku 1864 všem katolickým křesťanům k polepšení vydaná*. Incipit: *Jaká hrůza k poslouchání rozmilí křesťané*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. 1865. KNM, sign. KP J 117/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_J_117_1.

(„Nová píseň mládencům a pannám pro obveselení mysle ukrácení času na světlo vydaná“¹⁵²). Časté byly písně humorné, satirické a výsměšné, které si braly na mušku dobovou módu („Nová píseň o krinolinách“¹⁵³), mravy a neřestnosti žen i mužů apod. Dále písně zpívaly o různých událostech, inovacích a novotách, o přírodních úkazech a katastrofách („Nová píseň o protržení se mračen a velké povodni v Čechách, dne 25. května 1872“¹⁵⁴), o bitvách, válkách a vraždách („Truchlivý příběh, který se stal v kraji Hradeckém, to na panství Častolovském“¹⁵⁵). Zprávy se netýkaly jen českých zemí, námětem písní mohly být události i z dalekých krajin („Nová píseň o velikém zemětřutí v Jižní Americe, jenž trvalo od 13. do 16. srpna v roku 1868“¹⁵⁶).

Jiné písně se zabývaly aktuálním sociálním děním a v letech 1848 a 49 plnila kramářská píseň neocenitelnou funkci při agitaci národních a občanských myšlenek.¹⁵⁷ A v této době přicházejí na scénu písně vlastenecké.

5.2 Ideál české ženy

V 19. století byla žena považována za křehkou bytost plnou emocí, jejímž místem je dům, tj. místo soukromé a z hlediska společnosti pasivní, zatímco racionálnější muž byl tím, kdo měl vést a vládnout.¹⁵⁸ Nicméně díky vzestupu národního hnutí začaly být ženy nahlíženy i jako agitátorky vlasteneckých myšlenek a jako vychovatelky správných vlastenců oddaných českému národu a českému jazyku.¹⁵⁹ V rámci této ženské vlastenecké emancipace se objevují ženská literární díla i snahy o založení dívčích škol.¹⁶⁰ Tento typ vlasteneckého

---

¹⁵² *Nová píseň mládencům a pannám pro obveselení mysle ukrácení času na světlo vydaná*. Incipit: *Mé první tebe spatření*. Bez nápěvu. Český Těšín, s. n. [druhá čtvrtina 19. století]. KNM, sign. KP Špal. 273. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_Spal_273_songRegular_msPart27_msItem1.

¹⁵³ *Nová píseň o krinolinách*. Incipit: *Poslyšte, moji páni, je to ku podivení*. Nápěv: *Jako: Sedlák je šelma velká*. Jindřichův Hradec a Tábor, Alois Josef Landfras a syn. [60. léta 19. století]. KNM, sign. KP Hruška 78. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_Hruska_78.

¹⁵⁴ *Nová píseň o protržení se mračen a velké povodni v Čechách, dne 25. května 1872*. Incipit: *Poslyšte vlastenci milí, ty žalostné noviny*. Nápěv: *Zpívá se jako: O hříšniku zarmoucený*. Praha, Jan Spurný. 1872. KNM, sign. KP 4433. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_4433.

¹⁵⁵ *Truchlivý příběh, který se stal v kraji Hradeckém, to na panství Častolovském*. Incipit: *Ty jsi bible na kopečku, zazpívám ti tvou písničku*. Nápěv: *Zpívá se jako: Horo, horo vysoká jsi*. S. l., s. n. [asi 1834]. KNM, sign. KP 4200. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_4200.

¹⁵⁶ TER, Josef. *Nová píseň o velikém zemětřutí v Jižní Americe, jenž trvalo od 13. do 16. srpna v roku 1868*. Incipit: *Ach pro boha o křesťané polepšeme život náš*. Bez nápěvu. Mladá Boleslav, s. n. [1868]. KNM, sign. KP A 253/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_A_253_1.

¹⁵⁷ HRZALOVÁ, Hana. Kramářská píseň v letech 1848–1849. In: DVORÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 149–150.

¹⁵⁸ ŠIMŮNKOVÁ, Alena. Ideály a skutečnost: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti v polovině 19. století. *Česká literatura*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1999, roč. 47, č. 6, s. 654–665. ISSN 0009-0468.

¹⁵⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 236–238. ISBN 80-204-0737-5.

¹⁶⁰ Tamtéž, 237.

ženského hnutí lze najít i v kramářských písních, které dělím na tři skupiny. Do první skupiny řadím písně, které obsahují zmínky o vlastenecké mateřské roli a výchově.

Například v 7. sloce písně „Touha po vlasti“ se píše:

*O ty drahá česká matko, jenž své děti miluješ,
jako v zahradě kvítečko svou péčí ošetřuješ,
jen je chovej pro svoji vlast, nenech je odejít z Čech,
za to tobě upravějí na hrodek věneček.*¹⁶¹

Všimněme si lyrického přirovnání péče o děti k péči o květiny (květomluva je v písních velmi častá) – stejně jako květiny kvetou v zahradě, tak i děti rostou ve své vlasti – a nabádání, aby ve své vlasti také zůstali. Kdo by se potom staral o hroby svých rodičů? Námět vystěhovalectví byl využit pro zobrazení nostalgického stesku po české domovině, které protkávají ódy na vlast: *já nemohu zapomenout na ten krásný český ráj, / ten libý zpěv toho ptactva, když nastane měsíc máj.*¹⁶²

V další písni s názvem „Česká dívka“ se ve druhé sloce setkáváme s důrazem na jazyk. Správná vlastenecká rodina vychovává děti tak, aby mluvily česky: *Má matička pro Čecha mě vychovala, / protože mě německy učit nedala.*¹⁶³ Český jazyk je zde v opozici vůči němčině a protiněmecký charakter písně je zdůrazněn nechutí české dívky vdát se za Němce.

V písni „Česká píseň pro milí vlastenci naše“ vzpomíná vlastenec na svou výchovu:

*Rodičové moje milí,
věrní, praví Češi byli,
drahý otec můj i máti,
učili mne vlast svou znáti.*¹⁶⁴

František Hais v „České písni pro vlastence. Naše poměnka na slavný Vyšehrad“ nabádá:

*Vzpomeň si že matka tvoje také Češka byla / a pod svým mateřským srdcem, též Čecha nosila.*¹⁶⁵

---

¹⁶¹ PETRTIL, Anton. *Touha po vlasti*. Incipit: *Tam daleko, tam za mořem*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [asi druhá polovina 19. století]. KNM, sign. KP 5404. Dále jen PETRTIL, Anton. *Touha po vlasti*. KNM, sign. KP 5404.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ *Česká dívka*. Incipit: *Já jsem Češka zrozená, za Čecha se vdám*; Bez nápěvu. s. l., s. n. [1848–1849]. KNM, sign. KP J 8/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_J_8_1. Dále jen *Česká dívka*. KNM, sign. KP J 8/1.

¹⁶⁴ *Česká píseň pro milí vlastenci naše*. Incipit: *Sláva tobě drahá vlasti*. Nápěv: *Dle nápěvu: „Tážete se, proč jsem Slovan.“* [Praha], Jan Spurný. 1864. KNM, sign. KP Špal. 109-20. Dále jen *Česká píseň pro milí vlastenci naše*. KNM, sign. KP Špal. 109-20.

¹⁶⁵ HAIS, František. *Česká píseň pro Vlastence. Naše poměnka na slavný Vyšehrad*. Incipit: *Kol slavného Vyšehradu bystrá voda běží*. Nápěv: *Zpívá se jako: „Vzhůru bratří jen do zbraně*. Praha, Jan Spurný. 1862. KNM, sign. KP 7150.

Do druhé skupiny jsem zařadila lyrické a milostné písně opěvující kladné vlastnosti a vzhled dívek. To samo o sobě není vlastenecké, ale pokud se v písni objevuje označení *česká dívka* nebo *Češka* apod., beru to jako zdůraznění národnosti, a tudíž jako jeden z projevů vlastenectví.

„Píseň o českých holkách“, vytištěná v knížeci arcibiskupské knihtiskárně, která byla jedním z hlavních producentů kramářských písní v Praze,¹⁶⁶ je zpívána očima chlapce, který přemýšlí nad tím, jakou dívku by si vzal za ženu. A tak porovnává českou dívku s dívkami jiných národností, a to velmi obecně a stereotypně. Nejprve zpívá o Němkách:

...

*Vzít si Němkyni na záda,
nebyl by to malý kříž,
Němkyně má Šváby ráda,
s tou bych nevydržel již.*

Přirovnání Němců ke švábům si pamatujme, podrobněji to prozkoumáme v další podkapitole.

Francouzka je podle autora sice pěkná, ale je pyšná a více než muži ji zajímá zábava: *Chce být každou noc jen v bále / roztrhá tučet střevíc.*

Angličanka je zase na jeho vkus příliš vychrtlá: *Ta má vaty víc než masa, / pod šaty je holá kost.* Česká holka je oproti tomu dívka „krev a mléko“.

Italka, v písni označována jako Vlaška, je obdivována pro svůj sladký hlas a krásný zpěv. Nápadník ale právě v tom vidí překážku jejich lásky, protože *Češka zazpívá hezkou / píseň, kterou každý zná.*

Víc, než muže miluje Polka kořalku: *Však Polačka mnoho pije, / každý den má opičku.* Česká dívka má alespoň ráda pivo.

Ruska je podle autora velmi bohatá, ale v zimní krajině, která ji obklopuje, by její srdce jen těžko roztálo. *Češka ta svou lásku nebeskou / v kuchyni vždy ohřevá.*

Chorvatka je přelétavá, zatímco česká dívka je věrná a stálá, Uherka je sprostá, zatímco česká dívka s krásnou češtinou nezachází hrubě. Španělka neumí vařit a harém plný tureckých dívek považuje autor za nebezpečnou záležitost. A tak nejlépe z toho všeho vychází česká dívka, což autor zdůrazňuje v podobně znějícím čtyřverší, které je připojeno ke každé strofě. Například:

*Vezmu holku radš českou,
Češka hlavu má hezkou,*

---

¹⁶⁶ RYŠAVÁ, Eva. Tisk a prodej kramářských písní v Praze v 19. století. In: *Documenta Pragensia*. Praha: Scriptorium, 1990, č. 10/2, s. 366. ISSN 0231-7443.

*černé oči jako já,
holka česká, budeš má.*

Česká dívka je tedy pohledná ve tváři, má krásnou postavu, je věrná, mluví krásnou řečí, umí vařit a není prostopášná. Je jednoznačné, koho by si chtěl vzít, avšak v poslední sloce autor nakonec pochybuje i o české dívce: *Vždyť je v očích celá černá / černý je však taky čert.*¹⁶⁷ To posouvá píseň do humoristicko-satirické sféry.

V písni „Lízinka“ je česká dívka podobně velebena.

*Lízinka, ach, to je děvče,
to je Češka upřímná,
nestydí se mluvit česky,
ach, jak jí to sluší hezky,
„Oni“ nikdy neříká,
každému jen zavyká.*¹⁶⁸

Poslední dva verše se vážou ke snaze vlasteneckého hnutí pozvednout český jazyk na jazyk kulturní a společenský. Novému oslovování *vlastenci* a nahrazování onikání vlasteneckým vykáním jsem se již věnovala ve čtvrté kapitola v podkapitole Vlastenecká společnost.

Dalším příkladem je milostná píseň „Česká milenka“.

*Má milenka
je dívěnka
přeuřímná,
k všem i vlídná,
zbožná, hezká,
zdárná Češka,
hodna české vlasti;*¹⁶⁹

...

Poslední skupinu tvoří písně, v nichž figurují silné, odhodlané a bojovné ženy jako v písni „České dívky“ od J. B. Vyšohradského, ve které se české dívky neoslavují pro jejich

---

¹⁶⁷ *Píseň o českých holkách.* Incipit: *Když si jednou ženu vezmu, jakou pak bych si jen vzal.* Nápěv: *Veselá.* [Praha], Knížecí arcibiskupská knihtiskárna pod správou synů Bohumila Haase, za faktora Josefa Václava Žáka. [asi 1848]. KNM, sign. KP K 177/1. Dostupná také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_K_177_1.

¹⁶⁸ *Lízinka.* Incipit: *Lízinka, ach to je děvče, to je rajské stvoření.* Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle. [okolo 1848]. KNM, sign. KP 6586. A4P209. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6586.

¹⁶⁹ Bedřich. *Česká milenka.* Incipit: *Má milenka je dívěnka přeuřímná.* Nápěv: *Zpívá se dle nápěvu polské písně: Varšavjanka Dla Kochanka.* [Praha], Karel Vetterle. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7119. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7119. Dále jen *Česká milenka.* KNM, sign. KP R. Hlava 7119.

krásu, umění vařit nebo pro jejich věrnost, ale pro jejich statečnost a odhodlanost obětovat se pro svou vlast a pro svobodu.

*Hej Slovanky, jakou slávu
jste si vydobily,
že jste život pro svobodu
s námi nasadily;*

Jak vyznívá z dalších veršů, píseň byla napsána po červnovém povstání Prahy. *Když i město nás zradilo / A děla když zněly*, ani tehdy se české dívky nezalekly.

*Sláva jest již, když chce jinoch
pro svobodu padnout,
když však dívky, krásné růže,
mají pro vlast zvadnout:
toť jest oběť, kterou znají
Češky jenom klásti –
Sláva Vám! Vy dívky české,
dcery slavné Vlasty!¹⁷⁰*

Znovu narážíme na květomluvu – přirovnání dívek k růžím, na což v dalším verši navazuje eufemismus (*zvadnout*), zdůrazňuje křehkost žen. Růže byla v obrozenecké literatuře jedním z nejpoužívanějších symbolů, který se spojoval s krásou, láskou nebo ruměncem a ctností, obecně tedy s ženským pohlavím.¹⁷¹ Poslední dva verše zmiňují Vlastu a české dívky jako její dcery. Tím Vyšohradský odkazuje k vůdkyni dívčí války. Tato česká národní pověst byla prvně zaznamenaná v Kosmově kronice, později se stala jedním z nejoblíbenějších námětů humanistických básníků.¹⁷² Někteří z nich spatřovali v dívčím hnutí humanistický ideál žen,¹⁷³ což lze spatřovat i v této písni. České dívky mají být stejně jako Vlasta a její společnice odhodlané bojovat; vlastenky za svobodu, dívky na Děvíně za ztracený matriarchát.

V prorevoluční písni „Hrdinova milenka“ se německá dívka dokonce bojů za svobodu přímo účastní.

---

¹⁷⁰ VYŠOHRADSKÝ, J. B. *České dívky. Píseň, kterou všem Slovankám věnuje J. B. Vyšohradský, studující.* Incipit: *Hej Slovanky, jakou slávu jste si vydobily.* Nápěv: *Jako: Hej, Slované.* [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP 8715. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_8715.

¹⁷¹ MACURA, Vladimír. Květomluva a literatura v českém národním obrození. *Česká literatura.* Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1979, roč. 27, č. 2, s. 113–116. ISSN 0009-0468

¹⁷² MARTÍNKOVÁ-PĚNKOVÁ, Dana. Pověst o dívčí válce v naší humanistické literatuře. *Listy Filologické / Folia Philologica.* Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR, 1959, roč. 82, č. 1, s. 127. ISSN 0024-4457.

¹⁷³ Tamtéž, s. 131.

*Poslyšte, jak dívka outlá
hrdinsky zná bojovat,
pro svobodu, pro milence
kvapí život věnovat;*

...

Povstání v Berlíně s obavami sleduje devatenáctiletá německá dívka:

...

*Prsa se ji mocně chvějí,
neb i milenec tam její,
pro svobodu bojuje,
pro ni život vsazuje.*

A když dívka vidí milence mrtvého, chopí se zbraně a pomstí jej. I ona sice v boji umírá, ale hrdinně, za vlast a za svobodu. Autor využil berlínské revoluce, složil dojemný příběh, a nakonec jej využil k poučení a nabádání českých dívek:

*„Pro svobodu žít i umřít!“
Bud' i heslem českých děv,
v žilách jejich vřele proudí
Libušina, Vlasty krev!¹⁷⁴*

Zde můžeme vidět prvky extrémního vlastenectví, tj. ono nabádání, že vlast, svoboda a národ je něco, za co je smysluplné a hrdinské položit život. Znovu narážíme na Vlastu, vůdkyni dívčí války, a poprvé na postavu mýtické kněžny Libuše, kterou přeneseně označuje za pramatku českých žen.

Protiněmecká píseň „Válka“ je koncipovaná jako dialog mezi mužem a ženou, která by se ráda zapojila do bojů:

*Kdyby mi národ náš
koně dal i palaš,¹⁷⁵
jela bych do boje
po boku Milboje,
to je má naděje.¹⁷⁶*

---

¹⁷⁴ *Hrdinova milenka. Výjev z boje pro svobodu v Berlíně dne 18. března 1848.* Incipit: *Poslyšte, jak dívka outlá, hrdinsky zná bojovat.* Bez nápěvu. s.l., s.n. 1848. KNM, sign. KP 275. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_275. Dále jen *Hrdinova milenka*, KNM, sign. KP 275.

¹⁷⁵ Tj. sečná zbraň typu šavle.

¹⁷⁶ *Válka.* Incipit: *Bude vojna, bude, kdo tam na ní půjde?* Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle. [1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7074. Dostupné také z:

Vlastenecké písně, lyrické i epické, oslavovaly české dívky, vyzdvihovaly je nad dívky jiných národů za jejich krásu, dovednosti, za jejich odhodlanost, vlastenecké cítění i za jejich roli jako matky, které vychovávají budoucí věrné vlastence.¹⁷⁷

5.3 Němci vs Češi

Problematické česko-německé vztahy, vyhocené zejména okolo roku 1848, se zrcadlily i v kramářských písních, jak jsme ostatně viděli i v podkapitole o českých ženách. Protiněmecké písně reagovaly především na frankfurtský sněm.

„Nová píseň o tom německém parlamentě“, sepsána Karlem Havlíčkem na melodii lidové písně „Na tom pražském mostě“, zesměšňuje snahy frankfurtského sněmu připojit české země v rámci velkoněmecké koncepce do připravované německé říše.

Šuselka¹⁷⁸ nám píše

až z německé říše,

bysme přišli

Němcům pomoct,

že jim kručí v břiše.

A vy Němci chámi¹⁷⁹!

Nehrajeme s vámi,

co ste si tam

nadrobili,

to si snězte sami.

Německo je vaše,

Čechy ale naše,

nekoukejte

nám z Frankfurtu

do slovanské kaše.

Havlíček přenesenými významy naznačuje, že se Němci nemají poohlížet po české zemi (*slovanská kaše*), i přes to, že by rádi viděli české země jako součást německé říše (*že jim*

---

http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7074_songAdd1_msItem1_1. Dále jen *Válka*. KNM, sign. KP R. Hlava 7074.

¹⁷⁷ Obecnější vyobrazení žen ve světských i náboženských kramářských písních sleduje HOLUBOVÁ, Markéta a kol. *Obrazy ženy v kramářské produkci*. Praha: Akademie věd České republiky, 2008. ISBN 978-80-87112-09-0.

¹⁷⁸ Franz Schuselka byl poslanec frankfurtského sněmu, který prosazoval velkoněmeckou koncepci.

¹⁷⁹ Sprostý chlap, neurozený člověk. Ke zjištění významů slov využívám internetový portál Vokabulář webový, který nabízí hledání hned v několika staročeských slovnících. <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>.

kručí v břiše). Tyto metafory se dají ještě přeneseně chápat jako české zdroje, které by Němci rádi využívali. Píseň pokračuje:

*Však se Frankfurt lekne
a čepičku smekne,
až český lev
zježí fousy
a vocasem sekne.*¹⁸⁰

Častým jevem ve vlasteneckých kramářských písní je symbolická personifikace českého národa (*český lev*). V této písni představuje sílu českého národa, před kterou Frankfurt nakonec *čepičku smekne*. Tento fenomén blíže prozkoumáme v podkapitole Vlast a národ.

Na frankfurtský sněm reaguje také jednostrofová píseň „Volání do Frankfurtu“ podporující slovanství (v písni polský národ).

*Volali nás do Frankfurту
my jsme tam nechtěli,
zvali nás do parlamentu
my jsme chuť neměli,
my držíme s Poláky,
s našimi rodáky,
nestrkejte nám vy Švábi
do Čech své zobáky.*¹⁸¹

Výraz *Švábi* je zde ve smyslu národního jména.

Také píseň „Loučení Čechů od německé říše“, též od Karla Havlíčka Borovského, má protiněmecký nádech. Píseň je parodií na lidovou píseň „Loučení, loučení“.

*Když jsme se loučili,
oba jsme plakali:
Němci přehořké žalosti,*

---

¹⁸⁰ [HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel]. *Nová píseň o tom německém parlamentě*. Incipit: *Šuselka nám píše*. Nápěv: [Na tom pražském mostě]. Jindřichův Hradec, Alois Josef Landfras. 1848. KNM, KP 2485. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_2485. Píseň byla velice oblíbená a byla několikrát přetiskována, proto se mohou objevit i verze, které byly vytištěné jinde.

¹⁸¹ [HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel?]. *Volání do Frankfurту*. Incipit: *Volali nás do Frankfurту*. Nápěv: *Jako: Hrály duďy u Pobudy*. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP 5671 (přítisk). Dostupné taky z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_5671. Dále jen [HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel?]. *Volání do Frankfurту*. KNM, sign. KP 5671.

*Češi srdečné radosti
slze prolévali.*¹⁸²

První dva verše s použitím citově zabarvených slov evokují upřímné a smutné loučení. Až v dalších verších se dozvídáme, že národy plakaly každý z jiného důvodu. Zatímco Češi se z odloučení radovali, Němci byli zklamání.

Kromě reakcí na dobové události připomínali autoři protiněmeckých písní národnostní boje Čechů a Němců i z dob minulých. Na potupnou porážku křížáckých Němců husity například posměšně vzpomíná „Nová píseň na frajšáry“:

*Jen švábi neutečte,
až zpívat začneme;
počekejte aspoň trochu,
až vás mlátit počneme.*¹⁸³

Sloka odkazuje ke slavné bitvě u Domažlic. Husitský zpěv „Ktož jsú boží bojovníci“ zapůsobil na křížáckou armádu natolik, že se rozutekla ještě předtím, než boj začal. V předchozí i v této podkapitole jsem upozornila na přenesený výraz „šváb“. V Jungmannově slovníku má tento pojem hned několik vysvětlení (v kontextu písní lze vybírat mezi třemi variantami): šváb jako brouk, Šváb jako národní jméno (odkazující ke Švábsku) a šváb jako hanlivé označení Němců.¹⁸⁴ Vzhledem k celému znění, pointě písně a použití malé hlásky na začátku slova, lze s jistotou říct, že jde v písni o použití hanlivé metafory.

Se slovem „šváb“ si pohrála alegorická píseň „Cikánova písťalka“, jejíž text pochází z pera Františka Ladislava Čelakovského a která se dostala i do kramářské produkce. V této písni se používá ve významu brouka, nicméně pointa básně nemíří na nikoho jiného než na „šváby“ jakožto Němce.

*Z kapsy vyndal písťaličku, oheň rozdělal,
jak zapískal všecky šváby z domu vyvolal;
musel šváb ze vrátek, zrovna nebo nazpátek,
potom dostal červeňoučký kabátek.*

¹⁸² [HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel]. *Loučení Čechů od německé říše*. Incipit: *Loučení, loučení*. Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP 5671 (přítisk). Dostupné taky z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_5671.

¹⁸³ HRON, Jan. *Nová píseň na frajšáry*. Incipit: *Hej chlapy na frajšáry*. Nápěv: *Melodie. Haj husy za pšenice*. s. 1., Karel Vetterle. [asi 1848]. KNM, sign. KP 8296. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_8296. Dále jen HRON, Jan. *Nová píseň na frajšáry*. KNM, sign. KP 8296.

¹⁸⁴ JUNGSMANN, Josef. *Slownjik česko-německý. Díl IV., S–U*. Praha: Knížecí arcibiskupská tiskárna. 1838. s. 528.

*Když zapískal na píšťalku po vsi, po městě,
hned za ním německé myši byly na cestě;
musely vandrovat, podle něho tancovat,
z hráze chutě do rybníka hopcovat.*

Kouzelná píšťala dokázala vyhnat nejen šváby, ale i potkany/krysy, kterým se říkalo německé myši.¹⁸⁵ Nemyslím si, že jde o náhodný výběr slov, ale o dvojsmysl. „Německá myš“ může stejně jako „šváb“ odkazovat k Němcům vzhledem k přídavnému jménu *německá*. Píseň pokračuje:

*Ach, tatíčku, nebožtíčku, kam jsi rozum dal?
Kdybys nám byl píšťaličku aspoň odkázal!
Máme ted' nouzi třít, mohli jsme se dobře mít,
v Čechách také na Moravě pansky žít.*¹⁸⁶

Poslední sloka slouží jako klíč k rozřešení skrytého významu básně, které odkazuje k národnostním poměrům v Čechách a na Moravě a odkrývá její protiněmecké zaměření.

Hanlivý výraz se udržel ještě ve 20. století. Například Vítězslav Nezval jej používá v alegorické básni *Švábi*, kterou reagoval na nacistickou okupaci:

*Vy je znáte... Jsou to švábi...
Jak jsme na ně všichni slabí...
Vyplundrován, zpotvořen,
svět je jimi zamořen.*

...

*V lázních je jich plný bazén,
štítím se jich jako blázen.
Hnusní, černí, mstiví, zlí,
všude se nám rozlezli.*¹⁸⁷

Na dávná vítězství Čechů proti Němcům vzpomíná píseň „Vojenská.“:

*Těžce tepal Němců sbory,
na tisíce potřel hlav,*

---

¹⁸⁵ Námětem básně byla německá pověst o krysaři z Hamelnu. Podrobnější výzkum o této pověsti, jejích variantách a o pozdější literatuře a poezii, která byla pověstí inspirována, se věnuje například ADAMOVI, Zuzana. Pověst o krysaři. *Česká literatura*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1968, roč. 16, č. 1, s. 63–71. ISSN 0009-0468.

¹⁸⁶ [ČELAKOVSKÝ, František Ladislav]. *Cikánova píšťala*. Incipit: *Náš tatíček, nebožtíček, ledacos věděl*. Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP N 153a/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_N_153a_1.

¹⁸⁷ NEZVAL, Vítězslav. *Švábi: satirická báseň [napsaná v červnu] 1939*. V Praze: Svoboda, 1945.

*za lesnaté zahnal hory,
český Achyl, Břetislav.*

Nejdříve autor vzpomíná na drtivou porážku římského krále Jindřicha III., kterou mu uštědřil kníže Břetislav. Použití synekdoch (Břetislav *Těžce tepal... Za lesnaté zahnal hory...* namísto Břetislavovo vojsko) a hyperboly (*Na tisíce potřel hlav...*) ve verších, podkresluje jeho hrdinskost, která vrcholí připodobněním Břetislava k řeckému bájnému hrdinovi Achillovi. O století později nad německým králem Lotharem III. zase zvítězil český kníže Soběslav.

*K hlavnímu hle! Čechů městu,
válkou Lotar zaměřil,
strašně Soběslav mu cestu
krví nazpět odměřil.¹⁸⁸*

K dlouhotrvající snaze Němců poškozovat Čechy odkazují verše písně „Český lev“: *Dávno cizinci českou krev pili / a českou slávu marně hubili.* Ve verši se sice použilo slovo *cizinci*, avšak poslední dva verše sloky upřesňují, koho tím autor myslel: (*Hr na Němce, hr na vraha, / na Frankfurt, Praha.*)¹⁸⁹

I v dalších písních jsou Němci označováni jako vrazi (v roli nevítaných hostů a podrobitelů). Například: *Jako Žižka vrahy zpupné / vyhnal z naší vlasti.*¹⁹⁰

Další událostí, která se projevila protiněmeckým cítěním v kramářské písňové produkci, byla prusko-rakouská válka v roce 1866. Protiněmecké narážky mají často posměšný a satirický nádech. Protože se válka odehrávala na území Čech, nevyhnutelně docházelo i k plundrování. Takové řádění si vzali na mušku autoři kramářských písní a Prusové tak získali pověst velkých jedlíků:

*Přišlo Prajzů na tisíce
pod komendou Itzenplitze,
každý tak velký měl hlad,
že by vola snědl snad!*

...

---

¹⁸⁸ PATRČKA, Silorád. *IV. Písně svobody. Vojenská.* Incipit: *Pro krále a pro vlast dejme.* Bez nápěvu. Praha, Karel Vilém Medau. [asi 1848]. KNM, sign. KP 4613. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_4613. Dále jen PATRČKA, Silorád. *IV. Písně svobody. Vojenská.* KNM, sign. KP 4613.

¹⁸⁹ *Český lev.* Incipit: *Zdvihni se, zdvihni, starý český lve!* Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, KP 6338. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6338. Dále jen *Český lev.* KNM, KP 6338.

¹⁹⁰ F. X. H. *Praha.* Incipit: *I bude stát naše Praha.* Nápěv: *Zpívá se jako: „Hej, Slované“.* Praha, s. n. 1848. KNM, sign. KP 6855. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6855_songAdd1_msItem1_2. Dále jen F. X. H. *Praha.* KNM, sign. KP 6855.

*Ten sněd buchet po půl korci,
vepřového deset porcí
a pak na to – jaký div –
ještě celou bečku sliv.*

Autor píseň uzavírá moralistickým zvoláním:

*Pročež vy předraží páni!
Chraňte se vždy přežíraní
švainfestu a tahávek,
puknete jak tento rek!*¹⁹¹

Podobně vtipkuje i „Žertovná píseň aneb Řádění Prusův v Čechách“. V 6. sloce slyšíme:

*Brali všecko co viděli,
nic sobě neošklivěli,
na bodák třebaš slepičku
napích, husu i kachničku.*¹⁹²

Bez satirického nádechu se zpívá „Nová píseň národní“, která připomíná pustošení Čech i v minulosti:

*Již tvoji předkové
českou zem hubili,
nyní za tvé vlády
zas tak učinili.*¹⁹³

Žalostnou náladu vystřídává naděje, že to Němcům jednou oplatíme.

Neskrývané protiněmecké tendence najdeme v písni o „České dívce“. S vlasteneckým přesvědčením zdůrazňuje národnost svého budoucího ženicha, Čecha.

*Já jsem Češka zrozená,
za Čecha se vdám;
pročež českého hocha,*

---

¹⁹¹ SVOBODA, Jaroslav. *Píseň o vycpaném Prajzu 1866*. Incipit: *Poslyšte tu lamentaci o tej prajské okupaci*. Nápěv: *Známou notou*. Praha, Bellmann Karel. [asi 1869]. KNM, sign. KP 7968. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_7968.

¹⁹² *Žertovná píseň aneb Řádění Prusův v Čechách*. Incipit: *Poslyšte přátelé milí, co ti Prusi tady chtěli*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [asi 1866]. KNM, sign. KP 9210. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_9210.

¹⁹³ *Nová píseň národní*. Incipit: *Copak ty český lve*. Nápěv: *Zpívá se jako: Moravo, Moravo*. Jindřichův Hradec, Alois Landfras a syn. [asi 1866]. KNM, sign. Nár. A 2720. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=Nar_A_2720. Dále jen *Nová píseň národní*. KNM, sign. Nár. A 2720.

*vždycky ráda mám:
a já bych si žádného
Němce nevzala,
raděj bych svobodná
věčně zůstala.*

Poslední dvouverší, které slouží ke zdůraznění předešlých veršů, se v průběhu písně obměňuje. V osmé sloce vstupuje do dívčina monologu autor písně a nabádá, což je pro kramářskou píseň typické, ostatní česká děvčata, aby se řídila příkladem dívky:

*Pročež, české děvčata,
mě poslechněte,
Čecha za muže
sobě vždy vemte.*

...

Takto vstupuje do písně i ve sloce jedenácté s varováním, že láska Němce není stálá ani upřímná.

*Pročež, české děvčátka,
mě poslechněte,
české hoši vždycky jenom
věrně milujte:
jenom Čech české
děvče miluje:
Němec pak postranně
ji se vysměje.¹⁹⁴*

V poslední části této podkapitoly bych chtěla upozornit na písně, které přímo podněcovaly k boji proti Němcům. Vzhledem k jejich povaze je řadím k písním nacionalistickým. Tento postoj vidíme například v „Písni o švábech“.

...

*chce, by jsme šli k němu,
k Frankfurtskému sněmu;
pojd'me tam a řežme ho,
podle zvyku českého.¹⁹⁵*

---

¹⁹⁴ *Česká dívka*. KNM, sign. KP J 8/1.

¹⁹⁵ *Píseň o švábech*. Incipit: *Ted' jsou švábi, staré baby*. Bez nápěvu. s. l., s. n. [asi 1848]. KNM, sign. KP 5457. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_5457.

V „Nové písni na frajšáry“ je takových to pobídek ještě víc:

*Kdes' Žižko na ty Němce,
kdes' Jene s kalichem,
požehnejte svoje děti,
Šváby k čertu poženem.*

...

*Hej, chlapy, krásné časy
zasvitnou potom nám,
až po dřevách švábské duše
budou lítat sem a tam.*

Píseň eskaluje:

*Všem švábům hlavu dolů,
všem zhoubcům národa,
krvi pole zahnojíme,
krásná bude ouroda.¹⁹⁶*

Protiněmecké písně byly reakcí na dobové události (frankfurtský sněm, prusko-rakouská válka...). Nicméně tématem nebyly jen ony události, ale naplno se projevil pocit křivdy, kterou vůči Němcům Češi cítili. A tak Němce v písních vinili z nespravedlivého útisku a nekončících snah si Čechy podrobit. V jiných písních jim naopak posměšně připomínali potupné porážky, které jim Češi během minulosti uštědřili. Tak či onak, byli Češi připraveni bránit svou svobodu, o kterou je frankfurtský sněm chtěl připravit.

Pro zajímavost přidávám první sloku písně, která se nese ve zcela opačném duchu:

*Čech a Němec, jedno tělo,
jedno srdce, jeden duch,
tak aby to v Čechách znělo,
káže nám náš věčný Bůh;
Češi, smiřujte se s Němcem,
Němče, podej ruku nám,
nejsi v Čechách cizozemcem,
jsi co starý přítel znám.¹⁹⁷*

---

¹⁹⁶ HRON, Jan. *Nová píseň na frajšáry*. KNM, sign. KP 8296.

¹⁹⁷ F. X. H. *Čech a Němec jedno tělo! Nová národní píseň*. Nápěv: *Melodie: Gott erhalte*. Praha, Bernard Ferdinand Mohrmann. 1849. KNM, sign. KP R. Hlava 7461. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7461.

Písňe podporující česko-německé usmíření jsou ojedinělé. Další dvě, které se nesou ve stejném duchu, zmiňuji v podkapitole Krásné Čechy.

5.4 Český jazyk

Národní obrozenci spatřovali v jazykové homogenitě, tj. v germanizaci, o kterou usiloval absolutistický stát, bezprostřední nebezpečí. A tak se české národní hnutí, podobně jako jiné etnické skupiny, ve své první fázi zaměřilo na český jazyk jakožto významný prvek ve vlastenecké společnosti. Obrany a oslavy českého jazyka měly dokázat, že je kulturně a historicky vyspělý a je hoden místa vedle německého jazyka.¹⁹⁸

Idea obrody českého jazyka se projevila i v jeho gramatické a pravopisné kodifikaci, jak jsem blíže sledovala v podkapitole Vlastenecká společnost. Český jazyk byl i motivem kramářských písní. Ve verších, které byly psány v ich-formě a wir-formě, se objevuje odhodlání mluvit česky:

*Nechci zapřít jazyk český, / byt' mne chtěli zdrtit blesky ...*¹⁹⁹

*Budu zpívat jako Čech, / pokud ve mně Boží dech ...*²⁰⁰

*Nechť si huknou, kývnou, ťuknou, / my se držme řeči naší třeba puknou!*²⁰¹

Některé verše byly kritické vůči lidem, kteří češtinu nechtěli používat:

*Mnohý zapírá svoji řeč českou, / chce se honosit řečí německou; / zatím řezanku*²⁰²
*v hlavě má ...*²⁰³

*Jen kdo češtinu má rád / je vlastenec pravý ...*²⁰⁴

A jiné opěvovaly český jazyk i ty, kteří jím mluvili:

*To je Češka upřímná, / nestydí se mluvit česky ...*²⁰⁵

¹⁹⁸ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. s. 53–83. ISBN 80-7106-298-7.

¹⁹⁹ *Česká píseň pro milí vlastenci naše*. KNM, sign. KP Špal. 109-20.

²⁰⁰ *Já budu zpívat jako Čech*. Incipit: *Slavík zpívá zpěvem vlastním*. Bez nápěvu. Praha: s. n. [druhá polovina 19. století?]. KNM, sign. KP 5154. Dále jen *Já budu zpívat jako Čech*. KNM, sign. KP 5154.

²⁰¹ [UHLE, Alois]. *Čeština*. Incipit: *Nuže tedy, milí bratři zpívejme*. Bez nápěvu. s.l. s.n. [po roce 1830]. KNM, sign. KP 11300. Dostupné také z:

http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_11300_songAdd1_msItem1_1. Dále jen [UHLE, Alois]. *Čeština*. KNM, sign. KP 11300.

²⁰² Tj. krmivo pro dobytek.

²⁰³ KRATOCHVÍL, Jan František. *Žertovná píseň o nynějším kroji pro zasmání*. Incipit: *Mládenci, panny, slyšte zpívání*. Nápěv: *Ach já jsem člověk pod supernací*. Praha, Jan Spurný. [po roce 1862]. KNM, sign. KP M 184/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_M_184_1.

²⁰⁴ *Čech*. Incipit: *Žijou ještě Čechové, žijou české kroje*. Bez nápěvu. Praha, Táborová. 1848. KNM, sign. KP 6445. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6445. Dále jen *Čech*, KNM, sign. KP 6445.

²⁰⁵ *Lizinka*, KNM, sign. KP 6586.

*Český jazyk, český zpěv, / nikdo nám nenahradí ...*²⁰⁶

*Čeština má líbezności zděděné, / lepotou²⁰⁷ a spanilostí splněné ...*²⁰⁸

Zmiňme dvě hlavní písně o jazyce, píseň „Čeština“ (vytištěna také pod názvem „Společenská píseň“) a píseň „Odrodilci“. Obě písně složil ve 30. letech 19. století Alois Uhle, básník a překladatel, na nápěvy lidových písní.²⁰⁹ Proto také těmto písním schází typické kramářské rysy: charakteristické oslovení (jako Poslyšte rozmilí křesťané apod.), moralistické závěry, vyšší počet slok apod. Píseň „Čeština“ vybízí, aby se Češi nebáli používat český jazyk, a to i přes nevraživost jiných, německy mluvících:

*Nuže tedy, milí bratři, zpívejme,
křivý hled nás neodstraší, nedbejme.
Nechť si huknou, kývnou, ťuknou,
my se držíme řeči naší třeba puknou!*

Pokračuje chválou ladnosti, půvabnosti a věhlasnosti.

*Naše není fiflenice hubatá,
ani žádná tajtrlice strakatá.
Našeť měrná, není sběrná,
od věků je milovnice slávy věrná,
...
Čeština má líbezności zděděné,
lepotou a spanilostí splněné,
nehuhňává, neříhává,
Ani samou sladičností nešeplává²¹⁰.*

V poslední sloce vidíme užití řečnických otázek k zamyšlení nad používáním českého jazyka a k poukázání důležitosti role jazyka v rámci národa:

*Proč se tedy ostýcháme češtiny,
proč svůj národ zapíráme jediný?*

²⁰⁶ *Podskalská*. Incipit: *Ti jonáci z Podskali, jaký je to statný rod!* Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle. [asi 1848]. KNM, sign. KP. R. Hlava 7011. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7011.

²⁰⁷ Tj. krása, půvab

²⁰⁸ [UHLE, Alois]. *Čeština*. KNM, sign. KP 11300.

²⁰⁹ MERHAUT, Luboš, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4, S-Ž. Praha: Academia, 2008, s. 1099. ISBN 9788020015723.

²¹⁰ Tj. falešná, pokrytecky lichotivá

Není zjevná, není zpěvná?

*Proti hancům slova máme hrdohněvná!*²¹¹

Útočnější je druhá píseň „Odrodilci“ složená na nápěv lidové písně „Jsou, jsou na potoce ráčata“. Jde o alegoricko-satirickou píseň kritizující tzv. odrodilce, tj. ty, co se odcizili národu neboli v tomto kontextu ty, kteří se stydí mluvit česky. Na první pohled upoutá použití epizeuxí (opakování slov) v prvních dvou verších každé sloky. První strofa je převzata z lidové písně.

První sloka kramářské písně:

*Jsou, jsou na potoce ráčátka,
jsou, jsou na potoce raci,
(půjdem na ně vyberem je)
s mou panenkou v noci.*

První sloka lidové písně:

*Jsou, jsou na potoce ráčata,
jsou, jsou na potoce raci:
půjdem na ně, vybereme je
při měsíčku v noci.*²¹²

Kramářská píseň, respektive Uhlova báseň, pokračuje strofickou formou. Jakou ostudou je Čech, který se stydí si tak říkat a mluvit českou řečí. Namísto toho mluví jinou řečí, *papouškuje*:

*Jsou, jsou po Slovanech Čěšata,
jsou, jsou hanba rodu svého.
Stydno jest jim Čechy slouti²¹³,
češtinou jen zašpetnouti²¹⁴,
srdce nevděčného.*

*Řeč, řeč potupují mateřskou,
řeč, řeč jako ranní rosu,
cizoustně papouškují,
čtkají²¹⁵, šepčí²¹⁶, pokvakují,
mudrlanti z nosu.*²¹⁷

²¹¹ [UHLE, Alois]. *Čeština*. KNM, sign. KP 11300.

²¹² *Jsou, jsou na potoce ráčata*. In: Katalog lidové písně, Erben 1964, 5/098. [online]. Dostupné také z: <http://folksong.eu/cs/song/23022>.

²¹³ Tj. jmenovat se, nazývat se.

²¹⁴ Respektive špitnouti, tj. zašeptat, ceknout.

²¹⁵ Zřejmě *čkat*, tj. kýchat

²¹⁶ Tj. šeptají

²¹⁷ [UHLE, Alois]. *Odrodilci*. Incipit: *Jsou, jsou na potoce ráčátka*. Bez nápěvu. s.l., s.n. [po roce 1830]. KNM, sign. KP 11300. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_11300_songAdd1_msItem1_2.

Podobné úsilí, jaké národní hnutí věnovalo obraně a oslavě jazyka, vynaložilo i na zavedení češtiny jakožto vyučovacího jazyka i vyučovacího předmětu.²¹⁸ Poslední sloka „Písně o slavnosti vysvěcení nové školy v Stříbrníchách. Roku 1859“ poukazuje na důležitou roli škol v rámci zachování národa. Použití anafory zdůrazňuje gradaci sloky a pointu možné zkázy českého národa bez škol.

...
*jen od českých škol můž býti
národ český zachován;
bez škol tratí živobyti,
bez škol národ v zhoubu dán.*²¹⁹

V prvním desetiletí 19. století se začal rozvíjet společenský zpěv a zanedlouho se stal významnou složkou české národní společnosti. Obliba společenského zpěvu se odráží ve vzniku několika společenských zpěvníků i v počtu společenských písní (ať už lidových nebo umělých).²²⁰

Motiv českého zpěvu se objevuje i v kramářských písních. Autor písně „Já budu zpívat jako Čech“ je odhodlaný zpívat česky až do konce svého života:

*Slavík zpívá zpěvem vlastním,
v tom on sebe cítí šťastným;
jenom papuch v zavření,
hlas svůj v cizí promění.*
*Nechciť já papuchem býti,
nad vše budu jazyk ctíti,
ten, ježž Bůh mi daroval,
mezi Čechy, když mě dal.*
*Já sem více nežli slavík,
na hlas český sem já navyk;
budu zpívat jako Čech,
pokud ve mně Boží dech.*²²¹

²¹⁸ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. s. 67–69. ISBN 80-7106-298-7.

²¹⁹ *Píseň o slavnosti vysvěcení nové školy v Stříbrníchách. Roku 1859*. Incipit: *Vzhůru k plesu, k chvalopění*. Nápěv: *Jako: „Bože zachovej nám krále.“* Chrudim, St. Pospíšil. 1859. M. Chrudim 757.

²²⁰ SVOBODOVÁ, Věra. *Společenské zpěvníky jako kulturní fenomén českého národního obrození. Český lid*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012, roč. 99, č. 3, s. 341–343. ISSN 0009-0794.

²²¹ *Já budu zpívat jako Čech*. Incipit: *Slavík zpívá zpěvem vlastním*. Bez nápěvu. Praha, s. n. s. a. KNM, sign. KP 5154.

Použití jména „slavík“ v písni navozuje pocity krásy, krásného zpěvu, svobody a radosti. Oproti tomu „papouch“ neboli papoušek je v tomto kontextu spojován s nesvobodou (v *zavření*), kdy je nucen zpívat jinou řečí, než jakou doopravdy zpívá. Verše obrazně vypovídají o jazykové situaci Čech v rámci německé společnosti.

V „Nové písni truchlícího milence...“ autor vyjadřuje lítost nad tím, že už nikdy neuslyší *český hlahol, české zpěvy*.²²²

V písni „Kde vlast je má“ s variací textu hymny se zpívá:

Kde vlast je má, kde domov můj?

Tam kde slyšet zpěvy české,

*dívky kde vidět hezké,*²²³

...

Zájem o český jazyk, jak jsme viděli na ukázkách, se projevoval i v kramářských vlasteneckých písních, které se tak přidávají k agitaci myšlenek obrody českého jazyka. Lze říct, že kramářské písně jsou i důkazem toho, že agitace jazykových idejí byla v jistém ohledu úspěšná. Jaký lepší důkaz úspěšnosti může být než přítomnost tématu v pololidové tvorbě dostupné lidovým vrstvám?

5.5 Slavná minulost

Stejně jako otázka jazyka stála i otázka dějin národa v popředí obrozeneckých zájmů. Z proslulé české historie si národní hnutí v pozdějších fázích odvozovalo nejen politická, ale i práva historická,²²⁴ která jsou zmiňována i v některých kramářských písních. Pokusy nalézt důkazy, které by podpořily ideu dlouhé a slavné minulosti Čechů, však mohly být lehce zaměněny s pokusy důkazy vytvořit. Aféra s Rukopisy královédvorským a zelenohorským je toho zářným příkladem. Jejich pravost podporovala například kramářská píseň „Nová píseň o hrozném zfalšování starých památek, objeveném skrze dvě hvězdy českých a vysokých škol pražských roku tohoto“²²⁵, která se tak řadí „... mezi první novinářské útoky proti odpůrcům

---

²²² JELEN, Jan. *Nová píseň truchlícího milence pro svou věrnou českou dívku, pod názvem: Zasněť ty mně slunko zlaté*. Incipit: *Zasněť ty mně slunko zlaté*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. s. a. KNM, sign. KP 6249.

²²³ *Světská píseň*. „Kde vlast je má“. Incipit: *Kde vlast je má, kde domov můj?* Bez nápěvu. Litomyšl, Josefina Bergerová. 1866. KNM, sign. KP R. Hlava 2058.

²²⁴ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 113–117. ISBN 80-7106-298-7.

²²⁵ *Nová píseň o hrozném zfalšování starých památek objeveném skrze dvě hvězdy českých a vysokých škol pražských roku tohoto*. Incipit: *Lidi zlatí, to je škandál*. Nápěv: *Zpívá se jako: Jabůrek u kanónu stál*. Kroměříž, Jindřich Slovák. 1886. KNM, sign. KP 9601. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_9601.

pravosti obou rukopisů.“²²⁶

Česká minulost, významné české osobnosti a události českého národa byly také častým tématem kramářských písní. V „Písniích Národních“ se zpívá:

*Národ český po vše časy
v lidstva ctnostech pevně stál.
Svaté byly mu vždy hlasy:
čest a právo, vlast a král!
Otců dávných,
mocných, slavných,
my jsme zdární vnukové,
tělem, duší Čechové.*

Sloka má obecný charakter a neodkazuje k jedné události nebo epoše. Spojení *po vše časy*, *otců dávných* a *my jsme zdární vnukové* zdůrazňují starobylost národa a kontinuitu s nynějším národním hnutím. Zároveň je vytvářena idea vysněného, dobrého národa, který *v ctnostech pevně stál* a který se držel hesel vznešených jako *čest a právo* a patrioticko-monarchických jako *vlast a král*. Důležitost české národa mezi dalšími evropskými národy vyzdvihuje další strofa:

*Český lev, ten slavně hřímal,
mocně hýbal Evropou,
otřás' světem, jenžto dřímal,
najařil ho osvětou.
K zhoubě klamu,
bludu, mamu,²²⁷
Čech svůj život nasadil,
národ svůj tak oslavil.²²⁸*

Již víme, že český lev je zosobněním českého národa. A tento mocný český národ udával směr událostí v Evropě (*mocně hýbal Evropou*, / *otřás' s světem*). O jaké události šlo se v písni přímo nepíše. Může jít pouze o vykreslení klíčového postavení Čechů v rámci obecných dějin Evropy, avšak dle mého názoru jde o referenci na husitství. Husitské události se brzy staly centrem evropského dění a byly velkým mezníkem v dějinách Evropy. Bylo to také husitství,

---

²²⁶ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 303. ISBN 80-7031-624-1.

²²⁷ Tj. klam, mámení

²²⁸ *Písně Národní*. Incipit: *Zpěv a píseň milujem*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. 1868. KNM, sign. KP 3827. Dále jen *Písně Národní*. KNM, sign. KP 3827.

kteřé hlásalo reformní myšlenky (*najařil ho osvětou*). Českým mučedníkem by pak mohl být sám Jan Hus nebo vojevůdce Jan Žižka (*K zhoubě klamu, bludu, mamu, / Čech svůj život nasadil*).

O kulturní dědictví husitů se prvně zajímal František Palacký, od 40. let 19. století i širší vlastenecká společnost.²²⁹ „... České národní hnutí jako organická složka moderních emancipačních proudů nalezlo v husitství svůj předobraz i historické zdůvodnění,²³⁰ které se silně projevovalo i v kramářských písních. Na zašlou slávu husitů, předků vlastenců, například vzpomíná elegická píseň „Nářek vlastence“:

*Kde jsou naši praotcové,
jenž věrně bojovali,
s cepy také palicemi
do boje se vrhali.
Kalich na práporu jim vlál,
Žižka se hrdě usmíval.
Tenkrát byla slavná česká zem,
Čech byl všudy vítězem.*²³¹

V písni jsou zakomponovány symboly husitů – kalich a cep – a zmínka o Janu Žižkovi. Tento slavný vojevůdce je v písních s husitským námětem jednou z nejčastěji zmiňovaných postav. Písňe opěvovaly jeho hrdinské činy a statečnost, ale často byl vyzván (i další představitelé husitské epochy) ku pomoci v boji a k podpoře:

*Vstaň, vlastence Žižko, pohled' na nás sem ...*²³²
*Povstaň, Žižko, povstaň, povstaň s Jenem ...*²³³
*Kdes', Žižko, na ty Němce,
kdes', Jene, s kalichem,*

---

²²⁹ ČORNEJ, Petr. Vnímání husitství v české moderní a postmoderní společnosti. In: *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragense: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*. Praha: Karolinum, 2013, roč. 53, č. 1, s. 27.

²³⁰ Tamtéž, s. 28.

²³¹ *Nářek vlastence*. Incipit: *Tam pod těmi Krkonoši*. Bez nápěvu. Nový Bydžov, Karel Kastránek. s. a. KNM, sign. KP Špal. 4-12. Dále jen *Nářek vlastence*. KNM, sign. KP Špal. 4-12.

²³² *Písňe vlastenecké*. Incipit: *Bliž Prahy vstává všem Čechům sláva*. Bez nápěvu. Jindřichův Hradec a Tábor, Alois Landfras a syn. [mezi 1855–1870]. KNM, sign. KP B 27/4. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_B_27_4. Dále jen jako: *Písňe vlastenecké*. KNM, sign. KP B 27/4.

²³³ *Válečná píseň*. Incipit: *Náš slovanský národ opět vstává*. Nápěv: *Jako: „Nasz Skrzyniecki wojak“*. s. l., Karel Vetterle. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7139. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7139. Dále jen *Válečná píseň*. KNM, sign. KP R. Hlava 7139. Dále jen *Válečná píseň*. KNM, sign. KP R. Hlava 7139.

*požehnejte svoje děti
Šváby k čertu poženem.*²³⁴

...

*tvůj duch v našich prsou žije, dokud české srdce bije,
Žižko náš, vůdce náš, zastaň se o nás.
Povstaň z tvého hrobu jen, pomoz vyhnat vrahy ven
z naší krásné vlasti někam do propasti.*²³⁵

Velmi zajímavá je „Píseň Žižkova“, která je zpívána jakoby samotným Žižkou (část druhé sloky je psána v er-formě). Refrén písně zní:

[*O jak jsi překrásná moje vlast,
tys Čechů slast, má drahá vlast,
o jak jsi překrásná moje vlast,
v tobě plyne jen má jediná slast:*]

Poslední sloka má jiný refrén:

[*Nikdy nebyl jsem odrodilcem,
ale až k hrobu pravým vlastencem:*]²³⁶

Z epifor (*vlast*) a přivlastňovacích zájmen vyzařuje vlastenecké cítění. Efekt však spočívá v tom, že tato slova pronáší „sám“ Žižka. U refrénu poslední sloky nemohli posluchači písně o jeho vlastenectví pochybovat. Takovýto obraz Žižky jakožto symbolu bojovnosti, odvahy a síly byl vlastně velmi čerstvý. Osvícenství sice přineslo jisté zmírnění katolického přesvědčení, že Žižka nebyl nic jiného než heretik a vrah, avšak zlomovým právě rok 1848.²³⁷ Takřka přes noc se z Žižky stal národní hrdina, ve všech směrech idealizovaný, i přes jeho nekatolickou víru.

Kromě Jana Žižky jsou v písních zmiňovány i další postavy husitské epochy. Častým námětem byla postava Jana Husa. V písni „Upomínka na našeho rodáka Mistra J. Husa“ se zpívá:

---

²³⁴ HRON, Jan. *Nová píseň na frajšáry*. KNM, sign. KP 8296.

²³⁵ *Píseň o Prusích*. Incipit: *Po Čechách, na březích Vltavy*. Nápěv: *Nápěv jako písně německé Auf und dran! Auf und dran, Spann den Hahn*. Jičín, František Jan Kastránek. [asi 1866]. KNM, sign. KP 10273. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_10273.

²³⁶ *Píseň Žižkova*. Incipit: *Tam v dáli v kraji mém, tam jsem já byl zrozen*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [mezi 1870–1890]. KNM, sign. KP 8420. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_8420.

²³⁷ ČORNEJ, Petr. Jan Žižka v dějinách a v tradici. In: NYTROVÁ, Olga a Václav STRACHOTA (ed.). *Jan Žižka z Trocnova. Sborník projevů a přednášek*. Praha: Církev československá husitská – Kulturní rada a LHODR, 2014, s. 19–20. ISBN 978-80-7000-098-4.

*Kde jsi, Mistře Jene Huse,
tebe my hledáme.
Český národ, celá země,
nikde Tě nemáme.
Upálen, jsi upálen 's byl,
přece jsi měl pravdu,
ať si hřímá aneb tluče,
přece žiješ Mistře.*

...

*Tělo Tvoje upálili
světští bezbožníci,
ale duch Tvůj posud žije,
a to v naší vlasti.
Huse, Huse! Mistře český!
Byl 's milovník vlasti,
ať si hřímá nebo tluče,
byl jsi rodák český.²³⁸*

Přesto že Hus zemřel, je tu stále s námi. Další písně jej vzývají:

*Povstaň, Žižko, povstaň, povstaň s Jenem ...²³⁹
Kdes', Jene, s kalichem ...²⁴⁰*

Nebo připomínají jeho velkou obět':

*Aj! bylť jest Hus velký přítel pravdy,
nikdy v mysli neměl lstivou lež!
Chtěl ji zrušit, zničit na vždy,
bylť blaha, pravdy, lásky pevná věž!
Jim obětoval život svůj a krev. –
protož jej srdečně milujeme*

---

²³⁸ JUNGSMANN, M. *Upomínka na našeho rodáka Mistra J. Husa*. Incipit: *Kde jsi, Mistře Jene Huse, tebe my hledáme*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [mezi 1868 a 1883]. KNM, sign. 7941. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_7941.

²³⁹ *Válečná píseň*. KNM, sign. KP R. Hlava 7139.

²⁴⁰ HRON, Jan. *Nová píseň na frajšáry*. KNM, sign. KP 8296.

*a slavně jemu zní náš chvalo zpěv
i skutky jeho vychalujeme.*²⁴¹

V písních o Husovi se opakuje motiv pravdy a mučednické smrti. Hus zemřel za svou víru a za své myšlenky. V podkapitole Vlast a národ uvidíme, že tato idea mučednictví byla ve vlasteneckých písních propagována.

Ojedinele se ve vybraných písních objevovaly zmínky o Prokopu Holém (*Kterouž hájil Prokop statný ...*²⁴²) a o Jiřím z Poděbrad:

*Rekové se v outěk dali,
každý klesnul pevný hrad,
zaznělo-li: z Čech se valí
hrozný Jiří z Poděbrad.*²⁴³

Kromě velebení následovníků Husa a vzpomínek na jejich oslnivé činy se v písních vzpomínalo i na Bílou horu, avšak se zcela jinými pocity. Ve „Válečné písni“ je bitvě věnováno dvouverší:

*Bělohorská chasa jará, statná,
.,: vzpomíná, že ji tlačí vrahů pěst malátná, , , ...*²⁴⁴

Elegická píseň „Nárek na bílou Horu“ zdůrazňuje, že tuto nešťastnou epochu mají Češi ještě stále v paměti:

*Věrný Čech, když tebe zočí,²⁴⁵
hrůzou pojat k tobě kročí,
žalost srdce mu zajímá,
u svých otcův že nedřímá!*²⁴⁶

V písni „Nárek vlastenců“ je nešťastné bitvě věnována 6. sloka:

*Bílá hora, ta jest kreví
našich otců skropena,
tam Čechové zradou padli,*

---

²⁴¹ *Chvalo zpěv na památku velmužů českých M. Jana Husi a reka Žižky*. Incipit: *Vzdávejme, bratři, skvostnou slávu*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [mezi 1868 a 1883]. KNM, sign. KP 7220. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_7220.

²⁴² *Novonárodní*. Incipit: *Necht' velebí Vlach své ráje*. Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle. [asi 1848]. KNM, sign. KP 11520. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_11520.

²⁴³ PATRČKA, Silorád. *IV. Písně svobody. Vojenská*. KNM, sign. KP 4613.

²⁴⁴ *Válečná píseň*. KNM, sign. KP R. Hlava 7139.

²⁴⁵ Tj. spatří

²⁴⁶ *Nárek na bílou Horu*. Incipit: *Bělohorská Marie naše!* Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7068. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7068.

*síla jejich zlomena!
Kde naši čeští vůdcové,
světu známi hrdinové.
Než se vrahům zajmout dali,
na své meče klesali.*

Píseň pokračuje popisováním událostí, které se odehrály po prohře:

*Vrah v Čechách strašlivě řádil,
hned jak se vzpamatoval.
Mnohé Čechy dal hned po meč,
jiným statky odebral,
pak nám poslal jezovity,
ty černé národa káti,
ty v Čechách strašně řádí,
smutný čas to Češi žili.²⁴⁷*

Vrahem může být myšlen Ferdinand II., nebo obecně nepřátelé, kteří bojovali proti českým stavům. Píseň vzpomíná na staroměstskou exekuci, na konfiskace a na návrat jezuitů do Čech.

Bílá hora byla temnou událostí českých dějin. Vlastenecké písně ji braly jako potupu a zostuzení, jako *smutné časy*. Ne nadarmo se v bojovnějších písních objevují myšlenky odplaty.

Obecný charakter má píseň „Česká píseň pro milí vlastenci naše“, jejíž 6. strofa zní:

*Sláva tobě drahá vlasti,
v tobě slavné památky
jsou k spatření z minulosti,
prvních otců náhrobky.
Rytiny a obrazové,
představují nám časové,
tvoje posvátné hodnosti,
tys má sláva drahá vlasti.*

Navazující sloka zdůrazňuje věhlasnost české vlasti a jejích činů.

*Sláva tobě drahá vlasti,
tys všemu světu známá
a tvoje činy hrdinský*

---

²⁴⁷ *Nářek vlastence*. KNM, sign. KP Špal. 4-12.

*každý v uctivosti má.
Kde Čech stojí na bojišti,
všade vítězství a štěstí,
pro tvou slávu, vlasti drahá,
každý život svůj pokládá.²⁴⁸*

S pomocí zájmena *každý* a příslovce *všade* je zdůrazňována myšlenka uznání českého národa.

„Píseň národní“ a píseň „Vojenská“ se pokusily o zachycení významných událostí v průběhu dějin. Text „Písně národní“ je variantou textu budoucí české hymny. Jako první je v písni zmíněn Sámó. Následují bájně postavy Kroka, Libuše a Přemysla. Od svatého Václava, Břetislava a Karla IV. se přechází rovnou k Ferdinandu Dobrotivému, který je v písni veleben pro zrušení poddanství. Po něm přichází dvě sloky o české přírodě, na které navazuje sloka o Františku Josefu I., který je zobrazován jako ochránitel českého národa před jeho spojením s Němci:

*[Tam domov můj,
František Josef, kde dobrý,
dává nám práva, svobody,
své jméno slavné činí,
za to dobré mínění
nás Němcům v zkázu nevydá,
[proto jest tu domov můj.]²⁴⁹*

Poslední sloka zpívá o Rudolfu, jedinému synovi Františka Josefa. Není pochyb, že je píseň promonarchistická.

Píseň „Vojenská“ se nezaměřuje na významné panovníky, ale na české boje a jejich hrdiny. Zmiňuje Břetislava, Soběslava, Jaroslava Šternberka, Přemysla Otakara, Jana Lucemburského, Jana Žižku a Jiřího z Poděbrad.

Ve vlasteneckých písních je slavná minulost častým tématem. V písních jsou oslavováni stateční hrdinové minulých dob, vzpomíná se na pověstné bitvy, kde Češi zvítězili, a na doby, kdy byli Češi postrachem Evropy.

*Po všem světě zahřmí zase,
že v nás proudí česká krev,*

---

²⁴⁸ *Česká píseň pro milí vlastenci naše.* KNM, sign. KP Špal. 109-20.

²⁴⁹ DRAHOŇOVSKÝ, Josef. *Píseň národní.* Incipit: *Kde domov můj, tam kde Sámó u Domažlic.* Bez nápěvu. Praha, František Šimáček. 1881. KNM, sign. KP R. Hlava 2677.

*vlast a volnost v každém čase,
ubrání si český lev!*²⁵⁰

5.6 Krásné Čechy

*V krásné naší zemi české
máme jistě všecko hezké;
máme luky, máme háj
kvítí, již nám pěstí máj.*²⁵¹

Vlastenecké kramářské písně lyrické zpívají o českých malebných krajinách a opěvují významná místa českého národa. Právě náměty písní, dávající důraz na české krásy, posouvají tyto písně do písní vlasteneckých. Zkrátka podle těchto lyricko-vlasteneckých písní je vše české, také hezké.

Opěvování krás české kotliny je častým motivem písní zpívajících o vystěhovalectví. Lidé, kteří vlast opustili, vzpomínali na ni, měli jen jediné přání, a to spatřit českou zem ještě jedinkrát.

*Ještě jednou dřív, než umřu,
Prahu chtěl bych viděti,
tam po mostě nad Vltavou
tiše chtěl bych kráčet,
blahá doba by to byla
a ta by mně ulehčila,
jak jsi krásná vlasti má,
ty jsi Čechův otčina.*²⁵²

Podobně zpívá i píseň „Toužení po vlasti“, kde zní:

*Kýž²⁵³ je možná, dřív, než umřu,
Čechy viděti,
jejich dědin, tak i hájů,
hlahol slyšeti.*

---

²⁵⁰ *Písně Národní*. KNM, sign. KP 3827.

²⁵¹ *Krásná země*. Incipit: *V krásné naší zemi české*. Bez nápěvu. s. l., s. n. [asi 1848]. KNM, sign. KP 5671. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_5671_songAdd1_msItem1_1.

²⁵² *Nová píseň. Touha po vlasti*. Incipit: *Tam pod těmi Krkonoši*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. s. a. KNM, sign. KP 5415.

²⁵³ Tj. kéž by.

*O jak by mi blaze bylo,
jak by se mi ulehčilo.*²⁵⁴

Obě sloky vyjadřují touhu navštívit Čechy dřív, než zemřou. Takovéto nadsazené spojení zdůrazňuje a citově podkresluje lásku k vlasti podobně jako pocity úlevy a blaha při návratu do české kotliny vyskytující se opět v obou písních. Zatímco v ukázce první písně přetrvávají tísnivé pocity o vzdálené české krajině, pochmurnou náladu druhé písně vystřídává naděje a odhodlanost, že vlast ještě jednou spatří. Ve třetí sloce písně „Touha po vlasti“ se vzpomíná:

*O ty drahá česká vlasti, co za poklid v sobě máš,
své vlastence kojíš slastí, které v lůně svém chováš,
já nemohu zapomenout na ten krásný český ráj,
ten libý zpěv toho ptactva, když nastane měsíc máj.*²⁵⁵

Metafora získávají v tomto kontextu vlastenecké zabarvení. Personifikace vlasti vyjadřuje silný vztah vlastence k české zemi (*kojíš... v lůně svém chováš...*), avšak za „matku“ nemusela být považována jen vlast, ale například také Praha:

*Češi Prahu založili,
Čechům také patří,
nenechme si tedy vyrvat
naši matku, bratři!*²⁵⁶

...

V další písni:

*Těž i my s Bohem dávali
naší Praze matičce;
pro kterou vždy bije naše
upřímné české srdce.*²⁵⁷

Podobně frekventovaná jsou ve stejném kontextu i pojmenování „syn“, „dcera“ a „bratr“.

Jedno z výsadních postavení mezi vlasteneckými písněmi měla píseň „Kde domov

---

²⁵⁴ *Toužení po vlasti*. Incipit: *V cizině mne rádi mají, ale vždy tu strast*. Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7182. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7182.

²⁵⁵ PETRTIL, Anton. *Touha po vlasti*. KNM, sign. KP 5404.

²⁵⁶ F. X. H. *Praha*. KNM, sign. KP 6855.

²⁵⁷ SEMERÁD, Václ. *Když jsme opouštěli Prahu!* Incipit: *Když jsme opouštěli Prahu tu naši posádku*. Bez nápěvu. Praha, Jul. Janů. s. a. KNM, sign. KP 8881.

můj“, národní hymna, která sice nevznikla jako kramářská píseň,²⁵⁸ ale díky své popularitě do kramářské produkce pronikla.

„Slova písně byla později všelijak přeměňována, v rozličných krajinách lokalisována a nesčetnými přídávky opatřována. I té cti se dočkala, že byla dána do seznamu spisů nebezpečných: za doby Bachova zpátečnického absolutismu byla zapověděna, a ještě roku 1859. policejní ředitel pražský, pověstný Päumann, vlastní rukou chytal studenty, kteří ji zpívali.“²⁵⁹

V mém výběru písní se vyskytovalo hned několik verzí písně. Všechny verze začínají slokami Tyla, další sloky, jejichž počet závisel na autorovi, jsou různorodé. Na ukázkou cituji dvě verze sloky.

První verze

*Kde domov můj,
kde vlasti má?
Tam kde kvítí po lučinách,
v zemi české po dolinách,
vůni libou vydává,
kde Čech vřdycky okřívá
a to jest ta krásná země,
(země česká domov můj.)²⁶⁰*

Druhá verze

*Kde domov můj,
Kde domov můj?
Kde češtinou duch okřívá,
vlastenský se hlas ožívá
po městech a dědinách,
ve školách a malých hrách,
Metoděje sídlo dávné,
(drahocenný domov můj!)²⁶¹*

Na jedné straně máme opěvování české přírody, na straně druhé opěvování českého jazyka. Tak či onak, píseň se musela velmi dobře prodávat, což dokazuje nejen její neustálé přetiskování a textové obměny, ale i její zákaz v 50. letech (viz výše).

Kromě obecně míněných verzí o českém ráji, jsou zmiňovány řeky, ve kterých dominuje Vltava: *Vltavo, Vltavo, / řeko Čechů, řeko síly!*²⁶² A Labe: *Tam kde Labe stříbrašedě / hučící své vody vede ...*²⁶³

Dále místa jako Praha (viz výše), která v metaforách fungovala jako alternativa

---

²⁵⁸ Píseň byla součástí Tylovy divadelní hry *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*. Autorem textu je Josef Kajetán Tyl, autorem hudby František Škroup. Jediným spojením s kramářskou písní může být postava Mareše, slepého houslisty, který ji zpívá a který tak připomíná kramářského písničkáře.

²⁵⁹ BLAHOŠLAV, Jan a František Augustin SLAVÍK. *Vady kazatelův*. Praha: Fr. A. Urbánek, 1876.

²⁶⁰ *Upomenutí se na svou vlast. Čech v cizině*. Incipit: *Kde domov můj, kde vlasti má?* Bez nápěvu. Jindřichův Hradec, Alois Landfras. 1849. KNM, sign. KP K 73/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_K_73_1.

²⁶¹ *Kde domov můj*. Incipit: *Kde domov můj, kde domov můj?* Nápěv: [*Kde domov můj*]. [Praha], Karel Vetterle. s. a. KNM, sign. KP K 73-3.

²⁶² *Vltavo, Vltavo*. Incipit: *Vltavo, Vltavo, řeko Čechů, řeko síly!* Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. KNM, sign. KP 7638.

²⁶³ *Píseň vlastenské*. Incipit: *Kde domov můj, kde domov můj?* Nápěv: [*Kde domov můj*]. Praha, Táborová. 1848. KNM, sign. KP 9145. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_9145_songAdd1_msItem1_1.

k vlasti („Praha“ = „matka“ a „vlast“ = „matka“), a Vyšehrad, který upomínal na dlouhou historii Čechů a který se stal symbolem českého národa:

*Kol svatého Vyšohradu
bystrá řeka běží,
na pobřeží pode skálou
ve snách lev tam leží.²⁶⁴*

...

*Vyšehrad, ne Praha jen,
mnohá i kaple velká,
ctné předky tvé slaví,
nám ukazuje v lesku na sta vnad.²⁶⁵*

Symbolem českého národa bylo Národní divadlo otevřené roku 1881. O dva měsíce později však vyhořelo. Taková událost neušla ani kramářským písním.

*Nešťastný národe český,
popatř jak je zničený
nádherný ten Čechů pomník,
chrám českého umění.*

...

zpívá se v „Truchlozpěvu nad zříceninami Národního divadla“. Píseň pokračuje v elegickém duchu:

*Každý, kdo jen vzhůru patřil
na ty zhoubné plameny,
srdce bolem krvácelo,
stál jako zkamenělý.
[: Najednou z tisíců hrdel
slyšet hlasy srdcelomné,
již je po všem, po všem veta,
již je všechno ztracené. :]*

---

²⁶⁴ *Hlídka na Vyšohradě*. Incipit: *Kol svatého Vyšohradu*. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7112. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7112. Dále jen *Hlídka na Vyšohradě*. KNM, sign. KP R. Hlava 7112.

²⁶⁵ *O vlasti má, drahá ty vlasti česká!* Incipit: *O vlasti má, drahá ty vlasti česká!* Bez nápěvu. s. l., s. n. [asi 1848]. KNM, sign. KP O 221/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_O_221_1_songAdd1_msItem1_1. Dále jen *O vlasti má, drahá ty vlasti česká!* KNM, sign. KP O 221/1.

Požár Národního divadla se bral jako národní katastrofa. Dále píseň zpívá o sbírce na opravu divadla, do které přispěl *chud'as, pán* i *chudá matka*. Z hlediska česko-německých vztahů je velice zajímavá poslední sloka písně, kde je napsané, že s českým národem v tento čas soucítili i Němci, a tak autor v naději dodává:

*[: Bůh dej by ta katastrofa,
jenž nás mocně dojala,
Čechy s Němci dohromady
bratrsky nás spojila. :]*²⁶⁶

Na znovuotevření divadla reaguje „Píseň k oslavě Národního divadla“ od stejného autora, Václava Šuty. Píseň připomíná smutnou náladu národa, když divadlo shořelo, a velkou obětí českých vlastenců, kteří věnovali peníze na jeho opravu. S opravou Národního divadla se českému národu vrátila radostná nálada:

...
*pročež „na zdar“ zvoljme,
vesele zpívejme,
k Národnímu divadlu
s pýchou krácejme.*²⁶⁷

Poslední verš opět vyjadřuje naději jednoty českého a německého národa.

Lyrické písně, které vebily přírodní krásy a starobylá místa české vlasti, vytvářejí příjemný kontrast k vlasteneckým písním vojenským. Vlastenecké cítění vyjadřují skrze pocity, smutek spojovaný s odloučením od vlasti, radost spojovaná s návratem a žitím ve vlasti, hrdost související s památkami, pomníky a krásami českého ráje, a především související s češtvím. Proto je v písních nadměrné množství přídavných jmen „česká/ý/é“ a „krásná/ý/é“, která podkreslují citově zabarvená slova jako „srdce“, „luno“, „máj“ nebo „ráj“.

5.7 Slovanství

Sílicí zájem o český jazyk, českou historii a vůbec o postavení v rámci etnicky různorodého Rakouska, doprovázelo národní uvědomění, že český národ je národem slovanským.²⁶⁸ „Slovanské vědomí nebylo jen znalostí konkrétních znaků národní příbuznosti, nýbrž v době

²⁶⁶ ŠUTA, Václav. *Truchlozpěv nad zříceninami Národního divadla*. Incipit: *Nešťastný národe český*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [asi 1881]. KNM, sign. KP N 225-1.

²⁶⁷ ŠUTA, Václav. *Píseň k oslavě Národního divadla*. Incipit: *Hle náš slovanský národ*. Nápěv: *Nápěv: „Naprej“ aneb „Ljubica“ pochod*. Praha, Jan Spurný. [asi 1883]. KNM, sign. KP Špal. 109-31. Dále jen ŠUTA, Václav. *Píseň k oslavě Národního divadla*. KNM, sign. KP Špal. 109-31.

²⁶⁸ KUTNAR, František. *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*. Praha: Karolinum, 2003. s. 95–98. ISBN 80-7184-833-6.

obrození stává se organickou součástí vlastenectví a nacionalismu.²⁶⁹ Pěstování bratrských vztahů s dalšími slovanskými národy (například v podobě slovanského sjezdu v roce 1848 v Praze) a hrdost na slovanskou sounáležitost se projevovala i graduujícím nepřátelstvím vůči cizincům, a zejména vůči Němcům,²⁷⁰ jak jsme ostatně viděli na protiněmeckých písních.

Do první skupiny písní se slovanskými projevy jsem zařadila písně, které nějakým způsobem poukazují na slovanskou vzájemnost, a to přímo i nepřímo. Například v nám již známé písni „Volání do Frankfurtu“ se Karel Havlíček rázně vyjádřil, že Češi jakožto Slované sympatizují s Poláky, a ne s Němci:

...
*my držíme s Poláky,
s našimi rodáky,
nestrkejte nám vy Švábi
do Čech své zobáky.*²⁷¹

Píseň „Sláva Čechů“ společně zmiňuje Čechy, Slováky a Moravany. I to můžeme brát jako projev slovanské sounáležitosti:

*Hlas vlasti volá, k prsům nás vine,
Češi, Slováci a Moravané,
...*

Píseň pokračuje bojovnou výzvou k jednotě:

...
*Stavte se všichni v jeden tým,
ať plyne krev pro naši českou zem.*²⁷²

V protiněmecké písni „Válka“ jsou zase zmiňováni Češi, Slezané, Poláci a Slováci. Moravané už ne.

*Bude vojna, bude,
kdo tam na ni půjde?
Čechové, Slezáci,
Poláci, Slováci,
na ty prý dojde.*

---

²⁶⁹ Tamtéž, s. 96.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 96–98.

²⁷¹ [HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel?]. *Volání do Frankfurtu*. KNM, sign. KP 5671.

²⁷² *Píseň. Sláva Čechů*. Incipit: *Bliž Prahy vstává, Čechů všech sláva*. Bez nápěvu. Jindřichův Hradec, s. n. 1849. KNM, KP 8547. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_8547.

Píseň je s největší pravděpodobností z roku 1848 a je hypotetického rázu, až na tuto první sloku. Autorovo přesvědčení, že bude vojna, vychází snad z národnostních požadavků v rámci revoluce 1848, a to z požadavků národů slovanských v Rakouském císařství. V písni narazíme i na nepřátelství vůči cizincům, respektive Němcům, kteří jsou v písni označováni jako *vlasti cizozemci*. Další sloky zpívají o slovanské jednotě ve vlasti:

*Komu bys, milá,
svornosti kázala?
Veškerým měšťanům,
statečným občanům
slovanství kázala.²⁷³*

Slovanství mohlo být podporováno i nepřímo, a to například výběrem nápěvů. Například nápěv písně „Česká milenka“²⁷⁴ je polská revoluční píseň „Warszawianka“ a „Válečná píseň“²⁷⁵ se zase zpívala na melodii polské písně „Nasz Skrzyniecki wojak“. Dalším příkladem mohou být dřevoryty. Například na titulní straně „Písně slovanské“²⁷⁶ je zobrazen muž v kroji držící v pravé ruce prapor, kde je velkými písmeny napsáno: „SLOVAN“ (viz příloha č. 6).

Vedle takovýchto písni narazíme na písničky, ve kterých je používán výraz „slovanský národ“. Ten může být chápán jak ve smyslu národa českého, tak v obecném smyslu, který zahrnuje všechny národy, jejichž původ je slovanský. Ve „Válečné písni“ se zpívá:

*Náš slovanský národ opět vstává,
∴, pro pravdu, pro svobodu, do boje se dává, ∴,
vrah se durdí, právo skoupý,
ale Slovan neustoupí;²⁷⁷*

...

Poslední verš vyjadřuje statečné odhodlání Slovanů bojovat proti *vrahům*. Podobně je tomu v „Písni k oslavě Národního divadla“: *Hle náš slovanský národ / opět se raduje.*²⁷⁸ Avšak v této písni jde bezpochyby, vzhledem k tématu, o synonymní výraz národa českého.

Nejčastěji otiskovanou písni s motivem slovanství byla (v mém výběru) píseň

²⁷³ *Válka*. KNM, sign. KP R. Hlava 7074.

²⁷⁴ *Česká milenka*. KNM, sign. KP R. Hlava 7119.

²⁷⁵ *Válečná píseň*. KNM, sign. KP R. Hlava 7139.

²⁷⁶ *Píseň slovanská*. Incipit: *Černá vlna na bílém beránku*. Bez nápěvu. Jindřichův Hradec a Tábor, Alois Josef Landfras a syn. S. a. KNM, sign. KP C 74-5.

²⁷⁷ *Válečná píseň*. KNM, sign. KP R. Hlava 7139.

²⁷⁸ ŠUTA, Václav. *Píseň k oslavě Národního divadla*. KNM, sign. KP Špal. 109-31.

Samuela Tomášika. Z původně slovenské písně se díky drobným úpravám stala „Píseň Slovanů“ (tištěná i s jinými názvy):

*Hej, Slované! Ještě naše
slovanská řeč žije,
pokud naše věrné srdce
pro náš národ bije.
Žije, žije, duch slovanský,
bude žít na věky,
hrom a peklo! Marné vaše
proti nám jsou vzteky.*

Vědomí slovanského původu se projevovalo i oslavou slovanské řeči. Vlastenecké písně jsou spojovány s pocity naděje do budoucnosti, jak vyznívá z verše výše zmíněné písně: *duch slovanský / Bude žít na věky*. Píseň pokračuje:

*Jazyka dar svěřil nám Bůh,
Bůh náš hromovládny
...
Bůh je s námi, kdo proti nám,
toho Perun smete.²⁷⁹*

Zprvu to zní, že se autor obrací ke křesťanskému Bohu. Nicméně už přídatné jméno *hromovládny* mění směr významu. Až v posledním verši se objevuje jméno „Perun“ (v písni *Perun*). Jde o slovanského boha bouřek, hromů a blesků. Tím autor navazuje na celkový slovanský charakter písně.

O příslušnosti českého národa ke Slovanům zpívá lyrická píseň od Škultétyho s názvem „Krásný den“. Na slovanský charakter písně upozorňuje již první sloka, ve které se objevuje Sláva, slovanská bohyně a alegorická postava.

*I nám Sláva matkou sluje,
i nám lásku svou věnuje;
muže my čeští Slávové
bud' me zvěstovatelé,
žeť vychází krásný den!²⁸⁰*

²⁷⁹ TOMÁŠIK, Samuel. *Píseň Slovanů*. Incipit: *Hej Slované, ještě naše slovanská řeč žije*. Bez nápěvu. S. l., s. n. S. a. KNM, sign. KP 11518. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_11518.

²⁸⁰ ŠKULTÉTY, August Horislav. *Krásný den*. Incipit: *Zříš-li slávké širé kraje*. Nápěv: *Jako ilyrská: Nek sa hrusti šaka mala*. Praha, K. W. Medau. [asi 1848]. KNM, sign. KP 4613. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_4613_songAdd1_msItem1_2.

Projevy slovanství v písních početně nijak nepřesahovaly projevy češství a slovanské prvky v písních se jeví spíše jako ozdobné doplňky oslavy českého národa.

5.8 Vlast a národ

Pomyslným vrcholem vlasteneckých projevů v kramářské světské písňové produkci bylo oslavování vlasti, se kterým jsme se setkávali napříč ukázkami. Již z předchozích podkapitol jsme si tak mohli vytvořit obrázek, jak písně a verše o vlasti vypadaly. Oslavy vlasti byly doprovázeny vřelými osloveními:

*O vlasti má, drahá ty vlasti Česká!*²⁸¹

*O ty drahá česká vlasti ...*²⁸²

*Vlasti má, rodiště drahé mé ...*²⁸³

Provoláními:

*Sláva ti, vlasti má ...*²⁸⁴

*Chvála tobě, Česká země ...*²⁸⁵

*Sláva tobě, drahá vlasti ...*²⁸⁶

A výzvami autorů k posluchačům:

*Hej, Čechové, milujme se, milujme vlast naši ...*²⁸⁷

Láska k vlasti a národu se vyjadřovala v lyrických i epických písních, v písních o české minulosti, o českém jazyce, o vystěhovalectví apod. Vlast byla předmětem tužeb a snění. Jediným přáním vystěhovalců bylo (podle písní) ještě jedinkrát spatřit rodnou zem. V mých vybraných písních jsem nenašla žádnou píseň s vlasteneckými prvky, která by emigraci podporovala. Na to byla láska k vlasti příliš silná a vlastenecky smýšlející autoři by jen těžko podporovali odloučení Čechů od rodiště. Také Josef Scheybal píše, že písně o vystěhovalectví bývaly většinou satirické a ironické.²⁸⁸ Pocity žalu a neštěstí z odloučení byly ve vlasteneckých kramářských písních přisuzovány všem vystěhovalcům. Citově zabarvená

²⁸¹ *O vlasti má, drahá ty vlasti česká!* KNM, sign. KP O 221/1.

²⁸² PETRTIL, Anton. *Touha po vlasti*. KNM, sign. KP 5404.

²⁸³ „*Touha po vlasti*,“ k návštěvě „*Amerických Čechů*“ v Praze. Incipit: *Milá vlasti má, ty's vzdálená*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. s. a. KNM, sign. KP M 156-2.

²⁸⁴ Tamtéž

²⁸⁵ *Písně vlastenecké*. KNM, sign. KP B 27/4.

²⁸⁶ *Česká píseň pro milí vlastenci naše*. KNM, sign. KP Špal. 109-20.

²⁸⁷ TER, Josef. *Píseň národní*. Incipit: *Hej čechové milujme se*. Bez nápěvu. Jičín, František Jan Kastránek. s. a. KNM, sign. KP R. Hlava Špal. 43-23.

²⁸⁸ SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 295. ISBN 80-7031-624-1.

slova a spojení jako *mně srdce bolí*²⁸⁹ jistě vyvolávala v posluchačích stejné pocity jako u „samotných“ vystěhovalců. Protivystěhovalecké prvky vězely především ve srovnání blahého života v Čechách a trpkého života v cizině:

*A teď se všecko změnilo,
všeho jsem již zbavený,
co mne nejvíc těšovalo,
od toho jsem vzdálený;*²⁹⁰

...

Podobný vlastenecký žal vyzařuje z písní Antonína Petrtyla, amerického Čecha.²⁹¹ Jeho píseň jsem zmiňovala v podkapitolách Ideál české ženy a Krásné Čechy.

*Ach, kterak mně srdce bolí,
když já sobě vzpomenu,
na rozkošné blahé žití
drahých českých občanů.*²⁹²

...

Poeticky vyjádřenou lásku k národu a vlasti pronáší i píseň „Muž bez slzí“. Píseň je o muži, který nikdy neplakal. Ani když pochovával manželku a syna, ani když jej zradil přítel, ani když ho mučili.

*Když ale národ uzřel v mdlobě,
an na řeč, vlast svou metá kal*²⁹³.
*A v duševní že dlí porobě,
tuť ponejprvé zaplakal.*²⁹⁴

Když uviděl svůj slabý národ, jak pošpiňuje jazyk i svou vlast, teprve tehdy začal plakat.

Kdo tyto pocity náklonnosti k národu a vlasti nesdílel, mohl být v písních (i českou společností, s čímž měl neblahou zkušenost i František Hais²⁹⁵) zatracován:

---

²⁸⁹ PETRTIL, Anton. *Touha po vlasti*. KNM, sign. KP 5404.

²⁹⁰ *Touha po drahé otčině*. Incipit: *Tam, co se ta hvězda třpytí*. Bez nápěvu. Jindřichův Hradec, Alois Landfras a syn. s. a. KNM, KP 5403.

²⁹¹ Více viz SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 297–300. ISBN 80-7031-624-1.

²⁹² PETRTIL, Anton. *Touha po vlasti*. KNM, sign. KP 5404.

²⁹³ Tj. špína, bída

²⁹⁴ *Muž bez slzí*. Incipit: *Hle muž zde leží v rakvi tmělé*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. s. a. Nár. A 2975.

²⁹⁵ „Pozor! Sokolníci a nesokolníci! Známý to básník a národní pěvec Frant. Hais již po několik dní prozpěvuje jméno Sokol, tupí a haní stanci českou. Obyčejem podle dobrého uplacení z levé strany považte, zdaliž takový člověk je hoden dost malé od někoho podpory.“ Tak vzpomíná na zprávu v Národních listech Hais. Doopravdy zněla zpráva takto: „Sokolové pozor! Sit venia verbo – skladatel Haiss s rozkřičeným svým kolovrátkem, prozpěvuje již několik dní bezpochyby za dobré zaplacení svým vysloužilým hlasem jméno „Sokol“ snižující

*Protož, kdo oběť nedá, / zaslouží náš hněv.*²⁹⁶

Druhým typem písní o vlasti a národu jsou písně radikálnějšího charakteru. Názorným příkladem je píseň „Smrt pro vlast“:

*Pro vlast umřítí jest nejvyšší sláva,
pro vlast vycedí každý rád svou krev.
Hoj, bratři! Vzhůru, krutý boj nastává,
volá do seče nás již český lev.
Chopte se zbraně, bruste rychle meč,
pro Boha, vlast a naši českou řeč.*²⁹⁷

Bojuje se nejen za vlast, ale i za český jazyk a za Boha. Myšlenka mučednické smrti a její propagování je radikálním projevem vlastenectví, které se objevovalo zejména ve válečných písních. Připomeňme si píseň „Hrdinova milenka“, kde autor nabádá české dívky, aby se také, jako německá dívka v písni, řídily heslem: *Pro svobodu žít i umřít!*²⁹⁸ Podobně podněcuje i píseň „Vojenská“:

*Nuž vzhůru v boj pro vlast a čeled' bratří,
v práv obranu svých a národnosti,
den žádoucí třebaš oko nespatri,
necht' záplavy krve jsou záře volnosti.*²⁹⁹

Nebo píseň „Válečná“:

*Aj, bratři vzhůru! Ted' na oře!
Kdo vlasti syn, chop břitký meč,*

---

ba zlehčující „kštance.“ Upozornujeme tedy na to i Sokolisty i nesokolisty, aby uvážili, zdaž zasluhuje kde podpory takováto nešetnost flašinetářská.“ In: *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1862, roč. 2, č. 147, s. 3. ISSN 1214-1240. Změnu chování lidí po vydání Národních listů poznal Hais okamžitě, avšak nevěděl proč, protože si Národní listy nekupoval. Jeho prodej písní začal upadat, na ulicích slýchal nadávky a jen se štěstím unikl fyzickému napadení. Když se dověděl o článku v Národních listech, napsal redaktorům dopis. Po několika dnech se dočkal odvolání, že píseň Sokoly nijak neurážela ba naopak pěla na ně chválu. A tak byl Hais ve společnosti očištěn. HAIS, František. *Vzpomínky pražského písničkáře: 1818-1897*. Eva RYŠAVÁ (ed.). Praha: Odeon, 1985, s. 277–283.

²⁹⁶ Čech, KNM, sign. KP 6445.

²⁹⁷ F. X. H. *Smrt pro vlast*. Incipit: *Pro vlast umřítí jest nejvyšší sláva*. Nápěv: *Zpívá se jako: Bei Warschau schwuren tausend auf den Knien*. Praha, Marie Táborová. 1848. KNM, KP 6761. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6761.

²⁹⁸ *Hrdinova milenka*, KNM, sign. KP 275.

²⁹⁹ KALINA. *IV. Písně svobody. Vojenská*. Incipit: *Kdo Slávy syn, pozvedni z prachu témě*. Bez nápěvu. Praha, K. W. Medau. s. a. KNM, sign. KP 4613. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_4613.

*tam Bůh nás žehná všem na hoře,
za svatou vlast, hurá! Ve seč.*³⁰⁰

Kromě personifikace vlasti (*Čí dítě jsem? Kdo matka má? / Bůh otec můj, vlast matka má!*³⁰¹) jsme se v písních setkali i s personifikací národa v podobě lva, který se jako heraldický znak začal používat koncem 12. století.³⁰² V době, kdy vlastenecké hnutí sílilo, a zejména okolo roku 1848, bylo znamení lva také „... symbolem boje za národní samostatnost.“³⁰³ Lev byl tak ztělesněním odvahy, síly, bojovnosti a nezkrotnosti a přesně takový měl být i český národ. Ve vlasteneckých písních byl lev zobrazován ve třech podobách. Zaprvé jako lev *spící*, a to v písních, které zpívaly o porážkách a největším útisku českého národa. Byl to lev *spící*, avšak ne mrtvý, protože stejně národní duch, nemůže zemřít také on. Tématem písní byla například prusko-rakouská válka, její krvavé boje a okupace Prahy pruskými vojáky:

*Když Prušák do Čech šel
s jeho velkou mocí,
očekávali jsme
tebe ku pomoci.*

*Snad jsi byl nemocen,
aneb jsi tvrdě spal,
že se Brandenburák³⁰⁴
až do Prahy dostal?³⁰⁵*

Nebo bělohorská pohroma:

*Nešťastná bitva blíž města Prahy, / na Bílé hoře Český lev spí ...*³⁰⁶

V písni „Hlídky na Vyšehradě“ spí český lev pod Vyšehradem, který se řadí mezi významné symboly a památky českého národa (viz podkapitola Slavná minulost).

*Kol svatého Vyšehradu,
bystrá řeka běží,*

---

³⁰⁰ *Válečná*. Incipit: *Ve jarmu, co tak dlouho hyně*. Bez nápěvu. Praha, Marie Táborová. 1848. KNM, KP R. Hlava 7358. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7358.

³⁰¹ *Čí dítě jsem!* Incipit: *Čí dítě jsem? Kdo matka má?* Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle. s. a. KNM, sign. KP K 73-3.

³⁰² PETRÁŇ, Josef. *Český znak: stručný nástin jeho vzniku a historického vývoje*. Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1970. s. 13.

³⁰³ Tamtéž, s. 56.

³⁰⁴ Tj. Branibor

³⁰⁵ *Nová píseň národní*. KNM, sign. Nár. A 2720.

³⁰⁶ *Písně vlastenecké*. KNM, sign. KP B 27/4.

*na pobřeží pode skálou
ve snách lev tam leží.*

Jednou za rok svou skrýš opouští, aby se podíval ven. Avšak, když vidí, v jaké je český národ stavu:

*Smutně se ve skrýš svou vrátí
i ve své trudné snění,
spěte, spěte, lvové mladí,
ještě čas tu není.³⁰⁷*

Zadruhé byl lev v písních zobrazován jako *probouzející se*, a to v souvislosti se sílícím národním uvědoměním. Český národ se probouzel ze své dlouhé potupné nečinnosti a nesvobody.

*Cizince sláva v Čechách přestává, / český lev počal dýchat svobodu ...³⁰⁸
Vzhůru ze mdloby vstane český lev, / lejme za volnost svatou českou krev.³⁰⁹
Sláva Čechů nezahyne, / neb se zbudil lev náš bílý ...³¹⁰*

Zatřetí se český lev objevoval v písních vojenských jakožto lev *řvoucí*.

*Blíž Prahy vstává všem Čechů sláva, / český lev válečným hlasem řve.³¹¹
Vzchop se, zbroj se, český lve! / Bůh nás v svatou válku zve!³¹²
Český lev, ten slavně hřímal, / mocně hýbal Evropou.³¹³*

Použití tohoto symbolu jakožto personifikace českého národa není tak nové. Již v době osvícenství se český lev objevoval v básničkách.³¹⁴

Oslavy národa neboli češství byly stejně častým tématem písní. Do projevů češství můžeme rovnou zařadit ódy na český jazyk, českou historii a české ženy (i muže), které jsem sledovala již v předchozích kapitolách a které tedy nebudu opakovat. Neopěvoval se jen národ jako celek, ale i jednotliví čeští vlastenci, kteří zasvětili svůj život boji za českou svobodu a práva. I tyto písně považuji za projev češství a vlastenectví. Jednou z nejznámějších písní

³⁰⁷ *Hlídka na Vyšohradě*. KNM, sign. KP R. Hlava 7112.

³⁰⁸ *Písně vlastenecké*. KNM, sign. KP B 27/4.

³⁰⁹ *Český lev*. KNM, KP 6338.

³¹⁰ *Píseň husitská. I*. Incipit: *Naděje se vyplnily*. Bez nápěvu. [Praha], Kateřina Jeřábková. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7308. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7308_songAdd1_msItem1_1.

³¹¹ *Písně vlastenecké*. KNM, sign. KP B 27/4.

³¹² KOLÁR, Josef Jiří. *Píseň svobody*. Incipit: *Válka, válka, prapor věje?* Bez nápěvu. [Praha], Bohumil Haase – synové; Josef Václav Žák. [asi 1848]. KNM, sign. KP 5780. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_5780.

³¹³ *Písně národní*. KNM, sign. KP 3827.

³¹⁴ NOVOTNÝ, Jan. *Václav Matěj Kramerius*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1956. s. 152.

v tomto smyslu byla „Píseň Havlíčkova“, (známá i pod názvem „Hrobka Havlíčkova“) připisovaná Františku Haisovi. Smrt Karla Havlíčka Borovského byla po neúspěšné revoluci a vzniku tvrdého Bachovského absolutismu další ranou pro český národ.

Spi Havlíčku
v svém hrobečku,
národ zpívá
tvou vděčnou písničku,
odpočívej v pokoji. op.

...

Kdyby's moh' jen
z hrobky hledět,
viděl by jsi
národ pro tě želet,
odpočívej v pokoji. op.

Dokud česká
vlast žít bude,
vždy a vždy tě
v paměti mít bude,
*odpočívej v pokoji. op.*³¹⁵

---

³¹⁵ [asi HAIS, František]. *Píseň Havlíčkova*. Incipit: *Spi Havlíčku v svém hrobečku*. Praha, Jan Spurný. [mezi 1880–1900]. KNM, sign. KP 7938. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_7938.

6 Závěr

Cílem analýzy vlasteneckých kramářských písní bylo zaprvé zjistit, jak se v kramářských písních vlastenectví projevovalo a jaké měly tyto projevy tendence, zadruhé prozkoumat v jakých tématech se vlastenecké prvky objevovaly a zatřetí odhalit, jaké události se v kramářských vlasteneckých písních odrážely. Rozdělení písní, které jsem provedla v analýze, bylo čistě teoretické a pro analýzu potřebné, avšak, jak jsem zjistila, jednotlivé tendence se v písních všemožně prolínaly.

Nejpočetnější skupinu tvoří projevy češství, tj. takové písně, které zdůrazňovaly příslušnost k českému národu, vlivem nadměrného používání přídavných jmen „český/á/é“. Tyto zmínky se objevovaly ve všech, tematicky rozdílných písních. Zdůrazňování české národnosti se objevovalo zejména v souvislosti s protiněmeckými písněmi a s písněmi historickými, které vyzdvihovaly zejména kontinuitu mezi slavnými husity a tehdejšími vlastenci. Projevovala se však i v písních milostných, ve kterých se zdůrazňoval výběr *českého* partnera.

V popředí vlastenecké kramářské písňové produkce stojí také písně zpívající o vlasti, ať už je vlast jejich hlavním tématem nebo jde o pouhé zmínky v jiných tématech. Oslavy vlasti se mohly projevat ve dvou podobách, umírněné a radikální. V umírněnějších písních se kladl důraz na city a v posluchačích měly probudit a upevnit lásku k ní. Častým námětem těchto písní bylo vystěhovalectví, které ukazovalo českým vlastencům citové důsledky odloučení. Ódy na vlast protkávaly i písně historické a písně lyrické. V radikálnějších písních se vyzývalo k otevřenějším činům a vlast se stávala důvodem, proč by lidé měli bojovat a kvůli čemu by měli umírat. Idea mučednické smrti se objevovala většinou v písních vojenských, avšak výbojné verše a sloky jsem objevila i v písních o vlastencích, v písních historických, v písních protiněmeckých i v písních o českých dívkách.

Vzhledem k velkoněmecké koncepci, prosazované na frankfurtském sněmu, a tedy k možnému, avšak ze stran Čechů nechtěnému připojení českých zemí k německé říši, se v mnohých písních projevovaly protiněmecké tendence. Němci byli zobrazováni jako dávní nepřátelé a odpůrci českého národa. V písních byli karikováni, jako u písní o Prusech, nebo haněni, a pouze tři písně z vybraných písní propagovaly usmíření a jednotu českého a německého národa. Protiněmecké projevy jsem objevila v milostných písních, kde byly neupřímné Němky a Němci dávány do protikladu věrných, upřímných a krásných českých dívek a chlapců, dále v písních o českém jazyce, kde byla němčina dávána do protikladu líbezné české řeči, a v písních o české historii, v nichž byli Němci zobrazováni jako dlouhodobí utiskovatelé české svobody. V historických písních se jim posměšně připomínaly

jejich porážky, v truchlozpěvech na českou minulost byli zase očerňováni za cílevědomé ničení českého národa a za připravování jej o svobodu. I tyto protiněmecké tendence mohly nabývat radikálnější (nacionalistické) podoby, a to do podoby přímého navádění a podněcování k boji proti Němcům. Protiněmecká nálada byla součástí obecného antagonismu vůči cizincům, avšak stejné nevráživosti se mohli dočkat i samotní Češi, kteří byli nazýváni „odrodilci“. V milostných písních se tyto proticizinecké tendence projeví například srovnáním českých dívek s dívkami jiných národů, avšak to byly ojedinělé případy. Vedle cizineckého nepřátelství se v menší míře projevovala idea slovanské sounáležitosti.

Nicméně dokonalost českých dívek byla zdůrazňována i v nemilostných písních a dovytvářela tak idylický obraz nejen českého národa jako takového, ale i jeho příslušníků. Stejně idealizované byly i významné postavy české minulosti, která byla také častým tématem vlasteneckých kramářských písní. Vedle již zmíněných protiněmeckých tendencí se v historických písních dychtivě (a idylicky) opěvovala slavná minulost, kdy byl český národ Evropou respektován. Nostalgické vzpomínání nemuselo být vždy radostné. Elegický ráz historických písní, které připomínaly národní katastrofy (s Bílou horou v popředí), podporoval myšlenku odplaty a ospravedlňoval nacionalistické smýšlení české společnosti.

Víc, než co jiného byly kramářské písně obchodní artikl. Vlastenecké písně se do kramářské produkce dostávaly nejen díky vlastenectví samotných autorů, ale i proto, že vlastenecké písně byly ve společnosti oblíbené, a tudíž se musely dobře prodávat. Jak velký podíl na agitaci vlasteneckých myšlenek měly vlastenecké kramářské písně vědět nemůžeme, ale vzhledem k jejich stálé oblíbenosti mezi lidovým obyvatelstvem i v 19. století nemůžeme jejich vliv na šíření národních myšlenek opomíjet.

7 Bibliografie

Prameny

BARTOŠ, František. Paběrky sebrané na poli české poesie kramářské. *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 1871, roč. 3, č. 1, s. 6–28. ISSN 0323-052X.

BLAHOSLAV, Jan a František Augustin SLAVÍK. *Vady kazatelův*. Praha: Fr. A. Urbánek, 1876.

HAIS, František. *Vzpomínky pražského písničkáře: 1818-1897*. Ed. Eva RYŠAVÁ. Praha: Odeon, 1985.

Humoristické listy: Archiv českého rozmaru a vtipu. Praha: Jos. R. Vilímek, 1873, roč. 15, č. 15 ISSN 1802-7210

Lidová hudba na výstavě. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1895, roč. 35, č. 299. ISSN 1214-1240.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 1862, roč. 2, č. 147, s. 3. ISSN 1214-1240

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 1867, roč. 7, č. 216, s. 3. ISSN 1214-1240.

NERUDA, Jan. Pražský pěvec. *Lumír: časopis zábavný a poučný*. Praha: Servác B. Heller a Josef V. Sládek, 1877, roč. 5, č. 1, s. 11–13. ISSN 1212-0243.

NEZVAL, Vítězslav. *Švábi: satirická báseň [napsaná v červnu] 1939*. V Praze: Svoboda, 1945.

Písničkář. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1877, roč. 17, č. 317, s. 3. ISSN 1214-1240.

VILÍMEK, Josef Richard. *Pěkné čtení: výbor básní výpravných, myslí lidu lehce přístupných*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1873.

WERICH, Jan, Jiří VOSKOVEC a Jan JEŽEK. Píseň strašlivá o Golemovi, kterak chtíčem byl jat a jak to s ním dopadlo, z písně každý vyrozumí. *Literární noviny*. Praha, 1930–1931, roč. 5, č. 19. MZM, sign. LS II. Oddělení dějin divadla.

Písně

Bedřich. *Česká milenka*. Incipit: *Má milenka je dívěnka přeupřímná*. Nápěv: *Zpívá se dle nápěvu polské písně: Varšavjanka Dla Kochanka*. [Praha], Karel Vetterle. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7119. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7119.

Čech. Incipit: *Žijou ještě Čechové, žijou české kroje*. Bez nápěvu. Praha, Táborová. 1848. KNM, sign. KP 6445. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6445.

[ČELAKOVSKÝ, František Ladislav]. *Cikánova píšťala*. Incipit: *Náš tatíček, nebožtíček, ledacos věděl*. Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign.

KP N 153a/1. Dostupné také z:
http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_N_153a_1.

Česká dívka. Incipit: *Já jsem češka zrozená, za čecha se vdám*; Bez nápěvu. s. l., s. n. [1848–1849]. KNM, sign. KP J 8/1. http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_J_8_1.

Česká píseň pro milí vlastenci naše. Incipit: *Sláva tobě drahá vlasti*. Nápěv: *Dle nápěvu: „Tážete se, proč jsem Slovan.“* [Praha], Jan Spurný. 1864. KNM, sign. KP Špal. 109–20.

Český lev. Incipit: *Zdvihni se, zdvihni, starý český lve!* Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, KP 6338. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6338.

Čí dítě jsem! Incipit: *Čí dítě jsem? Kdo matka má?* Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle. s. a. KNM, sign. KP K 73-3.

F. X. H. *Čech a Němec jedno tělo! Nová národní píseň*. Nápěv: *Melodie: Gott erhalte*. Praha, Bernard Ferdinand Mohrmann. 1849. KNM, sign. KP R. Hlava 7461. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7461.

F. X. H. *Praha*. Incipit: *I bude stát naše Praha*. Nápěv: *Zpívá se jako: Hej, Slované*. Praha, s. n. 1848. KNM, sign. KP 6855. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6855_songAdd1_msItem1_2.

F. X. H. *Smrt pro vlast*. Incipit: *Pro vlast umřítí jest nejvyšší sláva*. Nápěv: *Zpívá se jako: Bei Warschau schwuren tausend auf den Knien*. Praha, Marie Táborová. 1848. KNM, KP 6761. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6761.

HAIS, František. *Česká píseň pro Vlastence. Naše poměnka na slavný Vyšehrad*. Incipit: *Kol slavného Vyšehradu bystrá voda běží*. Nápěv: *Zpívá se jako: „Zhůru bratří jen do zbraně*. Praha, Jan Spurný. 1862. KNM, sign. KP 7150.

[HAIS, František]. *Píseň Havlíčkova*. Incipit: *Spi Havlíčku v svém hrobečku*. Praha, Jan Spurný. [mezi 1880–1900]. KNM, sign. KP 7938. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_7938.

[HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel?]. *Volání do Frankfurtu*. Incipit: *Volali nás do Frankfurtu*. Nápěv: *Jako: Hrály dudy u Pobudy*. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP 5671 (přítisk). Dostupné taky z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_5671.

[HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel]. *Loučení Čechů od německé říše*. Incipit: *Loučení, loučení*. Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP 5671 (přítisk). Dostupné taky z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_5671.

[HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel]. *Nová píseň o tom německém parlamentě*. Incipit: *Šuselka nám píše*. Nápěv: [Na tom pražském mostě]. Jindřichův Hradec, Alois Josef Landfras. 1848. KNM, KP 2485. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_2485.

Hlídka na Vyšohradě. Incipit: *Kol svatého Vyšohradu*. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7112. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7112.

Hrdinova milenka. Výjev z boje pro svobodu v Berlíně dne 18. března 1848. Incipit: *Poslyšte, jak dívka outlá, hrdinsky zná bojovat*. Bez nápěvu. s.l., s.n. 1848. KNM, sign. KP 275. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_275.

HRON, Jan. *Nová píseň na frajšáry*. Incipit: *Hej chlapy na frajšáry*. Nápěv: *Melodie. Haj husy za pšenice*. s. l., Karel Vetterle. [asi 1848]. KNM, sign. KP 8296. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_8296.

Chvalozpěv na památku velmužů českých M. Jana Husi a reka Žižky. Incipit: *Vzdávejme, bratři, skvostnou slávu*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [mezi 1868 a 1883]. KNM, sign. KP 7220. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_7220.

Já budu zpívat jako Čech. Incipit: *Slavík zpívá zpěvem vlastním*. Bez nápěvu. Praha: s. n. [druhá polovina 19. století?]. KNM, sign. KP 5154.

JELÉN, Jan. *Nová píseň truchlicího milence pro svou věrnou českou dívku, pod názvem: Zasněť ty mně slunko zlaté*. Incipit: *Zasněť ty mně slunko zlaté*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. s. a. KNM, sign. KP 6249.

JEŽEK, Josef. *Truchlivá píseň o otcovraždě ve vsi Drahoňovicích blíž Turnova, dne 18. září roku 1880*. Incipit: *zastavte se, rodičové, slyšte smutné zpívání*. Bez nápěvu. Praha: Jan Spurný. [Asi 1880]. KNM KP R. Hlava 2924. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_2924.

Jsou, jsou na potoce ráčata. In: Katalog lidové písně, Erben 1964, 5/098. [online]. Dostupné také z: <http://folksong.eu/cs/song/23022>.

JUNGMANN, M. *Upomínka na našeho rodáka Mistra J. Husa*. Incipit: *Kde jsi, Mistře Jene Huse, tebe my hledáme*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [mezi 1868 a 1883]. KNM, sign. 7941. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_7941.

KALINA. *IV. Písně svobody. Vojenská*. Incipit: *Kdo Slávy syn, pozvedni z prachu téměř*. Bez nápěvu. Praha, K. W. Medau. s. a. KNM, sign. KP 4613. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_4613.

Kde domov můj. Incipit: *Kde domov můj, kde domov můj?* Nápěv: [*Kde domov můj*]. [Praha], Karel Vetterle. s. a. KNM, sign. KP K 73-3.

KOLÁR, Josef Jiří. *Píseň svobody*. Incipit: *Válka, válka, prapor věje?* Bez nápěvu. [Praha], Bohumil Haase – synové; Josef Václav Žák. [asi 1848]. KNM, sign. KP 5780. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_5780.

Krásná země. Incipit: *V krásné naší zemi české*. Bez nápěvu. s. l., s. n. [asi 1848]. KNM, sign. KP 5671. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_5671_songAdd1_msItem1_1.

KRATOCHVÍL, Jan František. *Žertovná píseň o nynějším kroji pro zasmání*. Incipit: *Mládenci, panny, slyšte zpívání*. Nápěv: *Nápěv: „Ach já jsem člověk pod supernací“*. Praha:

Jan Spurný. [po roce 1862]. KNM, sign. KP M 184/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_M_184_1.

KRATOCHVÍL, Jan František. *Žertovná píseň o nynějším kroji pro zasmání*. Incipit: *Mládenci, panny, slyšte zpívání*. Nápěv: *Nápěv: Ach já jsem člověk pod supernací*. Praha, Jan Spurný. [po roce 1862]. KNM, sign. KP M 184/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_M_184_1.

Lízinka. Incipit: *Lízinka, ach to je děvče, to je rajské stvoření*. Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle. [okolo 1848]. KNM, sign. KP 6586. A4P209. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6586.

Muž bez slzí. Incipit: *Hle muž zde leží v rakvi tmělé*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. s. a. Nár. A 2975.

Nářek na bílou Horu. Incipit: *Bělohorská Marie naše!* Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7068. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7068.

Nářek vlastence. Incipit: *Tam pod těmi Krkonoši*. Bez nápěvu. Nový Bydžov, Karel Kastránek. s. a. KNM, sign. KP Špal. 4-12.

Nová píseň aneb Strašlivý příběh k vejstraze přílišným tanečnickům. Incipit: *Poslechněte vlastencové, co vám budu zpívati*. Bez nápěvu. Praha, s. n. [první polovina 19. století]. KNM, sign. KP 8604. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_8604.

Nová píseň národní. Incipit: *Copak ty český lve*. Nápěv: *Zpívá se jako: Moravo, Moravo*. Jindřichův Hradec, Alois Landfras a syn. [asi 1866]. KNM, sign. Nár. A 2720. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=Nar_A_2720.

Nová píseň o hrozném zfalšování starých památek objeveném skrze dvě hvězdy českých a vysokých škol pražských roku tohoto. Incipit: *Lidi zlatí, to je škandál*. Nápěv: *Zpívá se jako: Jabůrek u kanónu stál*. Kroměříž, Jindřich Slovák. 1886. KNM, sign. KP 9601. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_9601.

Nová píseň. Touha po vlasti. Incipit: *Tam pod těmi Krkonoši*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. s. a. KNM, sign. KP 5415.

Nová radostná píseň až k pláči. Incipit: *Ach mí rozmilí mládenci, slyšte mou lamentaci*. Bez nápěvu. Mladá Boleslav, Josef Ježek. [asi 1864]. KNM, sign. KP 175/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_175_1.

Novonárodní. Incipit: *Necht' velebí Vlach své ráje*. Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle. [asi 1848]. KNM, sign. KP 11520. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_11520.

PATRČKA, Silorád. *IV. Písně svobody. Vojenská*. Incipit: *Pro krále a pro vlast dejme*. Bez nápěvu. Praha, Karel Vilém Medau. [asi 1848]. KNM, sign. KP 4613. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_4613.

PETRIL, Anton. *Nová píseň pod názvem: Touha po vlasti*. Incipit: *Tam daleko, tam za mořem*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [asi druhá polovina 19. století]. KNM, sign. KP 5404.

Píseň husitská. I. Incipit: *Naděje se vyplnily*. Bez nápěvu. [Praha], Kateřina Jeřábková. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7308. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7308_songAdd1_msItem1_1.

Píseň nová aneb Radostné prozpěvování... Incipit: *Rozmilý krajane, poslyš mého zpívání*. Nápěv: *Zpívá se jako: Přešťastný čas a den v něm, svatá Kateřina etc*. Praha, Karel Josef Jauernich. [asi 1757]. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_6512.

Píseň nová o neslušném kroji, a Bohu protivné pejše, která v nynějších časech se rozmnožila: Incipit: *Ach! Co jest to slyšet za naříkání*. Nápěv: *Spívá se jako: Vále marný Světe, vale ti, ec*. Brno: s. n. [1. polovina 19. století]. KNM KP A 30/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_A_30_1.

Píseň novina z Polska do naší krajiny. Incipit: *Pro pět ran Ježíše, slyš křesťanská duše*. Bez nápěvu. Prešpurk: s. n. 1846. KNM, sign. KP R. Hlava 7333. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7333.

Píseň o českých holkách. Incipit: *Když si jednou ženu vezmu, jakou pak bych si jen vzal*. Nápěv: *Veselá*. [Praha], Knížecí arcibiskupská knihtiskárna pod správou synů Bohumila Haase, za faktora Josefa Václava Žáka. [asi 1848]. KNM, sign. KP K 177/1. Dostupná také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_K_177_1.

Píseň o nynější modě. Incipit: *Mnohé děvče s "fedrpušem" po chodníku chodí*. Bez nápěvu. Praha: Jul. Janů, [Poslední třetina 19. století]. KNM KP M 199/1. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_M_199_1.

Píseň o Prusích. Incipit: *Po Čechách, na březích Vltavy*. Nápěv: *Nápěv jako písně německé Auf und dran! Auf und dran, Spannt den Hahn*. Jičín, František Jan Kastránek. [asi 1866]. KNM, sign. KP 10273. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_10273.

Píseň o slavnosti vysvěcení nové školy v Stříbrnýchách. Roku 1859. Incipit: *Vzhůru k plesu, k chvalopění*. Nápěv: *Jako: „Bože zachovej nám krále.“* Chrudim, St. Pospíšil. 1859. M. Chrudim 757.

Píseň o švábech. Incipit: *Ted' jsou švábi, staré baby*. Bez nápěvu. s. l., s. n. [asi 1848]. KNM, sign. KP 5457. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_5457.

Píseň slovanská. Incipit: *Černá vlna na bílém beránku*. Bez nápěvu. Jindřichův Hradec a Tábor, Alois Josef Landfras a syn. S. a. KNM, sign. KP C 74-5.

Píseň vlastenecká. Incipit: *Zpěvy, dcery ducha mého*. Bez nápěvu. s. l., s. n. [1848]. KNM, sign. KP 2485. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_2485_songAdd1_msItem1_2.

Píseň Žižkova. Incipit: *Tam v dáli v kraji mém, tam jsem já byl zrozen.* Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [mezi 1870–1890]. KNM, sign. KP 8420. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_8420.

Písně Národní. Incipit: *Zpěv a píseň milujem.* Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. 1868. KNM, sign. KP 3827.

Písně vlastenecké. Incipit: *Bliž Prahy vstává všem Čechům sláva.* Bez nápěvu. Jindřichův Hradec a Tábor, Alois Landfras a syn. [mezi 1855–1870]. KNM, sign. KP B 27/4. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_B_27_4.

Písně vlastenské. Incipit: *Kde domov můj, kde domov můj?* Nápěv: [*Kde domov můj*]. Praha, Táborová. 1848. KNM, sign. KP 9145. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_9145_songAdd1_msItem1_1.

Podskalská. Incipit: *Ti jonáci z Podskalí, jaký je to statný rod!* Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle. [asi 1848]. KNM, sign. KP. R. Hlava 7011. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7011.

SEMERÁD, Václ. *Když jsme opouštěli Prahu!* Incipit: *Když jsme opouštěli Prahu tu naši posádku.* Bez nápěvu. Praha, Jul. Janů. s. a. KNM, sign. KP 8881.

Světská píseň. „*Kde vlast je má*“. Incipit: *Kde vlast je má, kde domov můj?* Bez nápěvu. Litomyšl, Josefina Bergerová. 1866. KNM, sign. KP R. Hlava 2058.

SVOBODA, Jaroslav. *Píseň o vycpaném Prajzu 1866.* Incipit: *Poslyšte tu lamentaci o tej prajské okupaci.* Nápěv: *Známou notou.* Praha, Bellmann Karel. [asi 1869]. KNM, sign. KP 7968. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_7968.

ŠKULTÉTY, August Horislav. *Krásný den.* Incipit: *Zříš-li slávské širé kraje.* Nápěv: *Jako ilyrská: Nek sa hrusti šaka mala.* Praha, K. W. Medau. [asi 1848]. KNM, sign. KP 4613. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_4613_songAdd1_msItem1_2.

ŠUTA, Václav. *Píseň k oslavě Národního divadla.* Incipit: *Hle náš slovanský národ.* Nápěv: Nápěv: „*Naprej*“ aneb „*Ljubica*“ *pochod.* Praha, Jan Spurný. [asi 1883]. KNM, sign. KP Špal. 109-31.

ŠUTA, Václav. *Truchlozpěv nad zříceninami Národního divadla.* Incipit: *Nešťastný národe český.* Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [asi 1881]. KNM, sign. KP N 225-1.

TER, Josef. *Píseň národní.* Incipit: *Hej čechové milujme se.* Bez nápěvu. Jičín, František Jan Kastránek. s. a. KNM, sign. KP R. Hlava Špal. 43-23.

TOMÁŠIK, Samuel. *Píseň Slovanů.* Incipit: *Hej Slované, ještě naše slovanská řeč žije.* Bez nápěvu. s. l., s. n. s. a. KNM, sign. KP 11518. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_11518.

Touha po drahé otčině. Incipit: *Tam, co se ta hvězda třpytí.* Bez nápěvu. Jindřichův Hradec, Alois Landfras a syn. s. a. KNM, KP 5403.

„*Touha po vlasti*,” k návštěvě „*Amerických Čechů*“ v Praze. Incipit: *Milá vlasti má, ty's vzdálená*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. s. a. KNM, sign. KP M 156-2.

Toužení po vlasti. Incipit: *V cizině mně rádi mají, ale vždy tu strast*. Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7182. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7182.

Truchlivá píseň o hrozné povodni u města Vídně. Incipit: *Křesťané rozmilí poslechněte nyní*. Bez nápěvu. S. l., s. n. [1790–1840]. Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., sign. II b. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=idset20080306_40_1.

[UHLE, Alois]. *Čeština*. Incipit: *Nuže tedy, milí bratři zpívejme*. Bez nápěvu. s.l. s.n. [po roce 1830]. KNM, sign. KP 11300. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_11300_songAdd1_msItem1_1.

[UHLE, Alois]. *Odrodilci*. Incipit: *Jsou, jsou na potoce ráčátka*. Bez nápěvu. s.l., s.n. [po roce 1830]. KNM, sign. KP 11300. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_11300_songAdd1_msItem1_2

Upomenutí se na svou vlast. Čech v cizině. Incipit: *Kde domov můj, kde vlasti má?* Bez nápěvu. Jindřichův Hradec, Alois Landfras. 1849. KNM, sign. KP K 73/1.

Válečná píseň. Incipit: *Náš slovanský národ opět vstává*. Nápěv: *Jako: „Nasz Skrzyniecki wojak“*. s. l., Karel Vetterle. [asi 1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7139.

Válečná. Incipit: *Ve jarmu, co tak dlouho hyne*. Bez nápěvu. Praha, Marie Táborová. 1848. KNM, KP R. Hlava 7358. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7358.

Válka. Incipit: *Bude vojna, bude, kdo tam na ní půjde?* Bez nápěvu. [Praha], Karel Vetterle. [1848]. KNM, sign. KP R. Hlava 7074. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_7074_songAdd1_msItem1_1.

Vltavo, Vltavo. Incipit: *Vltavo, Vltavo, řeko Čechů, řeko síly!* Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. KNM, sign. KP 7638.

VYŠOHRADSKÝ, J. B. *České dívky. Píseň, kterou všem Slovankám věnuje J. B. Vyšohradský, studující*. Incipit: *Hej Slovanky, jakou slávu jste si vydobily*. Nápěv: *Jako: Hej, Slované*. [Praha], Karel Vetterle a František Groll. [asi 1848]. KNM, sign. KP 8715. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_8715.

Žertovná píseň aneb Řádění Prusův v Čechách. Incipit: *Poslyšte přátelé milí, co ti Prusi tady chtěli*. Bez nápěvu. Praha, Jan Spurný. [asi 1866]. KNM, sign. KP 9210. Dostupné také z: http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_9210.

Literatura

ADAMOVÁ, Zuzana. Pověst o krysaři. *Česká literatura*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1968, roč. 16, č. 1, s. 63–71. ISSN 0009-0468.

- BARTOŠ, František, Alena PRUDKÁ a Karel PAVLIŠTÍK. *Lid a národ, Svazek druhý*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše, 2003. ISBN 80-239-2118-5.
- BĚHALOVÁ, Štěpánka. Odras žen v kramářských tiscích z jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny. In: HOLUBOVÁ, Markéta a kol. *Obrazy ženy v kramářské produkci*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008, s. 17–36. ISBN 978-80-87112-09-0.
- BĚHALOVÁ, Štěpánka. Produkce Landfrasovy tiskárny a nakladatelství v 19. století. *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*. Praha: Národní muzeum, 2018, roč. 63, č. 3–4, s. 154–176. ISSN 0036-5351.
- BĚLINA, Pavel et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. XI. a. 1792–1860. Praha: Paseka, 2013. ISBN 80-7185-328-3.
- BENEŠ, Bohuslav. Funkce českých kramářských písní se zřetelem k jejich slovanským paralelám. *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 1968, roč. 17, č. D 15, s. 165–185. ISSN 1211-697.
- BENEŠ, Bohuslav. Příspěvek k poetice českých kramářských písní I. Zpravodajsko-historické písně. *Český lid*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 1966, roč. 53, č. 4, s. 185–192. ISSN 0009-0794.
- BENEŠ, Bohuslav. *Poslyšte písničku hezkou...: kramářské písně minulých dob*. Praha: Mladá fronta, 1983.
- BERGOVÁ, Dobroslava. Ohlas kramářské písně v obrozenské poezii. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 125–143. ISSN 0231-9896.
- ČERNÝ, Václav. Od kramářského zpěváka ke středověkému žakérovi. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 255–261. ISSN 0231-9896.
- ČORNEJ, Petr. Jan Žižka v dějinách a v tradici. In: NYTROVÁ, Olga a Václav STRACHOTA (ed.). *Jan Žižka z Trocnova. Sborník projevů a přednášek*. Praha: Církev československá husitská – Kulturní rada a LHODR, 2014, s. 16–21. ISBN 978-80-7000-098-4.
- ČORNEJ, Petr. Vnímání husitství v české moderní a postmoderní společnosti. In: *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*. Praha: Karolinum, 2013, roč. 53, č. 1, s. 25–34. ISSN 0323-0562.
- FIALA, Jiří. Import slovanské kultury do českých zemí v roce 1843. *Česká literatura*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1996, roč. 44, č. 6, s. 652–656. ISSN 0009-0468.
- HOLUBOVÁ, Markéta a kol. *Obrazy ženy v kramářské produkci*. Praha: Akademie věd České republiky, 2008. ISBN 978-80-87112-09-0.
- HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí*. VII. Praha: Via facti, 2020. ISBN 978-80-907314-1-7.
- HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí*

- devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-298-7.
- HRZALOVÁ, Hana. Kramářská píseň v letech 1848–1849. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 149–150. ISSN 0231-9896.
- IVÁNEK, Jakub. Poznámky k vymezení pojmu kramářská píseň: (s ohledem na tisky náboženské povahy). *Listy Filologické / Folia Philologica*. Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR, 2017, roč. 140, č. 1/2, s. 201–230. ISSN 0024-4457.
- JOHANIDES, Josef. *První knihtiskárna v Pardubicích*. Hradec Králové: Kruh, 1970.
- JUNGMANN, Josef. *Slownjk česko-německý. Díl IV., S–U*. Praha: Knížecí arcibiskupská tiskárna. 1838.
- JUSTL, Vladimír. Kramářská píseň jako inspirační zdroj současného českého kabaretního divadla. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 165–170. ISSN 0231-9896.
- KRBEC, Miloslav. Kramářská píseň a cenzura. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 117–118. ISSN 0231-9896.
- KUTNAR, František. *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-7184-833-6.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5.
- MACURA, Vladimír. Květomluva a literatura v českém národním obrození. *Česká literatura*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1979, roč. 27, č. 2, s. 111–120. ISSN 0009-0468.
- MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a české sny*. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2506-7.
- MADL, Claire, PÍŠA, Petr a Michael WÖGERBAUER. *Buchwesen in Böhmen 1749–1848. Kommentiertes Verzeichnis der Drucker, Buchhändler, Buchbinder, Kupfer- und Steindrucker*. Wiesbaden: Harrasowitz, 2019. ISBN 978-3-447-11297-0.
- MARTÍNKOVÁ-PĚNKOVÁ, Dana. Pověst o dívčí válce v naší humanistické literatuře. *Listy Filologické / Folia Philologica*. Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR, 1959, roč. 82, č. 1, s. 127–132. ISSN 0024-4457.
- MERHAUT, Luboš, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4, S–Ž. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020015723.
- MICHÁLKOVÁ, Věra. K jazyku kramářských písní. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 209–227. ISSN 0231-9896.

- NOVOTNÝ, Jan. *Václav Matěj Kramerius*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1956. s. 152.
- PETRÁŇ, Josef. *Český znak: stručný nástin jeho vzniku a historického vývoje*. Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1970.
- POHANKA, Jaroslav. Historické kořeny české kramářské písně. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 89–96. ISSN 0231-9896.
- RYŠAVÁ, Eva. K obsahové stránce kramářských písní z Landfrasovy tiskárny. In: BĚHALOVÁ, Štěpánka (ed.). *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny*. Jindřichův Hradec: Okresní muzeum. 1998. s. 58–60. ISBN 80-86227-00-6.
- RYŠAVÁ, Eva. Tisk a prodej kramářských písní v Praze v 19. století. In: *Documenta Pragensia*. Praha: Scriptorium, 1990, č. 10/2, s. 365–371. ISSN 0231-7443.
- SCHEYBAL, Josef. Josef Tér, jarmareční písničkář. *Pojizerské listy*. Turnov: Müller a spol. 1942, roč. 57, č. 10, s. 4–5. ISSN 1210-4965.
- SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991. Prostor. ISBN 80-7031-624-1.
- SEDLÁČEK, August. *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou. Díl II.: Od zřízení král. úřadu až do dnešní doby*. Písek: Obec Písecká, 1912.
- SMETANA, Robert. K problematice jevu české písně kramářské. In: DVOŘÁK, Jaromír a Josef Š. KVAPIL (ed.). *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 13–58. ISSN 0231-9896.
- SMETANA, Robert. Tiskaři a nakladatelé českých písní kramářských. *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 1934, roč. 58, č. 1–4, s. 296–307. ISSN 0323-052X.
- SVOBODOVÁ, Věra. Společenské zpěvníky jako kulturní fenomén českého národního obrození. *Český lid*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012, roč. 99, č. 3, s. 339–361. ISSN 0009-0794.
- ŠIMŮNKOVÁ, Alena. Ideály a skutečnost: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti v polovině 19. století. *Česká literatura*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1999, roč. 47, č. 6, s. 654–665. ISSN 0009-0468.
- ŠTASTNÁ, Jarmila. Stravování pražského dělnictva a chudiny ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století. *Český Lid*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 1977, roč. 64, č. 1, s. 9–22. ISSN 0009-0794.
- TADRA, František. K dějinám českého knihtiskařství a knihkupectví. *Časopis Musea království Českého*. Praha: Matice česká, 1877, roč. 51, č. 1, s. 175–181. ISSN 1210-9746.
- TEŠNAR, Hynek. K pravopisným polemikám v 1. polovině 19. století. *Naše řeč: listy pro vzdělávání a tříbení jazyka českého*. Praha: E. Šolc, 2000, roč. 83, č. 5, s. 243–252. ISSN 0027-8203.

URBÁNKOVÁ, Emma. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století – dodatky. Díl. I. Prvotisky (do r. 1500)*. Praha: Národní knihovna České ČR, 1994. ISBN 80-7050-164-2.

VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *České písně kramářské*. Praha: Fr. Borový, 1937.

VAŠKOVÁ, Drahomíra. *Od kramářské písničky k Osvobozenému divadlu*. Praha, 2005. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin.

VEČERKOVÁ, Eva. *O historii kramářské písně*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1995. ISBN 80-7028-077-8.

VOLF, Josef. Konfiskace Písně o robotě a Písně nové o zlých ženách r. 1789. *Český lid*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 1912, roč. 22, č. 2, s. 65–68. ISSN 0009-0794.

VOLF, Josef. Konfiskovaná melodie. *Zvon: týdeník beletristický a literární: majetek družstva spisovatelského*. Praha: Česká grafická akc. společnost Unie, 1922, roč. 22, č. 31, s. 432–434, č. 33, s. 460–461.

VOLF, Josef. Paběrky z dějiny censury. *Česká revue: měsíčník Národní strany svobodomyšlné, věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Edvard Beaufort, 1921, roč. 14, č. 4, s. 189–190. ISSN 1801-125X.

VOLF, Josef. Z dějin censury mědirytin. *Památky archeologické*. Praha: Archeologická komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1922, roč. 33, č. 1–2, s. 160–164. ISSN 0031-0506.

WÖGERBAUER, Michael et. al. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Svazek I / 1749–1938. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2491-6.

ZÍBRT, Čeněk. Na českém jarmarce před 40 lety. *Český Lid*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 1912, roč. 22, č. 2, s. 80–96. ISSN 0009-0794.

Internetové zdroje

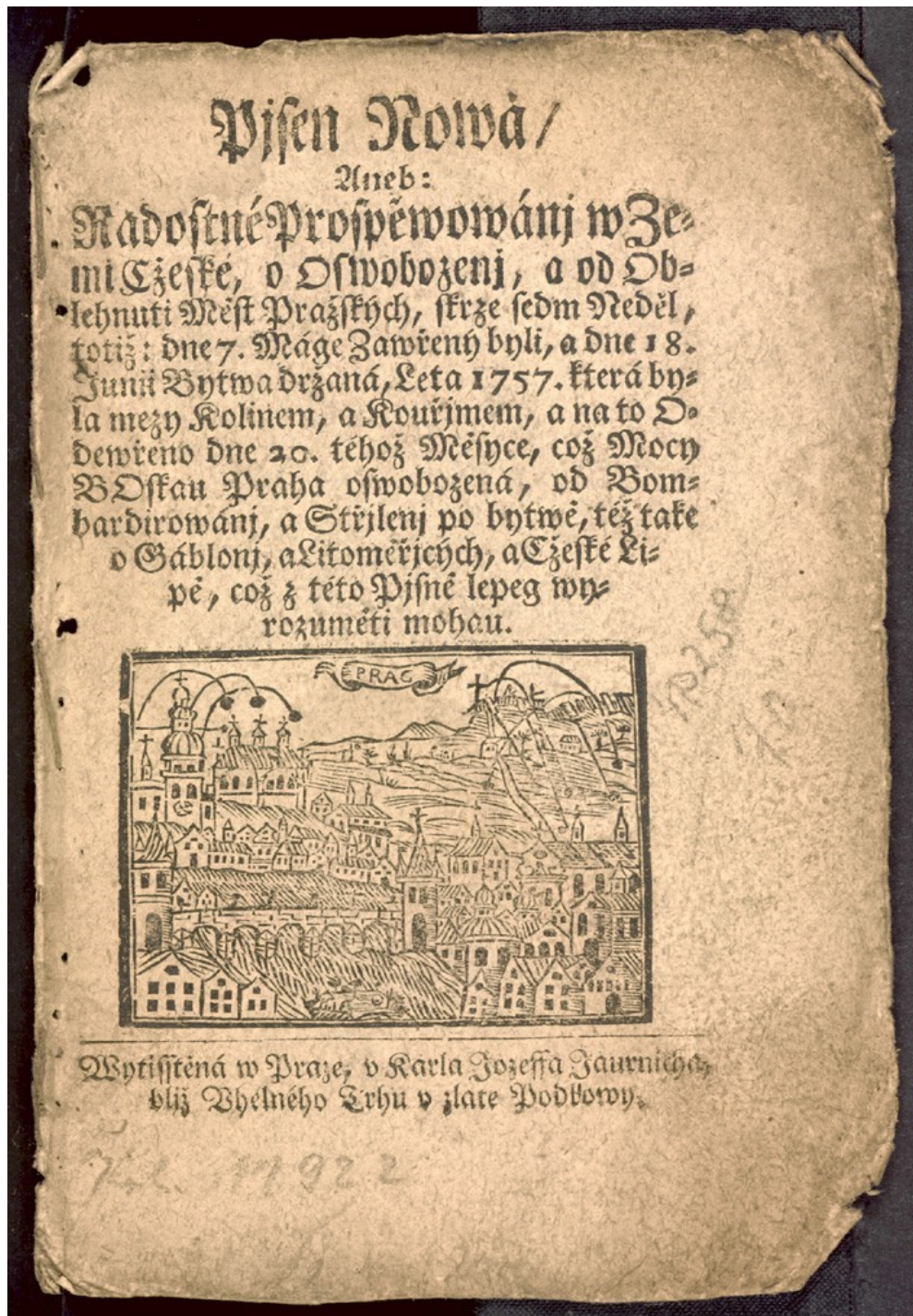
VOIT, Petr. Kramářská píseň [online]. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha, 2006. Dostupné také z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Kram%C3%A1%C5%99sk%C3%A1_p%C3%ADse%C5%88.

Viz VOIT, Petr. Osmerka [online]. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha, 2006. Dostupné také z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Osmerka>.

VOIT, Petr. Šestnáctěrka [online]. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha, 2006. Dostupné také z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=%C5%A0estn%C3%A1cterka&oldid=15569>.

8 Přílohy

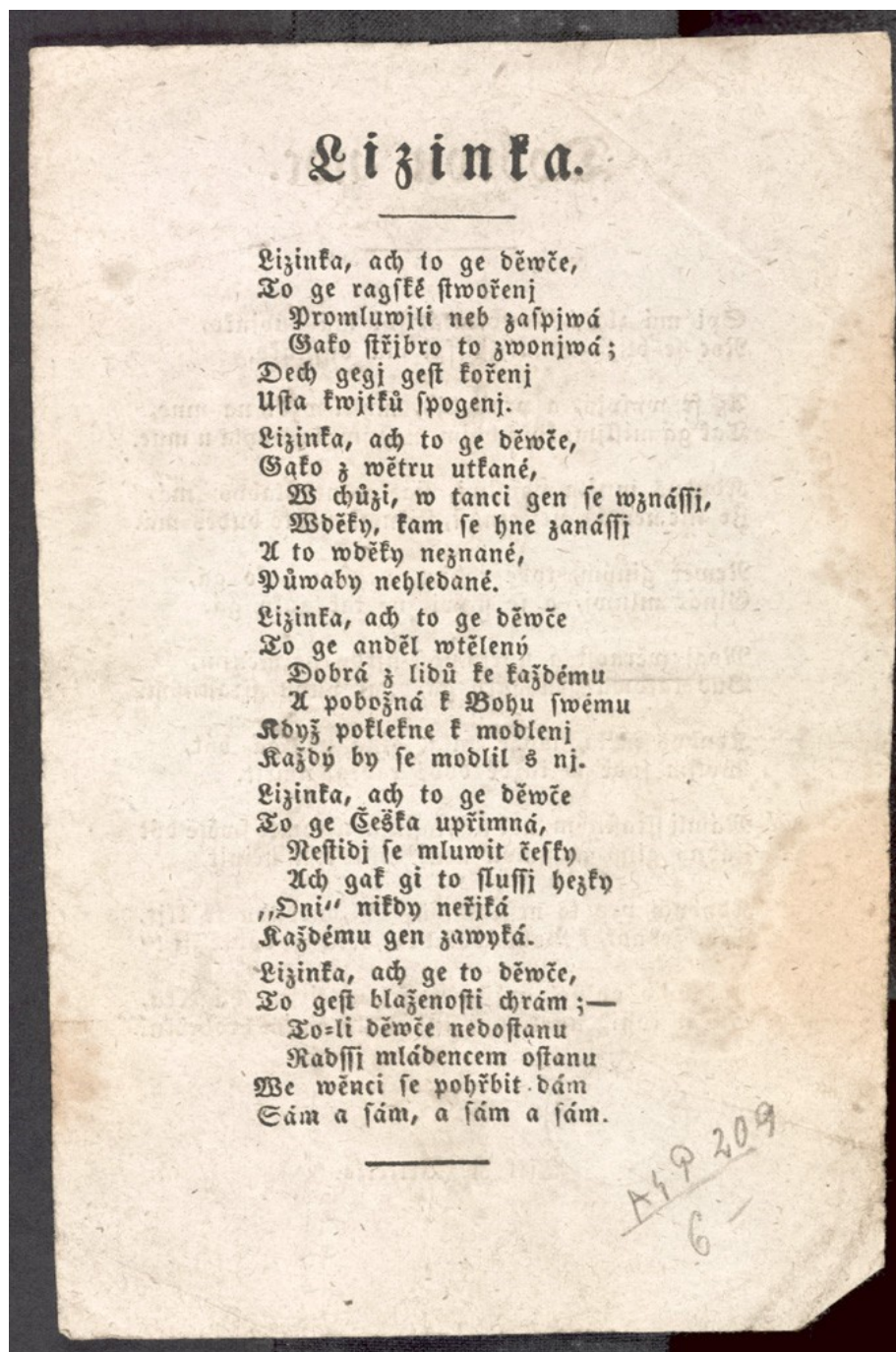
Příloha č. 1

Obrázek č. 1: Titulní strana kramářské písně.

Zdroj: Digitální knihovna kramářských tisků Špalíček

http://images.aipberoun.cz/loris/spalicek/KNM/S/NMP_KP_6512_02PS/N3/KP_6512_02PSN30001P.JPG/full/full/0/default.jpg

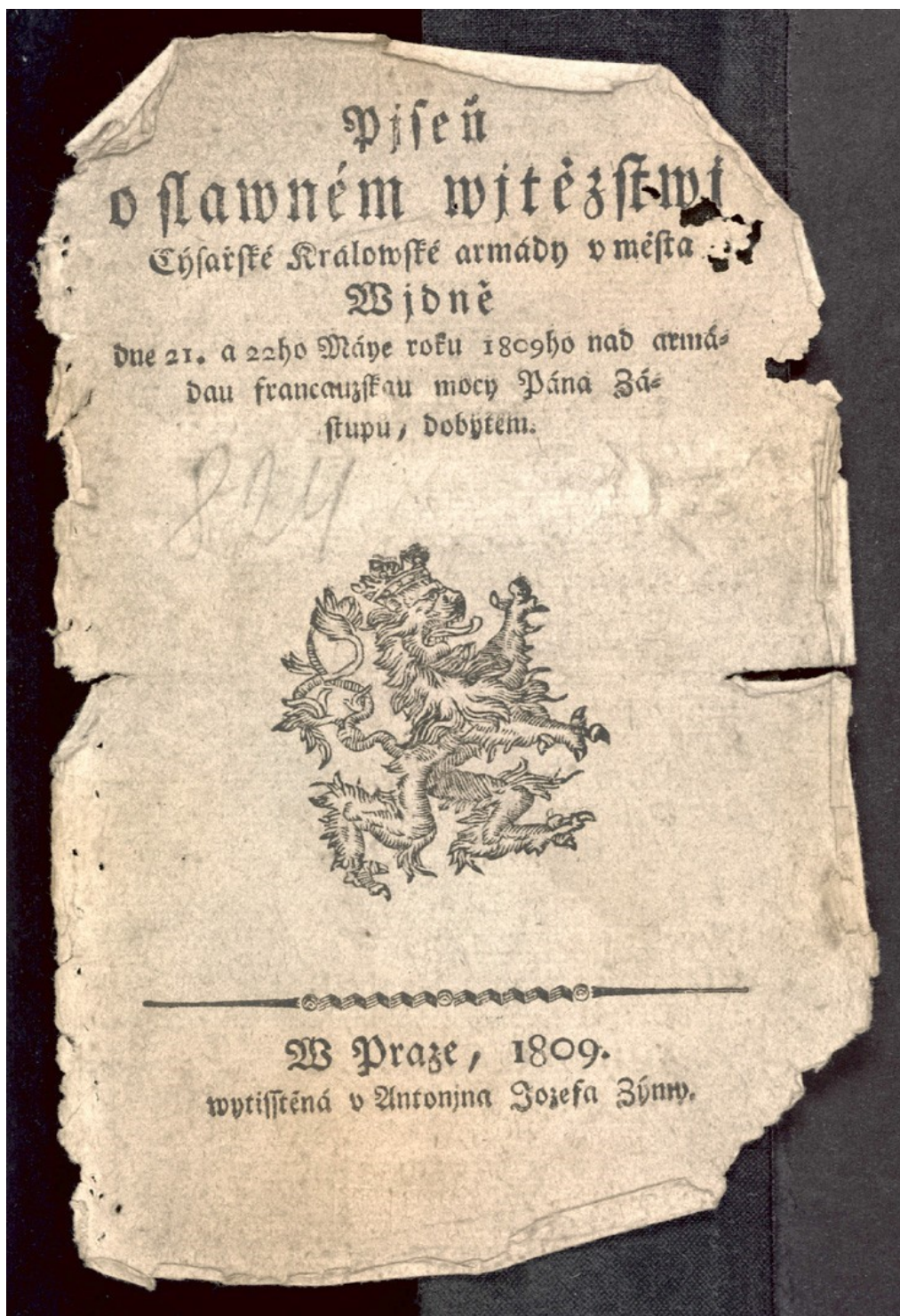

Obrázek č. 2: Kramářská píseň s názvem Lizinka.

Zdroj: Digitální knihovna kramářských tisků Špalíček

http://images.aipberoun.cz/loris/spalicek/KNM/H/NMP_KP_6586_268

[H/N3/KP_6586_268HN30001P.JPG/full/full/0/default.jpg](http://images.aipberoun.cz/H/N3/KP_6586_268HN30001P.JPG/full/full/0/default.jpg)

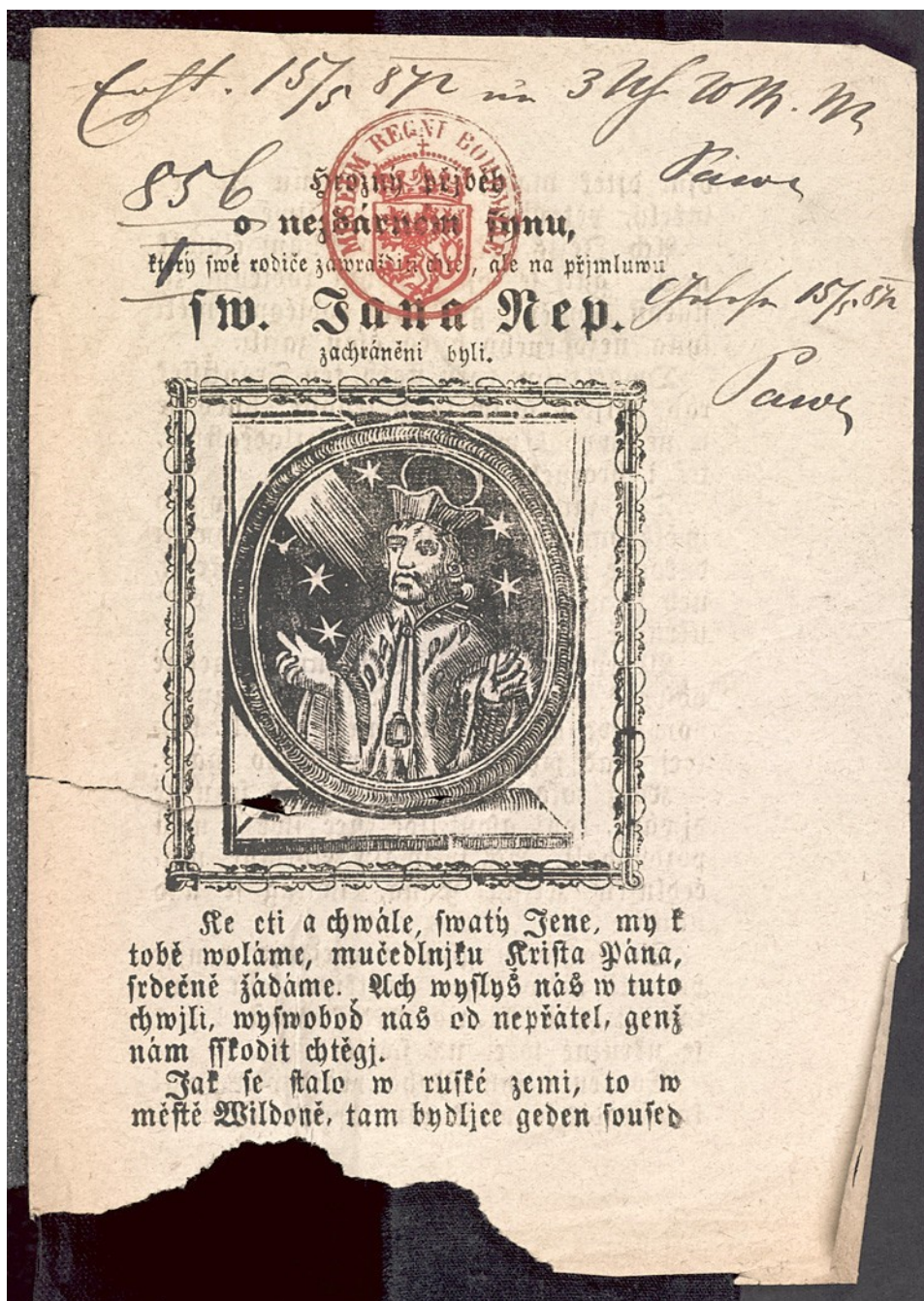

Obrázek č. 3: Titulní strana kramářské písně s výzdobou českého lva

Zdroj: Digitální knihovna kramářských tisků Špalíček

http://images.aipberoun.cz/loris/spalicek/KNM/N/NMP_KP_4851

29BN/N3/KP_4851_29BNN30001P.JPG/full/full/0/default.jpg

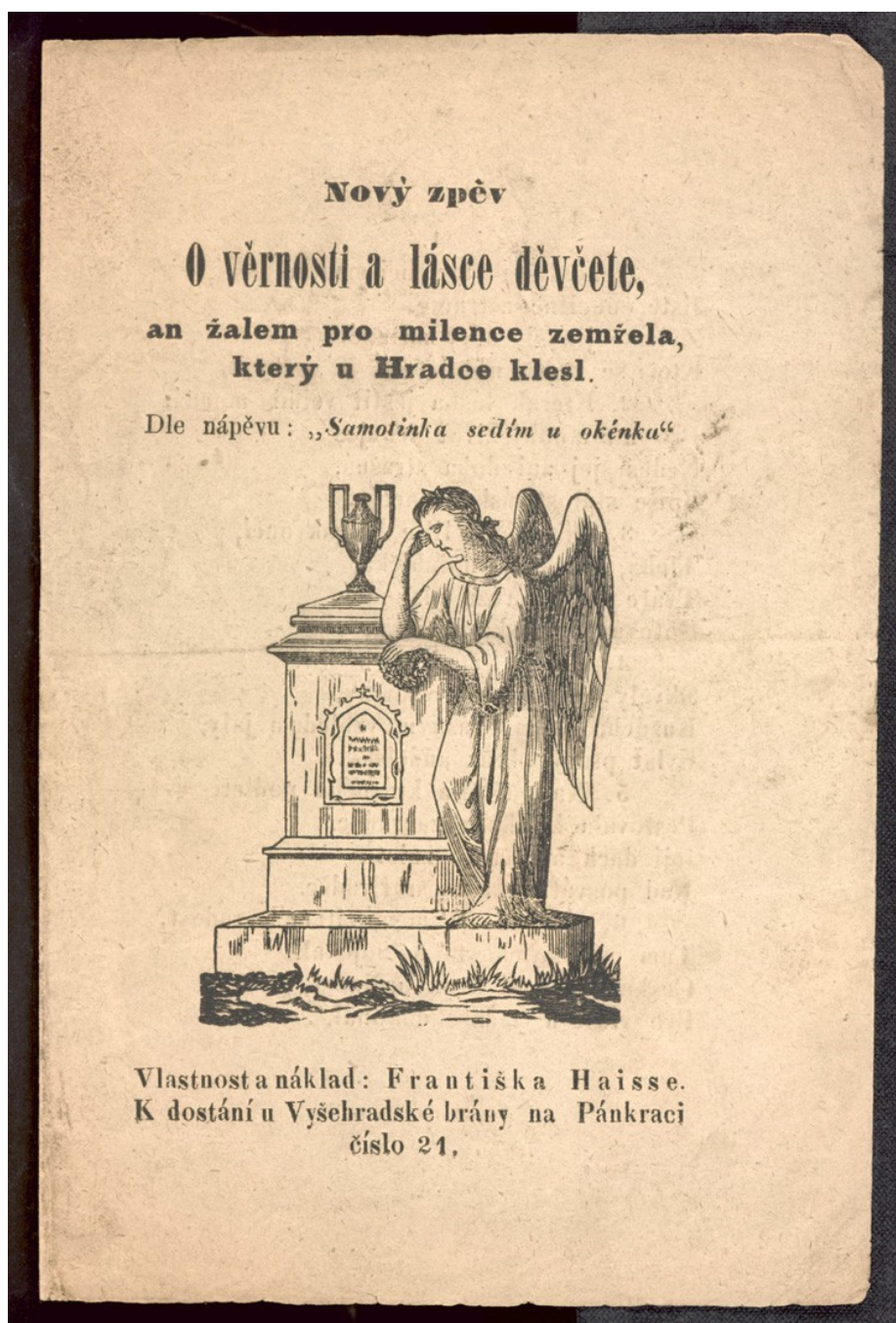

Obrázek č. 4: Titulní strana kramářské písně s cenzurním záznamem.

Zdroj: Digitální knihovna kramářských tisků Špalíček

http://images.aipberoun.cz/loris/spalicek/KNM/INMP_KP_K_193_2_2JDI/N3/KP_K_193_2_2JDIN30001P.JPG/full/full/0/default.jpg

Příloha č. 5

Obrázek č. 5: Titulní strana kramářské písně od Františka Haise.

Zdroj: Digitální knihovna kramářských tisků Špalíček

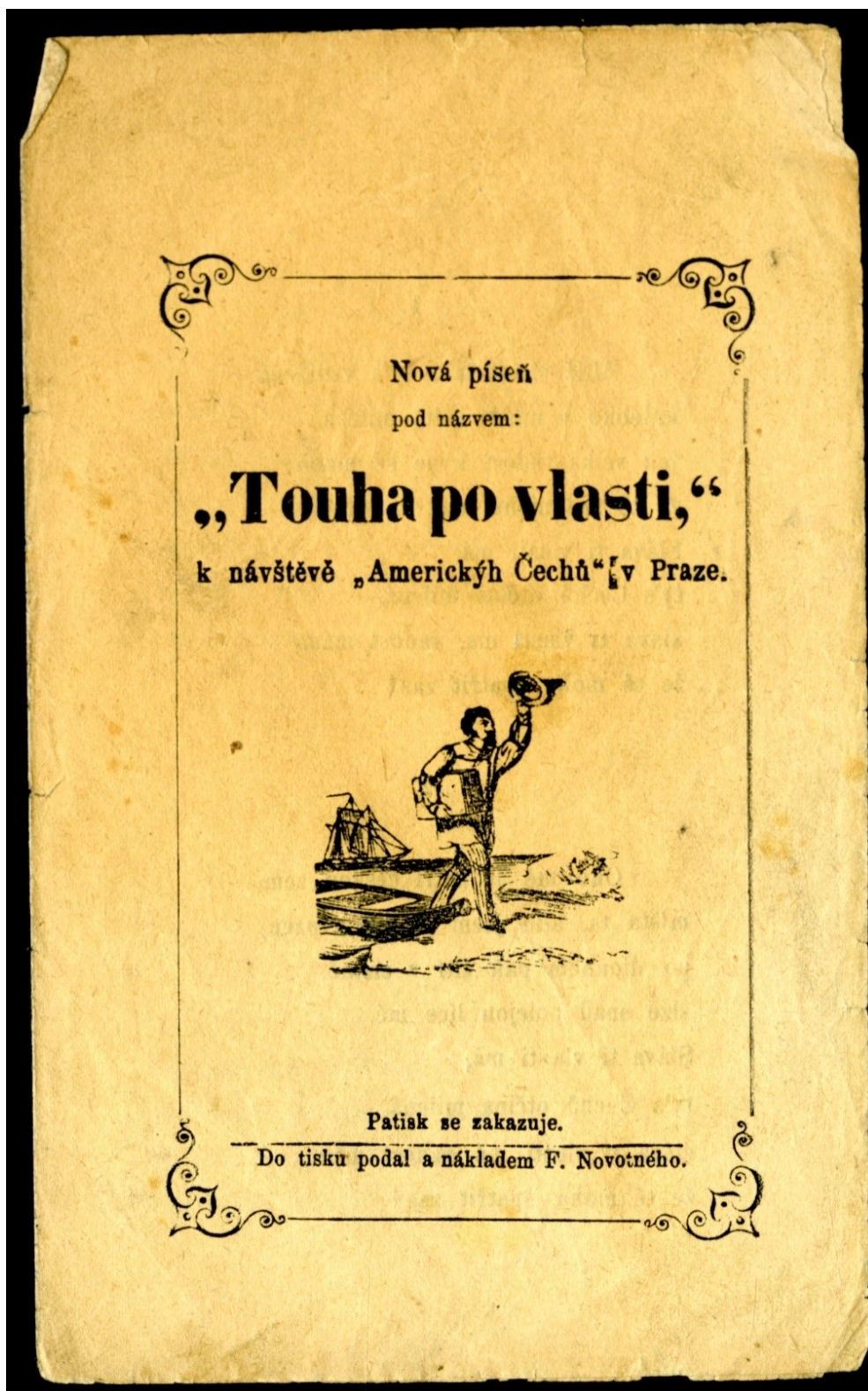
http://images.aipberoun.cz/loris/spalicek/KNM/P/NMP__KP_R_HLAVA_814_1Z DP/N3/KP_R_HLAVA_814_1ZDPN30001P.JPG/full/full/0/default.jpg

Obrázek č. 6: Titulní strana kramářské písně s výzdobou Slovana v kroji

Zdroj: Archiv Knihovny Národního muzea

Obrázek č. 7: Titulní strana kramářské písni se zákazem patisku.

Zdroj: Archiv Knihovny Národního muzea